

დაბინდა და გავროშს კი ჯერ არა ეჭამა რა. მოაგონდა, რომ გუშინაც არ ეჭამა სადილი. ბოლო არ უნდა ჰქონოდა ამოდენა მარხვას? და გადაწყვიტა, - უნდა ვცადო, ვახშამი მივირთვაო! - გასცდა სალპეტრიერს, დაიწყო ყიალი, მიმინებულ, ჩუმ ქუჩებში თუ იშოვიდა რასმე, იქ იშოვიდა, იმიტომ, რომ იქ იპოვის რასმე კაცი, სადაც იშვიათად არის ვინმე. ერთ უბანში შევიდა, რომელიც სოფელ აუსტერლიცად ეჩვენა. ამას წინათაც იყო ამ მხარეს. დადიოდა, სინჯავდა, ეძებდა, ერთი ბებერი კაცი დაინახა იმასავით დაბერებულ ძველ ბაღში და ერთი კიდეც ბებერი დედაკაცი. ბაღში ერთ დიდ ვაშლის ხეს მიაქცია ყურადღება და იმ ვაშლთანვე პატარა სახილეს, უვარგისად დაკეტილს, მამასადამე, ადვილად გასაღებს, თუ შიგ ვაშლი მოიპოვებოდა. ვაშლი ნიშნავდა ვახშამს, ვახშამი კიდეც სიცოცხლეს! ვაშლმა დალუპა ადამი და ვაშლმა უნდა იხსნას გავროში. ბაღი პატარა, ვიწრო, მოუკირწყლავ ქუჩაში გადიოდა, სადაც შენობა არსად იყო, პატარა ღობე ჰქონდა და გადასავალი ამ ვიწრო ქუჩებიდან. გავროშიც იმ ბაღისკენ წავიდა, მიაგნო ვიწრო ქუჩას, მივიდა ბაღთან, იცნო ვაშლის ხე, იქვე სახილე. რას დააბრკოლებდა ღობე? ისკუპა და გადახტა. ბინდებოდა. კატაც არსად კნაოდა პატარა ქუჩაში, ვინ დაინახავდა? გადახტა და იქვე გაჩერდა. ბაღში ლაპარაკობდნენ. გაინახა ბიჭი. ვაშლის ხესთან და სახილესთან, სწორედ იქ, საითაც გავროში აპირებდა მისვლას, ეგდო ქვა, რომელიც სკამის მოვალეობას ასრულებდა. ამ სკამზე იჯდა გავროშის მიერ ნახული ბებერი კაცი და იქვე იდგა ბებერი დედაკაცი. რაღაცას ბუზღუნებდა დედაკაცი. არცთუ დიდად მორიდებული გავროში ყურს უგდებდა.

- ბატონო მამეფ! - მიმართა დედაკაცმა.

- მამეფო! - იუცხოვა გავროშმა - იფ, რა სახელია!

მოხუცებული ხმას არ იღებდა. თითქოს ვერც კი გაიგონა.

- ბატონო მამეფ! - გაიმეორა დედაკაცმა.

არც კი შეინძრა მოხუცებული, ისევ მიწას დასცქეროდა: - რა იყო, ძალუა პლუტარქე?

- ძალუა პლუტარქეო? - უფრო მეტად იუცხოვა გავროშმა, - ეს კიდეც უარესი.

ძალუა პლუტარქე წინ ედგა მამეფს და თავისას არ იშლიდა: - სახლის პატრონი ჯავრობს.

- რადაო?

- სახლის ქირას თხოულობს. სამი ვადისა გვემართებს.

- სამი თვის შემდეგ ოთხი ვადისა გვემართება.

- ქუჩაში გაგყრიითო, - იმახის.

- გაგყრის და გავალთ.

- მეხილვეც თავის ნისიას თხოულობს. ხომ იცით, რა საშინელი დედაკაცია! აღარც შეშას იძლევა. რითი გავათბოთ სახლი, რომ აღარც შეშა გვაქვს?

- რითი და მზითა.

- ყასაბმა, ფულიო! ნისიად აღარ მოგცემთო.

- უშველა ღმერთმა! მეტად მძიმეა ხორცი, ვედარ ვინელებ.

- მამ სადილად რა გვექნება?

- პური.

- მეპურეც მაგას გაიმახის, - ნისიაში გამისწორდითო, საცა ფული არ არის, იქ არც პური არისო.

- მართალი უთქვამს.

- მაშ რას მიირთმევთ?

- ეს ვაშლის ხე ხომ გვაქვს.

- კარგი, ბატონო, მაგრამ რომ არ შეიძლება უფულოდ ცხოვრება?

- მე კი არა მაქვს და!

წავიდა, თავი დაანება ძალუა პლუტარქემ. მარტო დარჩა მახევი ღრმად ჩაფიქრებული. გავროშიც იქვე იყო მინაზული და ისიც ღრმად ჩაფიქრებული. ღამდებოდა. მერე ვახშამი მოაგონდა. იმის მაგივრად, რომ ღობეზე გადამხტარიყო და წასულიყო, გადაწყვიტა, უვახშამოდაც კარგად დავიძინებო. - ბუჩქებში შეძვრა, ზურგს უკან მოექცა ბებერ მახეფს, ღობის ძირში მისწი-მოსწია ბუჩქები და - აი ლოგინიც ამისთანა უნდაო, - იფიქრა, - მაშ, აქვე დავიძინებო. კარგად ესმოდა ბებერი მახეფის ქშენა.

სადილის და ვახშმის მაგივრად ძილი ირჩია.

კატის ძილი იყო გავროშის ძილი, ცალი თვალით სთვლემდა და ესმოდა, ხედავდა.

ცის სიბნელე ეფარებოდა მიწას, ძლივსღა ჩანდა ვიწრო ქუჩა აქეთ-იქით ამართულ ხეებში და ბუჩქებში.

უცბად ფეხის ხმა მოესმა. გაიხედა ქუჩაში, ორი ჩრდილი დაინახა იმისკენ მომავალი. ერთი წინ იყო, მეორე უკან, ცოტა მოშორებით.

- რა დროს ხეტიალია, რა ვქნა? - წაიბუზღუნა გავროშმა.

წინ რომ მოდიოდა, მოხუცებულ ბურჟუას ჰგავდა. თავდაღუნული მიდიოდა, ჩაფიქრებული; უბრალო ტანისამოსი ეცვა, ბნელი ნაბიჯით იძვროდა სიბერისა გამო, ეტყობოდა ტკბებოდა ბუნების დუმილით. მეორე მაღალი ბიჭი იყო, წელწერილი, მოქნილი, ღონიერი, ფრთხილად მისდევდა მოხუცებულს, თავის ნაბიჯს უგუებდა იმისას, მაგრამ ამ ნელ სვლაშიც ეტყობოდა, რომ მარჯვე ბიჭი უნდა ყოფილიყო და ჩაუქი. საშინელი შეხედულებისა იყო, ეჭვის და შიშის აღმძვრელი, მაგრამ ამასთან ძალიან კოხტა, ისეთი, რომელსაც იმ დროს სალუქს ეძახდნენ. კარგი, მოხდენილი ქუდი ეხურა, შავი სერთუკი, კარგად გამოჭრილი, წელში მოჭერილი, თავი მაღლა ეჭირა. მოხდენილად და ძალოვნად, და ქუდქვეშ რომ დაკვირვებოდით, გაყვითლებულ სახეს დაინახავდით ჭაბუკი ბიჭისას. პირში ვარდი ეჭირა.

მაშინვე იცნო გავროშმა, მონპარნასი იყო. პირველისას კი ვერას იტყოდა, გარდა იმისა, რომ უბრალო მოხუცებული კაცი იყო. რაღა დააძინებდა? ზვერვა დაუწყო ამ მომავალთ. ცხადი იყო, ერთს ამათგანს რაღაც განზრახვა უნდა ჰქონოდა, რომ ასე ჩუმად, ფეხაკრეფით მოსდევდა მეორეს. ღობის ძირში იწვა გავროში, თავის წალოში, რომელიც ახლა საფრად გაეხადა, და თვალს აღარ აშორებდა ამ კაცებს. სასაიროდ გამოსულიყო მონპარნასი. დამე იმ უბედურ ქუჩებში კარგს არას მოასწავებდა ეს სეირნობა. ბებერი კაცისადმი სიბრაღული მოერია გავროში. რა უნდა ექნა? ისიც ჩარეულიყო? რას გააწყობდა სუსტი სუსტის დახმარებით? მასხრად აიგდებდა მონპარნასი. გადაწყვეტილი ჰქონდა გავროში, ორ ლუკმად არ ვეყოფოდით ამ სახელოვან, თვრამეტი წლის ყაჩაღს მე და ის ბებრუცუნაო. და მანამ ამას საზრავდა გავროში, უცბად მივარდა მონპარნასი არხეინად მიმავალ ჩაფიქრებულ მოხუცს; ეცა, როგორც ვეფხვი კანჯარს, ან ობობა ბუზს. უცბად გადააგდო ვარდი, ეტაკა მოხუცს, ყელში მაგრად მოებლაუჭა. ძლივს შეიმაგრა გავროშმა ყვირილი. ცოტა ხნის შემდეგ ერთი ამ კაცთაგანი ქვეშ მოჰყოლოდა მეორეს, ხრიალებდა, ვეღარ იძვროდა, რადგან ზედ აჯდა მეორე და ისე აწვებოდა გულზე თავისი მუხლით, რომ ძლივსღა სუნთქავდა დამარცხებული. მაგრამ ის კი არ იყო, რასაც გავროში მოელოდა: მიწაზე განრთხმული მონპარნასი იყო, და მუხლებქვეშ რომ ყაჩაღი მოექცია, მოხუცებული იყო. იქვე მოხდა ყოველივე, გავროშის თვალწინ. მოხუცს დაჰკრა მონპარნასმა, მაგრამ იმანაც უპასუხა და ისე მედგარი იყო ეს პასუხი, რომ სწრაფად შეიცვალა ბრძოლა. იერიშით მოსული ძირს ეგდო დამარცხებული და მწარედ გმინავდა გამარჯვებული მოხუცებულის მუხლებს ქვეშ.

- ესეც შენ, ბებერო! - წამოიძახა ჩუმად გავროშმა.

ვერ შეიკავა თავი და ტაში დაჰკრა, მაგრამ ვერავინ გაიგონა იმისი ტაში. ისინი განაგრძობდნენ ბრძოლას, ისე ჩასჭიდებოდნენ ერთმანეთს, რომ აღარაფერი ეყურებოდათ. ბოლოს მიჩუმდა ბრძოლა, დაემორჩილა მონპარნასი, მკვდარივით ეგდო მიწაზე.

„ხომ არ მოკვდა ეს ბიჭი?“ - ფიქრობდა გავროში.

მოხუცებული ხმას არ იღებდა, არცა ყვიროდა, - მიშველეთო, - წამოიწია, წამოდგა და გავროშმა გაიგონა მისი ბრძანება: - ადე! - მიმართა მონპარნასს.

მონპარნასი ადგა, მაგრამ მაინც ეჭირა მოხუცებულს. შერცხვენილი იყო მონპარნასი, ცოფი ერეოდა, როგორც ცხვრისაგან დამარცხებულ მგელს. შესცქეროდა გაკვირვებული გავროში, თან ცდილობდა არაფერი გამოჰპარვოდა იმის ყურსა და თვალს, რადგან სწორედ საამო სურათს ხედავდა. აუსრულდა კიდეც სურვილი. იმდენად ხმამაღლა მიმართა მონპარნასს მოხუცებულმა, რომ ყველაფერი კარგად ესმოდა პატარა ბიჭს, ბნელში აღძრულ ბაასს რაღაც ტრაგიკულ კილოს აძლევდა ღამის დუმილი. მოხუცებული ჰკითხავდა, მონპარნასი პასუხს აძლევდა.

- რამდენი წლისა ხარ?

- ცხრამეტისა.

- ღონიერი ბიჭი ხარ და ჯანსაღი. რატომ არ მუშაობ?

- მეზარება.

- ხელობა გაქვს რამე?

- ცუდაობა.

- რა დროს ლაყობაა? გეკითხები, მიპასუხე. იქნება დაგეხმარო რამეში. რა საქმეზე უფრო მიიწევს შენი გული?

- ქურდობაზე.

დუმილი ჩამოვარდა ცოტა ხნით. ღრმად ჩაფიქრებულსა ჰგავდა მოხუცი, იდგა უძრავად და ხელს არ უშვებდა მონპარნასს. ყმაწვილი ბიჭი იყო ყოჩაღი, ძალ-ღონით სავსე და წამდაუწუმ გაიწევდა

ხოლმე გასაქცევად, როგორც მახეში გაბმული მხეცი. ხან გასხლტომას ლამობდა, ხან ფეხს წაუდგამდა, საზარლად იკლანებოდა, მაგრამ ისე იდგა მოხუცებული, თითქოს ვერც კი ამჩნევსო; ერთი ხელით ეჭირა მონპარნასის ორივე ხელი და, ღონით სავსე, ყურადღებას არ აქცევდა იმის ფართხალს. ცოტა ხანს გაჩუმებული იდგა მოხუცებული. მერე დააცქერდა მონპარნასს და ტკბილი ხმით ხმამალა დაუწყო დარიგება ისე, რომ ერთი სიტყვა არ გამოეპარა გავროშს.

- შენა, შვილო, სიზარმაცით შედიხარ შრომაზე დამყარებულ ცხოვრებაში. ნუთუ აგრე ცუდად, უსაქმურად უნდა დაყილობდე? მოდი, ისევ საქმე ირჩიე. იქნება გენახოს სადმე, ერთი მანქანა არის საშინელი, საბრტყელებელს რომ ეძახიან. მორიდებით უნდა მიუდგეს კაცი, რადგან მკაცრია და ავგული; თუ ხელთ იგდო როგორმე შენი ტანისამოსის კალთა, წასულია შენი საქმე! ჩაგითრევს და ბუზივით გაგჭყლეტს! უსაქმურობაც ამ მანქანასავითა ღუპავს ადამიანს. ნუ მიხვალ მაგ გზით; გაჩერდი, მანამ დრო გაქვს და თავს უშველე. თუ არა, ვაი შენი ბრალი! დღეს თუ არა, ხვალ ჩაგითრევს კბილოვანი ჩარხი და მიწასთან გაგასწორებს. იმედი ნუღარ გექნება, შენ იმას თავს ვეღარ დააღწევ. ისე ჩაგაბამენ ზარმაცს, რომ დასვენება გენატრებოდეს. ნუთუ არ გინდა იმუშაო, შრომით შეიძინო ლუკმაპური, აასრულო ადამიანის დანიშნულება? არ გინდა, შენც ადამიანი გახდე და ადამიანის სახელი მოიხვეჭო? არ გინდა, და იცოდე, სწორედ ის დაგტანჯავს და გაწამებს, რასაც შენ გაურბი. შრომა კანონია ჩვენი ცხოვრებისა, ვინც თავის სიზარმაცით დაარღვევს ამ კანონს, სწორედ შრომითვე იქნება დასჯილი. მუშად გახდომა არა გნებავს, მაშ მონად იქცევი, შრომის ყურმოჭრილ ყმად და მონად. შრომას გაურბი? მით უფრო მეტად ჩაგბოჭავს ეგ შრომა. შრომას ვერ ეგუები, ვერ უამხანაგდები? თავის ზანგად გაგიხდის შრომა. ადამიანურ პატიოსან დაღლას ერიდები? ჰოდა, განწირულთა ოფლში გაიწურები. შრომის შვილების სიმღერა რომ მოგესმის, შენ მარტო კვნესალა ამოგხდება. შორიდან, ქვემოდან დაინახავ, როგორ მუშაობენ შრომის ერთგულნი და - აგერ, ისვენებენ, - იტყვი, ისეთ სხივმოსილად გეჩვენება მიწის მუშა, მეზღვაური, მჭედელი, თითქოს სამოთხეში არიან და ტკბებიანო. იცი, რა სინათლეს აფრქვევს გრდემლი! იცი, რა ნეტარებაა მიწის ხვნა, მომკილის ძნად შეკვრა? თავისუფლად მიმავალი ნავია მუშაკის ცხოვრება. ზარმაცი ხარ? შრომას გაურბი? ჰოო? მაშ აქ მოდი! აბა, დაბარე, ასწიე, მოაგროვე, მოუარე, მოუარე! სადღა წაუხვალ შენს აპეურს? შენ უკვე უღელში შებმული ტყვე ხარ ჯოჯოხეთისა. მაშ ეგ არის, რაღა, შენი მიზანი, ცუდად დაყიალედე, უსაქმურად? მე კი გარწმუნებ, - ერთ კვირას ვერ გაატარებ, ერთ დღეს, ერთ საათს, რომ დაქანცული არ იყვე და წელმოწყვეტილი. მწუხარება და ვარამილა იქნება შენი ცხოვრება. ერთი წამის მოსვენებაც აღარ ექნება შენს ხელს. რაც სხვებისთვის ბუმბულივით მსუბუქი იქნება, შენ კლდის სიმძიმისად დაგაწვება. აუვალ ციკაბოდ გეჩვენება სულ უბრალო, პატარა აღმართი. საზიზღარ ურჩხულად გადაიქცევა შენი სიცოცხლე. სიარული შეგმაგდება, სუნთქვა შეგეკვრის, ტყვიასავით დამძიმდება შენი ფილტვები. ჰოდა, უნდა გადაწყვიტო, სად გირჩევნია სიცოცხლე, ადამიანად, თუ მონად? ადამიანს რომ წასვლა მოუნდება სადმე, კარს გააღებს და გავა. შენ კი, თუ წასვლა განიზრახე, ჯერ შენი დილეგის კედელი უნდა გაანგრियो. რას სჩადის ადამიანი, ქუჩაში გასვლა რომ მოუნდება? ჩამოვა კიბეზე და ქუჩაშია. შენა? შენ კი შენი ლოგინის ზეწარი უნდა დახიო, თოკად დაგრიხო, ფანჯარაზე მიაბა და ზედ დაეკიდო ამ თოკს, დიდი სიმაღლიდან დაშვებულს, და ისიც როდის? ღამე, რომ წვიმდეს, ქუხდეს და ვერავინ დაგინახოს. მოკლე რომ გამოდგეს შენი თოკი? უნდა გაუშვა და ძირს ჩავარდე. მერე რა იცი, სად ჩავარდები, რას დაეცემი? რა არის იქ, ძირს, სადაც შენ ჩავარდები? ან არადა ბუხრის საკვამურში უნდა ჩამვრე და თან გული გისკდებოდეს, - ვაითუ გზაში დავიწვავო. ან არადა, განავლის გამყვან მილში უნდა ჩამვრე, რომ გული წაგივიდეს სუნით და შიგ ჩაიხრჩო. ახლა რამდენი ნახვრეტი უნდა გქონდეს

კედელში დაფარული! დღეში ოცჯერ მაინც გამოიღებ კედლიდან აშლილ ქვებს და ისევ შიგვე შეაწყობ, რომ განზრახვა არ შეგიტყონ. გაჯი რა არის, კედლიდან ჩამოშლილი გაჯიც კი შენ ლეიბში უნდა გქონდეს დამალული; დაკეტილის გაღება დაგჭირდა? მუშას ჯიბეში უდევს მჭედლის გაკეთებული გასაღები, შენ კი თუ დაგჭირდა დაკეტილის გაღება, მაშინვე უნდა გაიკეთო ამ კლიტის გასაღები. უსაზღვრო შრომა და მოთმინება დაგჭირდება ამ საკვირველი გასაღების გასაკეთებლად. ერთი სუ უნდა იშოვო და ორკეცად გასჭრა. რითი გასჭრა? ეგ შენ უნდა გამოიგონო, შენი საქმეა. მერე უნდა მისდგე და ჩააღრმავო ორივე კეცი, ოღონდ ისე, რომ არაფრით დააზიანო ფულის გარეგნობა. მერე ისე უნდა შეუწყო ერთმანეთს ორი კეცი, რომ ერთდებოდეს და არაფრით განირჩეოდეს ნამდვილი შავი ფულისაგან. ფულის ნიშნები უცვლელად უნდა ჰქონდეს ზემოდანაც და ქვემოდანაც. შენი დარაჯებისთვის ეს იქნება უბრალო შავი ფული, შენთვის კი ეს იქნება პატარა კოლოფი. რას ჩადებ ამ კოლოფში? ერთიბეწო ფოლადს, საათის ზამბარას, ოღონდ წინათვე დააკვილოვნებ, რომ გაჭირვებაში ხერხად გამოგადგეს. ამ ხერხით, ქინძისთვის სიგრძის, სუში დამალული ხერხით უნდა გადასჭრა ჯერ კლიტის ყური, მერე საკვალთის ღერო, მერე მოაჯირი, ფანჯარას რომ მიადგები, და ბოლოს ბორკილები, რომელიც ფეხებზე გადევს. აგერ, გააკეთე ის სასწაულებრივი კოლოფი, საკვირველი ნაწარმი ხელოვნებისა, უნარიანობისა, მოხერხებისა, მოთმინებისა. მერე რა მოგელის, თუ გაიგეს, რომ შენა ხარ ეს ხელმარჯვე ოსტატი? რითი დაგიჯილდოვებენ იმდენ შრომას? საპატიმროში ჩაგსვამენ, - აი, შენი ჯილდო და მომავალი. იცი, რა საშინელი უფსკრული არის ზარმაცობა და სიამოვნება? ნუთუ არ იცი, რომ უსაქმურად ხეტიალი სულით ხორცამდე ღუპავს ადამიანს? შენ ცუდად უნდა იყო და საზოგადოებას აწვე მუქთახორად? უსარგებლო წევრი უნდა იყო საზოგადოებისა, ესე იგი მავნებელი? ვაი იმას, ვისაც ამგვარი პარაზიტობა ნებავეს! მატლად გადაიქცევა, ფეხით გასასრესავ მატლად. მაშ, შრომა გეზარება? ერთადერთილა გაქვს საფიქრებელი, - კარგი საქმელი, კარგი სასმელი, ტკბილი ძილი? შენ კი წყალიდა გექნება, ტალახივით შავი პური და ცარიელ ფიცარზე იწვები ბორკილით ხელფეხშეკრული, ამ ბორკილის ცემა გაგიფრთხობს და ჩაგიმწარებს ძილს. დაამტვრევ ბორკილს და გაიქცევი? ძალიან კარგი. პირქვე შეძვრები სადმე ბუჩქნარში, ცოცვით ეცდები სადმე მიმალვას და ბალახილა იქნება შენი საზრდო, როგორც ტყის ნადირისა. დამალვით კი ვერ დაიმალები, დაგიჭერენ, ორმოსავით ბნელ ქვესკნელში ჩაგაგდებენ და, ვინ იცის, რამდენ ხანს იქნები იქ დამწყვდეული, კედელზე მიჯაჭვული? ხელის ცეცება დაგჭირდება, რომ სურას მიაგნო და პირი გაისველო. პური მოგშივა და იმისთანას დაგიყრან, რომ მშიერი ძალიც კი არ მიეკარება; საქმელს იტყვი და ცერცვის შეჭამადს დაგიდგამენ, იმისთანას, რომ ჯერ ჭიებს შეეჭამათ, მანამ შენამდე მოაღწევდა, ტენის ჭიალა იქნები ბნელ სარდაფში. ყმაწვილი ბიჭი ხარ, ოცი წელიწადი არ გასულა, რაც ძუძუსა სწოვდი, ცოცხალი უნდა გყავდეს მშობელი დედა, ნუთუ არ გებრალება შენი თავი, შე უბედურო, შენა? ხომ გეყურება, რა საშინელებას გიქადის ემაგრე ცუდაობა. გეფიცები, დამიჯერე, თორემ დაილუპები. შავი მაუდის ტანისამოსი გინდა, განა? კობტა ბრჭყვიალა ფეხსაცმელი, სურნელოვანი საპკურით დამშვენებული ხუჭუჭა თმა, სილამაზე და კობტაობა, რომ ქალებს მოეწონო, განა? ჰოდა, მაგ გზით თუ იარე, ძირიანად გადაგკრეჭავენ მაგ თმას, წითელ ხალათს ჩაგაცვამენ და ფეხზე ხის ქოშებს. თითზე კობტა ბეჭედი გნებავს? ბეჭედის მაგივრად ჯაჭვი გექნება კისერზე. ქალს გადახედავ? ჯოხს ჩაგკრავენ შიგ თავში, რომ ჭკუა გასწავლონ. ოცი წლის ჭაბუკი შეხვალ ამ საშინელებაში და ორმოცდაათი წლის ბებრუცანა გამოხვალ იქიდან. ყმაწვილი ბიჭი შეხვალ, ნორჩი, სალუქი, ბრწყინვალე თვალით, ბროლივით კბილებით, გიშერივით შავი თმით და წელში მოხრილი, მოღუნული გამოხვალ, დამჭკნარი სახით, ჭადრა თმით, უკბილო და საშინელი. ავ გზაზე ხარ, შვილო, უსაქმურობასავით არა ღუპავს რა ადამიანს. მრავალგვარია შრომა და ყველაზე საშინელი ქურდობა არის. ჰოდა, დამიჯერე. ნუ მიჰყვები ზარმაცობას, გაისარჯე, რომ კაცი იყვე და ქუდი გეხუროს. რას შეგძენს, ნეტავი, ეს ქურდობა და

ავაზაკობა? მერწმუნე, პატიოსნება უფრო ადვილია, ვიდრე ავკაცობა. წადი ახლა და კარგად მოიფიქრე ჩემი ნათქვამი. მართლა! რა გინდოდა ჩემგან, წელან რომ მომეარდი? ჩემი ქისა? აი, წაიღე. გაუშვა მოხუცებულმა მონპარნასი, ხელში ჩაუდო თავისი ქისა. იმნაც ერთ წამს ხელით აწონა ეს ნაჩუქარი და მერე დიდი სიფრთხილით, თითქოს მოპარულსა მალავსო, სერთუკის უკანა ჯიბეში ჩაიდო.

მოხუცებულს ხმა აღარ ამოუღია. დამშვიდებული გაუდგა თავის გზას.

- ყეყეჩი! - წაიდუღუნა მონპარნასმა.

ვინ იყო ეს მოხუცებული? ეჭვი არ არის, მკითხველი თვით მიხვდებოდა. გამტერებული იდგა მონპარნასი, თვალს აღარ აშორებდა ბნელ ქუჩაში მიმავალ „ყეყეჩს“ და ძვირადღაც დაუჯდა ეს გამტერება. მოხუცებული რომ შორდებოდა, გავროში უახლოვდებოდა. ჯერ მაბეფს გადახედა გავროშმა, დარწმუნდა, რომ ისევ იქ იჯდა სკამზე და ძილი ერეოდა. მერე გამოძვრა ბუჩქებიდან და მიწაზე განრთხმული ცოცვით წამოვიდა მონპარნასისკენ, რომელიც ისევ უძრავად იდგა. ისე მიეპარა უკანიდან, რომ ვერა გაიგო რა მონპარნასმა, ხელი ჩაუყო უკანა ჯიბეში, ამოაცალა ქისა და ისევ გველხოკერასავით მიიმალა ბუჩქებში. მონპარნასს საშიში აღარა ჰქონდა რა და იდგა ისე ჩაფიქრებული, იქნება პირველად მოუხდა თავის სიცოცხლეში ეს ჩაფიქრება და ვერაფერი შენიშნა. გავროში კი მიუახლოვდა ბებერ მაბეფს, გადაისროლა ქისა ღობეზე და მოჰკურცხლა. ფეხზე დაეცა მაბეფს ქისა და გამოიღვიძა. დაიხარა, აიღო. ვეღარა გაეგო რა საცოდავს და გახსნა. შიგ ცოტა თეთრი ფული იყო და ძირში ჩამალული ექვსი ოქრო. შიში მოერია მაბეფს, წამოვარდა და თავის დიასახლისს შეუტანა: - ღვთის წყალობაა სწორედ! - თქვა ბებერმა პლუტარქემ.

2

1823 წლის შემდეგ, როდესაც ისე ცუდად წავიდა მონფერმეილის დუქნის საქმე, რომ ის ნელ-ნელა ჩაიფლო არა გაკოტრების უფსკრულში, არამედ წვრილი ვალების ბინძურ ორმოში, ორი შვილი კიდევ შეეძინა ტენარდიების ოჯახს, ორივე ბიჭი, ისე რომ მათ უკვე ხუთი შვილი ჰყავდათ: ორი ქალი და სამი ვაჟი. ეს კი მეტისმეტი იყო. ტენარდიეს ცოლმა დიდი სიხარულით მოიშორა თავიდან ეს ორი პატარა, ჯერ ისევ ჩვილი ბავშვი. სწორედ თავიდან მოიშორა. ამ დედაკაცს ბუნებრივი გრძნობების მარტო ნამსხვრევები შერჩენოდა. თუმცა ამგვარი მაგალითი მრავლად მოიპოვება ჩვენს ცხოვრებაში, - მარშალ მოტ-უდანკურის ცოლისა არ იყოს, შვილებად მას მარტო თავისი ქალები მიაჩნდა, ქალებით თავდებოდა მისი დედობა. ადამიანი სძულდა და თავის შვილების, ვაჟების, შემოუღებით დაეწყო ეს სიძულვილი. თავის ვაჟებისთვის უაღრესად ავი იყო, უდიერი, და გული მათდამი ბოროტებით და ზიზღით ჰქონდა სავსე. როგორც უკვე ვნახეთ, ჭირივით ეჯავრებოდა უფროსი და უფრო მეტად ორი პატარა. რად იყო ასე? იმიტომ. იმიტომ - ეს არის უსაზარლესი საფუძველთაგანი და თან საბოლოოდ უცილობელი პასუხი. რა თავში ვიხლი ამ ბავშვების ხროვას? გაიძახოდა ეს დედა. განვმარტოთ, როგორ

მოიშორეს ტენარდიებმა ორი პატარა ბიჭი და თან პატარა სარგებელიც ნახეს.

გეხსომებათ გოგო მანონი, რომლის ოინი უკვე გიამბეთ. ორი შვილი ჰყავდა და ისე მოახერხა, რომ ჟილნორმანი დააჯერა, - შენები არიანო, - ფულს ართმევდა ყოველთვიურად მათ შესანახად. სენის პირას იდგა სელესტინის სანაპიროზე იმ ძველი პტი-მუსკის ქუჩის კუთხეში, რომელიც ძალიან ეცადა, რომ კეთილად გარდაექმნა თავისი ცული სახლი. ამ ოცდათხუთმეტი წლის წინათ ხუნაგი მუსრს ავლებდა პარიზში მდინარის პირას მცხოვრებთ. ეს ყველას ეხსომება, მით უფრო, რომ კარგად ისარგებლა ამით მეცნიერებამ და მრავალ ავადმყოფზე სცადა შაბით წამლობა, რომლის მაგივრად ასე სასარგებლოდ აღმოჩნდა ჩვენს დროში იოდი. მაშინ იყო, რომ ერთ დღეს მოუკვდა მანონს ორივე ბავშვი. ერთი დილით მოკვდა, მეორე იმავე საღამოს. დიდი უბედურება ეწია - ძალიან ძვირფასნი იყვნენ დედისთვის, ვინაიდან მათ შესანახად ოთხმოც ფრანკს იღებდა თვეში. ამ ოთხმოც ფრანკს ყოველთვის დანიშნულ დროს მიართმევდა ხოლმე ჟილნორმანისგან მისი, ასე ვთქვათ, ხაზინადარი, ბ. ბარჟი, ძველად ბოქაულად ნამყოფი, რუა-დე სისილის ქუჩაში მცხოვრები. ბავშვები დაიხოცნენ და ოთხმოცი ფრანკიც უნდა დაკარგულიყო. ჩაფიქრდა მანონი, - უნდა მოვახერხო რამეო. იმ შავზნელ ბოროტების წრეში, რომელსაც ეკუთვნოდა ეს დედაკაცი, ყველამ იცის, ვის რა ავკაცობა ჩაუდენია, მაგრამ ხმას არავინ იღებს, საიდუმლო საიდუმლოდ რჩება, და ამგვარად ეშველებიან ერთმანეთს. ორი ბავშვი სჭირდებოდა მანონს. ტენარდიესა ჰყავდა ორი ბავშვი, იმავე სქესისა, იმავე ასაკისა, საქმის სასარგებლოდ მოგვარება იყო ერთისთვის, და კარგად დაბინავება ბავშვებისა - მეორისთვის. პატარა ტენარდიები პატარა მანონებად იქცნენ. მანონმა ბინა შეიცვალა და ახლა კლიშპერსში დასახლდა. პარიზში პიროვნების იგივეობა ხშირად იცლება ერთი ქუჩიდან მეორეზე გადასვლისას. მთავრობას ამისი არაფერი აცნობეს, ისიც არ ჩარეულა, და ტენარდიების მანონებად გარდაქმნა სულ ადვილად მოგვარდა. ტენარდიემ ათი ფრანკი მოსთხოვა თვიურად, - ჩემი ბავშვების წყალობით იღებ ოთხმოც ფრანკსაო; მანონიც დათანხმდა და ამლევდა კიდევ, რადგან ბ. ჟილნორმანი ყოველთვის უგზავნიდა ფულს და წელიწადში ორჯერ თვითონაც მიდიოდა მანონთან ბავშვების სანახავად. ამ შეცვლისა იმან ვერა შენიშნა რა, - ერთი შეხედეთ, ბატონო, როგორა გგვანანო, - ჩასციებოდა მანონი. ტენარდიესაც ძალიან ეადვილებოდა ყოველგვარი გარდაქმნა. ისარგებლა ამ შემთხვევით და ჟონდრეტად იქცა. იმისი ორი ქალი და გავროში, აქამდე ყურადღებასაც არ აქცევდნენ თავიანთ პატარა ძმებს. დიდ გაჭირვებაში მყოფ ადამიანს რაღაც სპექტრული განურჩევლობა ერევა და ჭიასავით ეჩვენება ყველა. ისე უყურებს უახლოეს ადამიანებს, როგორც აჩრდილს ცხოვრების მოღრუბლულ სივრცეში და უმნიშვნელოდ ეჩვენება ეს აჩრდილი, თითქოს ჰგონია აგერ გაქრებო. ჩააბარა ტენარდიეს ცოლმა თავის ორი ბავშვი მანონს და სამუდამოდ გამოეთხოვა, - ვითომ არც კი მყოლიაო! - მაგრამ საღამოზე პატარა სინანული დაეტყო, - ვინ იცის, იქნებ სურდა თავის ქმარს სჩვენებოდა შვილების მოყვარე დედად? - და ჰკითხა: - მამ გარეთ გავყარეთ ჩვენი შვილები? მეცნიერის გამომეტყველება მიიღო ტენარდიემ და გულგრილად გაუქარვა სინანული: - ჟან-ჟაკ რუსო უარესს სჩადიოდა. სინანული შეშფოთებად შეეცვალა დედას: - პოლიციამ რომ გავვიგოს, ხომ ვერ გადავრჩებით? ერთი მიზრძანეთ, ბატონო ტენარდიე, კანონის მიერ ნებადართულია თუ არა ჩვენი მანონთან მორიგება? ტენარდიემ გადაჭრით უპასუხა: - ყველაფერი ნებადართულია. მანდ ავი არაფერია, და ეგეც რომ არ იყოს, ვინ დაიწყებს იმ ბავშვების საქმის ძიებას, რომელთაც ერთი სუ არ გააჩნიათ? მანონს კეკლუცის სახელი ჰქონდა თავის წრეში. სულ კობტად მორთული დადიოდა. თავის სახლში - ღარიბად, მაგრამ თავისებურ სილამაზით მოწყობილში, ერთი ქურდობაში დახელოვნებული გადაფრანგებული ინგლისელი ქალი ჰყავდა. ამ ქალს, რომელიც პარიზში დამკვიდრებულიყო, კარგი განწყობილება ჰქონდა მდიდრებთან და მონაწილე იყო

ბიბლიოთეკის მედალების და ქალბატონ მარსის ბრილიანტების მოპარვის საქმეში. შემდეგშიც დიდად ისახელა თავი სასამართლოს მატთან ფურცლებზე. მამზელ მისს-ს ემახდნენ მას. მანონთან მოხვედრილი ორი პატარა ბიჭი ვერას დაემდურებოდა მას. ოთხმოცი ფრანკის წყალობით კარგად უვლიდა ბავშვებს მანონი, ისე როგორც უვლის ადამიანი ყველაფერს, რისგანაც კი სარგებლობა აქვს. მათ არც ტანისამოსი აკლდათ, არც საჭმელ-სასმელი. ისე ექცეოდა მანონი, თითქო „პატარა ბატონები“ ყოფილიყვნენ, ისე რომ დედობილთან უფრო კარგად გრძნობდნენ თავს, ვიდრე მშობელ დედასთან. „ქალბატონობას“ ლამობდა მანონი და მდაბიურ სიტყვასაც კი არ გააგონებდა ბავშვებს. ასე გაატარეს ბავშვებმა რამდენიმე წელიწადი. მათ მომავალზე იმედებს ამყარებდა ტენარდიე. ერთხელ, როდესაც თავისი ხვედრი ათი ფრანკის მისაღებად მივიდა მანონთან, ურჩია ქალს: - ამ ბავშვების სწავლა-განათლებაც „მამამ“ უნდა იკისროს. და უცბად უპატრონოდ დარჩნენ საწყალი ბავშვები, რომელთაც აქამდე ცოტად მაინც იბრალებდა ავი ბედი. ქუჩაში დარჩნენ და თვით უნდა შებრძოლებოდნენ ცხოვრებას. ჟონდრეტის და მისი ამხანაგების დაპატიმრებას მრავალი ქურდის და ბოროტმოქმედის დაჭერა მოჰყვა; ბინების ჩხრეკა და ახლა სხვების აღმოჩენა და დამწყვდევა. ღვთის რისხვა ეწიათ იმ ბოროტების წიაღში მცხოვრებ ნაწილს საზოგადოებისას, რომელიც სადღაც ბნელ სიღრმეში ცხოვრობს და მართო ბოროტებით იდგამს სულს. ჭირვით მოედება ხოლმე მთავრობის მოხელეების სტუმრობა ამ ბნელეთში მცხოვრებთ. ტენარდიეს დალუპვამ მანონის დალუპვა გამოიწვია. ერთ მშვენიერი დღეს, ცოტა ხანს უკან მას შემდეგ, რაც მანონმა ბარათი გადასცა ეპონინს პლემეს ქუჩაზე განცალკევებით მცხოვრებთა შესახებ, მოულოდნელად კლომპერსის ქუჩაზე გაჩნდა პოლიცია. მანონი დაიჭირეს, აგრეთვე „მამზელ მისს“-ი“. სახლში მცხოვრებნი, ყველა, ვინც საეჭვო იყო, პოლიციის მახეში მოხვდა. ამ დროს მანონის ორი პატარა ბიჭი სახლის უკანა ეზოში თამაშობდა ბავშვებთან და არა იცოდნენ რა თავდასხმის შესახებ. შინ რომ მივიდნენ, კარი დაკეტილი დახვდათ და სახლი ცარიელი. სახლის პირდაპირ ქუჩაში ხარაზი მუშაობდა ფარდულში, დაუმახა ბავშვებს და მისცა პატარა ქაღალდი, რომელიც „დედას“ დაეტოვებინა იმათთვის. ქაღალდზე მისამართი ეწერა: „ბ. ბარჟი. რუა-დე-სისილის ქ. № 8“.

- თქვენ აქ აღარა ცხოვრობთ, - უთხრა ხარაზმა. - აი, იმ სახლში მიდით. სულ ახლოა აქედან. პირველი ქუჩა, მარცხნივ რომ ჩაუხვევს. ამ ქაღალდით მიაკვლევთ გზას. წავიდნენ ბავშვები, უფროსს მიჰყავდა უმცროსი, ერთ ხელში მისი ხელი ეჭირა და მეორე ხელში ის ქაღალდი, რომელსაც მათთვის გზა უნდა ეჩვენებინა. სციოდა პატარა ბიჭს, თითებს ველარ კუმშავდა და ოდნავ ეჭირა ქაღალდი. კლომპერსის ქუჩისკენ რომ ჩაუხვიეს, უცბად დაუბერა გიჟმა ქარმა, ხელიდან გააგდებინა ქაღალდი და გაიტაცა. ბინდდებოდა და ვერც კი დაინახეს, საით წაიღო ის ქარმა. ბავშვებმა უმიზნოდ დაიწყეს ყიალი ქუჩაში.

გაზაფხულს პარიზში ხშირად მოჰყვება ხოლმე ცივი ქარი, რომელიც არ ჰყინავს ადამიანს, მაგრამ ძალიან კი აცივებს. ეს ცივი ქარი, რომელიც აპირქუშებს გაზაფხულის მშვენიერ დღეებს, ცივი ზამთრის ჰაერის შთაბეჭდილებას ახდენს. ჩარჩოს ჭუჭრუტანებიდან ან ცუდად მიხურულ კარიდან რომ გამთბარ ოთახში შემოიჭრება, თითქოს წასულ ზამთარს ღია დარჩენია კარი და იქიდან გამოდის ეს სიცივე.

1832 წლის გაზაფხულზე, იმ დროს, როდესაც პირველად მოედო ევროპას საშინელი ეპიდემია, ეს ქარიც უფრო მკაცრი იყო და საზარელი, ვიდრე ოდესმე. ეს ღიად დარჩენილი გამყინავი კარი უფრო ცივი იყო, ვიდრე ზამთრისა. ეს სამარის კარი იყო. ამ ქარის ქროლვაში იგრძნობოდა ხოლერის სუნთქვა. მეტეოროლოგიური მხრივ იმით იყო შესანიშნავი ეს ცივი ქარი, რომ დამაბული იყო ელექტრული ძალით. ძალიან ხშირი იყო იმ გაზაფხულს ჭექა-ქუხილი და დიდი ავდარი. ერთ საღამოს, როდესაც ეს ცივი ქარი ისე უბერავდა, თითქოს იანვარი დაბრუნებულიყო და ბურჟები ზამთრის პალტოში გახვეულიყვნენ, პატარა გავროში ქუჩაში იყო, აკანკალებულს დაგლეჯილი ტანისამოსი ეცვა, მაგრამ კარგ გუნებაზე, თავისებურად მხიარული, ორბსენ-ჟერვეს ახლოს ერთი დალაქის განათებულ ფანჯარასთან იდგა და აღტაცებით შეჰყურებდა ფანჯარაში გამოწყობილ საქონელს და ცვილის პატარძალს. ქალის შალი ეშოვა სადღაც, გულზე და თავზე შემოეხვია და ასე მობუდნული ვითომ თვალს ვერ ამორებდა კოხტად მორთულ პატარძალს, გულმკერდღიას, ნარინჯის ყვავილებით დამშვენებულს. პატარძალი ტრიალებდა, ორი ლამპით განათებული და თავისი ღიმილით ატკბობდა ქუჩაში გამვლელთ. შეჰყურებდა გავროში, მაგრამ სულ სხვა განზრახვა ჰქონდა: იდგა და ფიქრობდა, როგორ მოეხერხებინა, რომ ერთი ცალი საპონი „ეწაპნა“ დალაქისთვის; მოპარულს გარეუბანში გაიტანდა, იქ „პარიკმახერს“ მიჰყიდდა და პურის ფულს იშოვიდა. ხშირად უხდებოდა ხოლმე ქურდობით მოპოვებული ვახშმის ჭამა. ესეც ერთგვარ შრომად მიაჩნდა, „დალაქს წვერი მოვპარსეო“ - იტყოდა ხოლმე თავმომწონედ. პატარძალს შეჰყურებდა, საპონს უთვალთვალედა და თან ბუტბუტებდა: - სამშაბათს, არა! სამშაბათს არა! სამშაბათს იყო? მგონი სამშაბათს იყო, ჰო, სამშაბათს. ვინ იცის, რას ნიშნავდა ეს მონოლოგი? თუ შემთხვევით იმის თქმა უნდოდა, რომ უკანასკნელად სადილი სამშაბათს ეჭამეო, მაშ საში დღე გასულიყო, რაც არა ეჭამა რა, რადგან უკვე პარასკევი ღამდებოდა. დალაქს კარგად გახურებული ღუმელი ედგა, წვერსა ჰპარსავდა ვიღაც კაცს და ხანგამოშვებით გადმოხედავდა ხოლმე მტერს, ამ გათოშილი, თავზედი პატარა ქურდბაცაცის სახით, რომელსაც ჯიბეში ხელები ჩაეწყო და, ცხადია, რაღაც განეზრახა. ასე რომ შეჰყურებდა მოკაზმულ პატარძალს და ვინდზორ-საპონს, ორი პატარა ბიჭი მიადგა სადალაქოს. პატარა ბავშვები იყვნენ, კარგად ჩაცმულები, გავროშივე პატარები; ერთი შვიდი წლისა იქნებოდა, მეორე ხუთისა; გაუბედავად შეაღეს კარი, შევიდნენ და რაღაცას ეუბნებოდნენ დალაქს, იქნებ მოწყალებასა სთხოვდნენ, მაგრამ ისე საცოდავად, რომ ეს კვნესას და ტირილს უფრო წააგავდა, ვიდრე თხოვნას. რაღაცას ამბობდნენ ორივე ერთად, მაგრამ გაუგებარი იყო მათი სიტყვა, რადგან ქვითინი აწყვეტინებდა სათქმელს უმცროსს და ყინვისაგან კანკალი - უფროსს. გაბრაზებული დალაქი მივარდა, ისე, რომ არც კი დადო სამართებელი, მარცხენა ხელი სტაცა უფროსს, პანდური ჰკრა უმცროსს, ქუჩაში გამოყარა, კარი მოხურა და წამოიძახა გაჯავრებულმა: - ხომ გაიყინა აქაურობა, თქვე სამაგლებო, თქვენა! ტირილით გაუდგნენ გზას პატარები. სწორედ იმ დროს ღრუბელი მოიტანა ქარმა და წვიმა დაუშვა.

მათ უკან დაედევნა გავროში და დაიწყო გამოკითხვა: - რა მოგსვლიათ, ბიჭუნებო?

- არ ვიცით, სად დავიძინოთ. - უპასუხა უფროსმა.

- სულ ეგ არის? - გაიკვირვა გავროშმა, დიდი რამ მომხდარა! აბა ვინ ტირის მაგისტვის? რა სულელები

ყოფილხართ! ოდნავ ქედმაღლურად, თან დამამშვიდებელი მფარველობით მიმართა ბავშვებს: - ჩემთან წამოდით, წვრილფეხოზავ!

- გიახლებით, ბატონო, - უპასუხა უფროსმა. და გავროშს გაჰყვნენ ბავშვები სწორედ ისე, როგორც გაჰყვებოდნენ არქიუპისკოპოსს. ისინი უკვე აღარც ტიროდნენ. სენტ-ანტუანის ქუჩა აიარეს ბიჭებმა, ბასტილიის მიმართულებით. დალაქის ჯავრი კი ჯერაც არ მოენელებინა გავროშს. მანამ ახლო იყვნენ, ერთხელ კიდევ გადახედა სადალაქოს და წამოიძახა აღშფოთებულმა: - ქვის გული ჰქონია იმ ვირთევზას, იმასა, ალბათ ინგლისელი იქნება ერთ გოგოს სიცილი წასკდა, ასე მიმავალი რომ დაინახა ბიჭები, წინ გავროში, უკან პატარები, გავროშის და იმის სტუმრების შეურაცხყოფა იყო ეს სიცილი.

- სადამო მშვიდობისა, ქალბატონო ომნიბუსო! - გადასძახა გავროშმა.

მაგრამ ისევ დალაქი მოაგონდა და დაუმატა: - არა, მგონია შევცდი მხეცში. ვირთევზა კი არა, გველია. დამაცადე შენა! ერთი კარგი ზეინკალი ვიშოვო, რომ ზარი შეგაბას ზედ კუდზე. გაბრაზებულნი გავროში ჯავრს სხვებზე იყრიდა. პატარა რუზე რომ გადახტა, მიმართა წვეროსან დედაკაცს, რომელსაც ცოცხი ეჭირა ხელში და სავსებით ღირსი იყო ფაუსტს შეხვედროდა ბროკენზე: - ქალბატონო, თქვენი რაშით გამობრძანებულხართ, განა? იქვე ფეხი წაჰკრა ტალახს და ლაქის ფეხსაცმელები გაუსვარა ერთ გამვლელს.

- რას შვრები, შე ბრიყვო?! - შეუტია ბრაზმორეულმა გამვლელმა.

ცხვირი გამოყო თავისი შალიდან გავროშმა, დააცქერდა: - ბატონი უჩივის ვისმე?

- შენა, შე საძაგელო!

- სასამართლო დაკეტილი გახლავთ, - მიუგო გავროშმა, - მე არხას ვეღარ მივიღებ. თან ნელ-ნელა მიდიოდნენ ბასტილიისაკენ. ერთ ალაცაფის კართან გოგო დაინახეს მთლად გაყინული, ცამეტ-თოთხმეტი წლის მთხოვარა. ისეთი მოკლე კაბა ეცვა, რომ ტიტველი მუხლები უჩანდა. პატარა იყო, მაგრამ კაბა დამოკლებოდა იმ ასაკში, როდესაც სამარცხვინოდ ხდება სიტიტველი.

- საწყალი გოგო! - წამოიძახა გავროშმა - ნიფხავიც კი არ აცვია! აჰა, დაიჭი! ეს მაინც წამოიხსი.

კისერზე რომ შალი ეხვია, მოიხსნა. ჩამომხმარ, გალურჯებულ მხრებზე წამოასხა გოგოს და ისევ შალად აქცია თავისი ყელპირსახვევი. გაკვირვებული შეაშტერდა გოგო და ხმის ამოუღებლად მიიღო ეს საჩუქარი. ზოგჯერ ისე გამოატვინებს ხოლმე ღარიბ კაცს გაჭირვება, რომ აღარც კვნესის ტკივილისაგან, და აღარც მადლობას უხდის კეთილისმყოფელს. უცბად სიცივემ აიტანა: - ბრრრ! - წამოიძახა მწარედ და უფრო ძალიან აკანკალდა, ვიდრე წმ. მარტენი, რომელმაც მხოლოდ წამოსასხამის ნახევარი მისცა ტიტველს.

ეს „ბრრრ!“ ეწყინა ზეცას და შხაპუნა წვიმა დაუშვა. - მოღრუბლული ზეცა თითქოს სჯიდა ადამიანს სიკეთისათვის.

- ეს რაღაა? - შეჰყვირა გავროშმა, - მგონი ცა ძირს ჩამოდის. შენ, ეი, ღმერთო! თუ ასე გაგრძელდება, იცოდე, ბოროტი გავხდები!

ფეხი ააჩქარეს.

გადახედა მთხოვარა გოგოს, რომელიც ეხვეოდა იმის შალში: - ხედავთ, როგორ გაეხვია ჩემ ქურქში! მერე ცას შეხედა და შეჰყვირა: - რა გაიტანე? მიდიოდა და თან მისდევდა ორი პატარა ბიჭი. რკინის მოაჯირით გამაგრებულ დუქანთან მივიდნენ. ეს მოაჯირი პურის დუქნისა იყო, რადგან პურსაც ისე ინახავენ და ჰკეტავენ, როგორც ოქროს.

- მართლა, პაწიებო, სადილი ჭამეთ?

- დღეს დილიდან არა გვიჭამია რა, ბატონო, - მიუგო უფროსმა.

- მამ არც დედა გყოლიათ, არც მამა? - ჰკითხა ზეიმურად გავროშმა.

- უკაცრავად, ბატონო. დედაცა გყავს, მამაცა, მაგრამ არ ვიცი, სად არიან.

- მაგის ცოდნას ზოგჯერ უცოდინრობა სჯობია, - თქვა გავროშმა, რადგან იგი უკვე ღრმამოაზროვნე

გამხდარიყო.

- აგერ ორი საათი იქნება, რაც ასე დავდივართ. სულ აქეთ-იქით ვაცეცებდით თვალებს, რომ საჭმელი გვეპოვა, მაგრამ ვერაფერი ვიპოვეთ.

- მე კი არ ვიცი! - უთხრა გავროშმა. - თქვენ რას იპოვით, როცა სულ ძაღლები სჭამენ ყველაფერს. ცოტა ხანს ჩუმად მიდიოდა. მერე წამოიძახა: - მამ ჩვენი მშობლები დავკარგეთ? აღარ ვიცი, სად გადაიკარგნენ? არ ვარგა, ბიჭებო! როგორ შეიძლება უფროსების აგრე მიტოვება? მოდი შენა და გააწყე რამე! სხვა კი არაფერი ჰკითხა. უბინაო ბავშვები! რა იყო აქ გასაკვირველი? უფროსი თითქმის დამშვიდებულიყო და ბავშვური უზრუნველობით წამოიძახა: - არ ვიცი, ღმერთმანი! დედაჩემი დავგპირდა, ბზობას საყდარში წაგიყვანთ, ნაკურთხი ბზა მოვიტანოთ.

- მერმის იყოს, - უთხრა გავროშმა.

- ქალბატონია დედაჩემი, ერთადა ვდგევართ ჩვენა და მამზელ მისი.

- შეგაბეროთ! გავროში გაჩერდა. რამდენიმე წუთი ჯიბეში ეძებდა რაღაც. მერე ტანისამოსში, სადაც კი რისამე ჩადება შეიძლებოდა.

ბოლოს მაღლა აიღო თავი. ცდილობდა მარტო კმაყოფილება აღბეჭდოდა სახეზე, მაგრამ ზეიმური გამარჯვება გამოხატა ზედ.

- დამშვიდდით, ჭიჭყინებო, აი ჩვენი ვახშამი, სამი კაცისა!

და ჯიბიდან ერთი სუ ამოიღო. აღარ დააცალა ბავშვებს, რომ თავისი გაკვირება გამოეთქვათ, ხელი წაჰკრა ორივეს და პურის დუქანში შეაგდო. თვითონ შევიდა, დაზგაზე დადო თავისი სუ და უბრძანა: - ბიჭო! ხუთი სანტიმის პური!

- სამად გასჭერთ, ბიჭო! - უბრძანა გავროშმა და მერე მედიდურად დაუმატა: - სამნი ვართ. გადმოხედა სამ ბიჭს მეპურემ და თეთრის მაგივრად ახლა შავი პური აიღო. ეს რომ დაინახა გავროშმა, ცხვირში შეიყო თითი, ისეთი ძალით შეისუნთქა, თითქოს ფრიდრიხ ძლიერის ბურნუთი ჰქონდა თითზე, და

მერე შეურაცხყოფილის რისხვით შეუტია მეპურეს: - კესკსა? ჩვენ მკითხველს, რომელსაც გავროშის ეს წამომახილი რუსულ სიტყვად ეჩვენება, ან პოლონურად, ან ველური იოვაების და ზოტოკუდების ძახილად, ერთმანეთს რომ გაჰყვირიან მდინარის გაღმა-გამოღმა, მოვაგონებთ, რომ იგი თვით ხშირად ხმარობს ამ სიტყვას, მხოლოდ მთელი ფრაზის სახით: - რა არის ეს?

მეპურემ კარგად გაიგო ეს სიტყვა და უპასუხა: - ესეც ძალიან კარგი პურია, ოლონდ მეორე ხარისხისა.

- ესე იგი საძაგელი შავი პური, განა? - შეუსწორა მშვიდად გავროშმა. - თეთრი პური მოგვიჭერთ, სტუმრები მყავს!

ვერ შეიკავა მეპურემ სიცილი და, პურს რომ უჭრიდა, თანაგრძნობით გადახედა პატარა ბიჭებს. ახლა ეს იუკადრისა გავროშმა და შეუტია: - რამ მოგიარათ, ფქვილცომავ? რა თვალთა გვზომავთ აგრე? ზედიზედ რომ შეგვეყენებინა სამივე, ზომით ორი მეტრიც არ გამოვიდოდა. პური სამად გასჭრა მეპურემ, სუ დახლში ჩააგდო. გავროშმა პატარებს მიმართა: - აბა, გადასანსლეთ!

გაკვირვებული შესცქეროდნენ ბავშვები.

გავროშს სიცილი მოერია: - აბა, რას გაიგებენ, ძუძუმწოვრები არიან ჯერ ისევ.

მერე განუმარტა: - ჭამეთ.

და თითო ნაჭერი მიაწოდა თითოეულ მათგანს.

უფროსს უფრო ღირსადა სცნობდა თავისთან სალაპარაკოდ და ამიტომ ცდილობდა მის წაქეზებას, რათა მოურიდებლად გამოერთმია მისთვის პური და მოეკლა შიმშილი. გაუწოდა, რომელიც უფრო დიდი ნაჭერი იყო, და უთხრა: - აბა, გატენე შენი თოფი! დანარჩენი ორი ნაჭრიდან, რომელიც უფრო დიდი იყო, უმცროსს მისცა. თავისთვის პატარა დაიტოვა.

საბრალო ბავშვები გავროშზე ნაკლები დამშეულები როდი იყვნენ. ხარბად ილუკმებოდნენ და წასვლა აღარ აგონდებოდათ. მეპურემ თავისი ფული მიიღო და ახლა გაჯავრება დაეტყო, - რატომ არ

მიდიანო.

- აბა, წავიდეთ, - თქვა გავროშმა.

ისევ ბასტილიის მიმართულებით გაუდგნენ გზას.

აქა-იქ, კარგად განათებული მაღაზიის ფანჯრებთან რომ მივიდოდნენ, გაჩერდებოდა უმცროსი და ტყვიის საათს დასცქეროდა, რომელიც ყელზე ება პატარა ბაწრით.

- ამ მაიმუნს უყურეთ თქვენა! - თქვა გავროშმა.

მერე ჩაფიქრდა ერთ წამს და ბუზღუნით გამოცრა: - არა, მე რომ მყოლოდა ბალები, უფრო კარგად მოვუვლიდი.

პურს ათავებდნენ, როდესაც დაღვრემილ ბალებს ქუჩის კუთხეს მიადგნენ, საიდანაც მოჩანს ფორსის საპატიმროს დაბალი კარი.

- ოჰო! ეს შენა, გავროშ? - შეაყენა ვიღაც კაცმა.

- ოჰო! ეს შენა, მონპარნას?

ეს კაცი გადაცმული მონპარნასი იყო, ლურჯსათვალეზიანი. გავროშმა მაინც იცნო.

- ყოჩაღ, ბიჭო! - მოუწონა გავროშმა, - ძალიან გიხდება ეგ სელის საფენის ფერი ტყავი და ექიმით ლურჯი სათვალე. კობტა ბიჭი ხარ, რაც მართალია, მართალია!

- ჩუმაღ, - წასჩურჩულა მონპარნასმა - რა გაყვირებს?

ხელი სტაცა გავროშს და ბნელში შეიყვანა, სადაც განათებული მაღაზიები არ იყო.

პატარა ბიჭებიც თან გაჰყვნენ, ალაყაფის კარების ბნელში რომ გაჩერდნენ, საცა აღარც აწვიმდათ და აღარც ვინმე ხედავდათ, იქ დაიწყეს საუბარი.

- იცი, სად მივდივართ? - ჰკითხა მონპარნასმა.

- სინანულის მთის მონასტერში[2]. - უპასუხა გავროშმა.

- რა ხუმარა ხარ!

მონპარნასმა დაუმატა: - მინდა ბაბეტი ვიპოვო.

- ოჰო! მამ ბაბეტი ჰქვია შენს კეკლუცს?

- კაცია, რა ვქნა!

- ჩვენი ბაბეტი?

- ჰო, ჩვენი ბაბეტი!

- მე კი მეგონა, გაიჭედა.

- უკვე დაიძვრინა თავი. და საჩქაროდ უამბო გავროშს, როგორ გამოიპარა იმ დილასვე, კონსიერჟერში რომ მიიყვანეს, ბაბეტი, იმის მაგივრად, რომ მარჯვენა გამოძიების ტალანში შესულიყო, იმან მარცხნივ გაუხვია და მოუსვა.

გავროშს ძალიან მოეწონა ეს ოინი და შეაქო ბაბეტი.

- ყოჩად, ბიჭო!

მონპარნასმა ცოტა რამ წვრილმანი დაუმატა ბაბეტის გამოქცევის შესახებ და მერე თქვა: - ეჰ, განა მარტო ეგ არის!

მონპარნასის თხრობის დროს გავროშმა ჯოხი გამოართვა ხელიდან, მაშინაღურად გასწია ტარი და წვრილი ხანჯალი გამოაჩინა.

- ოჰო, - მიმართა მონპარნასს და მყისვე ჩააგო ხანჯალი. - მაშ შენი მხედრობაც თან გახლავს, ბურჟუად გადაცმული?

თვალი ჩაუკრა მონპარნასმა.

- დალახვროს ღმერთმა, კრივს ხომ არ აპირებ ჩვენს ღამურებთან?

- ვინ იცის? - უპასუხა გულგრილად მონპარნასმა, - კაცს ყოველთვის თან უნდა ჰქონდეს პატარა ნესტარი.

მაგრამ გავროში თავისას არ იშლიდა: - მაინც? ეს მითხარ, ამაღამ რას აპირებ?

დიდ საქმეებში ჩაბმული კაცის კილოთი უპასუხა მონპარნასმა: - საქმე მაქვს.

- რა საქმე?

მაგრამ უცბად სხვა მიმართულება მისცა ბაასს მონპარნასმა: - ჰო, მართლა...

- რაო?

- უცნაური რამ შემემთხვა ამას წინათ. წარმოგიდგენია? ერთ ბურჟუას შევხვდი. აილო და ერთი უთავბოლო ქადაგება მიძღვნა და თანაც თავისი ქისაც მოაყოლა. ჯიბეში ჩავიდე. ცოტა ხანს უკან, არ გასულა ერთი წუთი, - ჩავიყავ ჯიბეში ხელი, შიგ ადარაფერი დამხვდა!

- და შეგრჩა მარტო ქადაგება, განა? - უთხრა გავროშმა.

- შენ სადღა მიდიხარ? - ჰკითხა მონპარნასმა.

გავროშმა დაანახვა თავისი ორი სტუმარი და უპასუხა: - ეს ბავშვები უნდა დავაძინო.

- სად უნდა დააძინო.

- სად და ჩემთან.

- სად შენთან?

- ჩემს ბინაში.

- მაშ ბინა გქონია?

- დიახ, მაქვს.

- მერე სადა?

- სპილოში, - უპასუხა გავროშმა.

მონპარნასი იმ ბუნების კაცი იყო, რომ ადვილად არაფერი გააკვირვებდა, მაგრამ აქ კი ვერ შეიკავა თავი: - სპილოში?

- ჰოდა რა? სპილოში, კეკსაა?

ესეც ერთი იმგვარი სიტყვაა ფრანგული ენისა, რომელსაც ქვეყანა გაიძახის და წერით კი არავინა სწერს. კეკსაა შემოკლებული სიტყვებია qu'est ce que cela - რა გამომდინარეობს აქედანო. მონპარნასიც ამ შენიშვნამ დაამშვიდა და ჭკუაზე მოიყვანა; ქებაც კი შესძღვნა სპილოს: - მაშ სპილოში ხარ? უკეთესს ვერას მიაგნებდი. ხომ კარგად ხარ მოწყობილი?

- ძალიან კარგად, - უპასუხა გავროშმა, ნამდვილად ბუდეა. ხიდქვეშ კი აღარა ვარ, რომ ორმხრივი ქარი მაწუხებდეს.

- მერე, როგორ შედიხარ?

- შევდივარ.

- მაშ, ხვრელი არის რამე?

- მაშა! ოღონდ არავის უთხრა: წინა ფეხების შუა. პოლიციელებმა ჯერ არ იციან.

- და აძვრები ხოლმე, განა? ეხლა კი მივხვდი.

- ერთი ხელის მოქნევა, წამიც და გაქრა ბიჭი!

ცოტა ხანს გაჩუმდა და მერე დაუმატა: - ამ სამაგლებისთვის კი კიბე მაქვს.

მონპარნასს სიცილი წასკდა.

- სად ჯანდაბას აიკვიატე ეს ლაწირაკები?

გულწრფელად უთხრა გავროშმა: - ერთმა დალაქმა მიფეშქაშა.

მონპარნასს ეტყობოდა, რაღაც აწუხებდა.

- ძალიან მალე მიცანი, ბიჭო, - წაიბურტყუნა დაფიქრებულმა.

ჯიბიდან ამოიღო ორი ცალი ბატის ფრთის მილი, ბამბაში შეხვეული და ცხვირის ნესტოებში შეიღო. მთლად გამოეცვალა ცხვირი.

- ძალიან შეგცვალა, - უთხრა გავროშმა, - გონჯი გაგალამაზა. მე რომ შენი ვიყო, სულ მაგრე ვივლიდი, ცხვირგაბღინძული.

ლამაზი ბიჭი იყო მონპარნასი, მაგრამ გავროშს ხუმრობა უყვარდა.

- რა დროს ხუმრობაა? - უთხრა მონპარნასმა - მიყურე შენა! ახლაც მცნობ.

სულ სხვა ხმითა თქვა ეს მონპარნასმა. თვალის დახამხამებაზე მთლად შეიცვალა კაცი, შეუძლებელი იყო მისი ცნობა.

- ნამდვილი ოინზაზი ხარ! მოდი ერთი წარმოგვიდგინე რამე! - შეჰყვირა გავროშმა. აქამდე ყურს არ უგდებდნენ ამ ბაასს ბავშვები, იდგნენ და ცხვირს იჩიჩნიდნენ არხეინად. მაგრამ ოინზაზის ხსენებაზე ყურები ცქციტეს. მიუახლოვდნენ მონპარნასს და აღტაცებით შესცქეროდნენ გახარებულნი.

სამწუხაროდ, თავისი აწუხებდა მონპარნასს. ხელი დაადო გავროშის მხარეზე და ხაზგასმით უთხრა: - ყური დამიგდე და კარგად შეიგნე. მე რომ მოედანზე ვიყო ჩემი დოგით, ჩემი დაგით, ჩემი დიგით, და ერთი ათი სუ დამანახვით, იქნება კიდევ გაცინოთ, მაგრამ დღეს ხომ ყველიერი არ არის, რომ მასხარობა დავიწყოთ. საკვირველი გავლენა იქონია პატარა გავროშზე ამ უცნაურმა ფრაზამ. უცბად მიბრუნდა, ღრმა ყურადღებით გადაავლო იქაურობას თავისი ცოცხალი თვალი და იქვე, რამდენიმე ნაბიჯით მოშორებული პოლიციელი დაინახა, რომელსაც ზურგი შემოექცია ამათთვის. - ჰოო? კარგი! - დაიძახა, ჩუმად გავროშმა, მაგრამ ამის მეტი აღარა თქვა პოლიციელის შესახებ. ხელი ჩამოართვა მონპარნასს და გამოეთხოვა: - მამ, დამე მშვიდობისა. მე ამ ბავშვებს წავიყვან დასაძინებლად. თუ დამე დაგჭირდი სადმე, მოხვალ და სპილოში მნახავ მეორე სართულში, შვეიცარი არ გახლავს, და ბატონ გავროშს იკითხავ.

- კარგი, კარგი!

და თავ-თავის გზას გაუდგნენ. მონპარნასი გრევისკენ წავიდა, გავროში ბასტილიისაკენ. ხუთი წლის პატარა, რომელსაც ძმა მიათრევდა, რამდენჯერმე გაჩერდა და უკან მიიხედა, რომ „ოინბაზი“ დაენახა. ამ ახირებულ ფრაზას, რომლითაც მონპარნასმა პოლიციელის მოახლოება გააგებინა გავროშს, არავითარი თილისმა არა ჰქონდა, გარდა იმისა, რომ ხუთჯერ-ექვსჯერ იყო ნათქვამი სხვადასხვა სიტყვაში მარცვალი „დიგ“. ამ მარცვალს ცალკე მნიშვნელობა არა აქვს და არცა ხმარობენ, მაგრამ ხელოვნურად სიტყვებში ჩარეულს და გამეორებულს თავისი მნიშვნელობა აქვს: „ფრთხილად! არა წამოგცდეს რა!“ მონპარნასის ფრაზაში ერთი სხვა ლიტერატურული მშვენიერება მოიპოვებოდა, რომელიც შეუმჩნევლად დარჩა გავროშს: „ჩემი დოგით, ჩემი დაგით, ჩემი დიგით“, - ტანპლის უბნის არგო, რომელიც ნიშნავს: ჩემი ძაღლით, ჩემი დანით, ჩემი ცოლით. - ამ სიტყვებს ხშირად ხმარობდნენ მასხარები და წითელქუდა ქილიკები იმ დიად საუკუნეში, როდესაც მოლიერი სწერდა და კალო ხატავდა. ამ ოცი წლის წინათ ჯერ კიდევ ნახავდით ბასტილიის მოედნის სამხრეთ-დასავლეთ მხარეს, ამ საპატიმრო ციხე-სიმაგრიდან წინანდელ ხევი გაყვანილ არხის თავში, ერთ უცნაურ ძეგლს, რომელიც უკვე აღმოფხვრილი არის პარიზელების მეხსიერებიდან, თუმცა ის ღირსი იყო, ცოტად მაინც შერჩენოდათ მისი ხსოვნა, რადგან ეს ძეგლი „ინსტიტუტის წევრის, ეგვიპტის ლაშქრობის მთავარსარდლის“ აზრის განხორციელება იყო. ძეგლს ნახავდითო, ვთქვით, თუმცა ეს მარტო მოდელი იყო. მაგრამ თვით ეს საკვირველი მოდელიც, მხოლოდ მონახაზიც რომ ყოფილიყო, დიადი ნაშთი იქნებოდა ნაპოლეონის იდეისა, რომელიც ისე ადვილად გაგვაშორა ქარმა ორი-სამი დაქროლოვით და ისტორიული მნიშვნელობის ძეგლად გახადა; თუმცა გარეგნობით საამისოს არაფერს წარმოადგენდა; სპილო იყო, თოთხმეტი მეტრის სიმაღლისა, აგებული ხისა და ქვის მასალისაგან; ზურგზე ამ სპილოს კოშკი ჰქონდა, რომელიც სახლს უფრო ჰგავდა; იგი ოდესღაც მღებავს მწვანედ შეეფერა, შემდეგ კი ცას, წვიმას და დროს გაეშავებინა. ეს მხარე მოედნისა ცარიელი იყო, სრულიად ღია და სპილოს ფართო შუბლი, მისი ხორთუმი და ეშვები, ზურგზე კოშკი, უშველებელი გავა და სვეტებივით დიდი ოთხი ფეხი, ვარსკვლავებით მოჭედილ ცის ქვეშ რაღაც საკვირველ და საზარელ ლანდად ეჩვენებოდა აქ ადამიანს. ვერ მიხვდებოდით, რას წარმოადგენდა ეს სპილო? იქნებ ერთგვარი განსახიერება იყო ხალხის ძალ-ღონისა, პირქუში, იდუმალი და უზარმაზარი. რაღაც ძლიერი, მკვეთრად ამართული ჩვენება იყო იქვე უხილავი ბასტილიის აჩრდილის გვერდით. უცხოელები იშვიათად მოდიოდნენ ამ შენობის სანახავად, გამვლელი ზედაც არ შეხედავდა. ინგრეოდა, ნელ-ნელა ჩამოიშლებოდა კედლიდან

ნალესი გაჯი და საზარელ ჭრილობად დააჩნდებოდა სპილოს. „ედილებს“ - ედილებად იხსენიებდნენ იმ დროს განათლებულ წრეში პოლიციელებს, - უკვე 1814 წლიდან დავიწყებული ჰქონდათ ეს ძეგლი; ისიც იდგა მიკუნჭული, დაღვრემილი, დაავადებული. ალაგ-ალაგ დასახიჩრებული, გარემოცული დამპალი ღობით, რომელსაც წამდაუწყუმ აბინძურებდნენ დამთვრალი მეეტლეები. მუცელი დახეთქილი ჰქონდა, ლარტყა გამოსჩენოდა კუდიდან, მაღალი ბალახი ამოსვლოდა ფეხებშუა. და რადგან მოედნის დონე ზევით იწევდა ნელ-ნელა ოცდაათი წლის განმავლობაში, რაც დიდი ქალაქის ნიადაგის საერთო თვისებას წარმოადგენს, სპილო ქვევით დარჩა და ისე მოჩანდა, თითქოს იმის სიმძიმეს ჩაეწია მიწა. საზიზღარი იყო. ათვალწუნებული, მაგრამ ბურჟუის აზრით, შესანიშნავი, ხოლო მოაზროვნესათვის სევდით მოცული; რაღაც უწმინდური ჰქონდა, რომელს გაწმენდა ესაჭიროებოდა, და რაღაც დიდებული, რომელს თავის მოჭრას უპირებენ. როგორც უკვე ვთქვით, ღამით იცვლებოდა შთაბეჭდილება. ღამით უფრო კარგად გრძნობს თავს, რაც დაჩრდილულია დღისით. როგორც კი დაბინდებოდა, მთლად შეიცვლებოდა ბებერი სპილო. დამშვიდებულს, მაგრამ მრისხანე იერს მიიღებდა ღამის იდუმალ სიბნელეში. იგი წარსულს ეკუთვნოდა, ღამის წყვილიადს, და ეს წყვილიადი ამშვენებდა მის დიადობას. ეს ტლანქი, უშნო, მძიმე, მკვეთრი, პირქუში, თითქმის მახინჯი, მაგრამ დიადი და რაღაც ველური ძლიერების გამომხატავი ძეგლი აღიგავა მიწის პირიდან, რომ ადგილი დაეთმო ერთსაკომპურიანი უზარმაზარი ღუმელისათვის, რომელმაც დაიჭირა ადგილი ცხრაკოშკიან ციხე-სიმაგრისა, თითქმის ისევე, როგორც ბურჟუაზიამ დაიჭირა ადგილი ფეოდალებისა. სრულიად ბუნებრივია, რომ ღუმელი გახდეს სიმბოლოდ იმ დროისა, რომლის ძლიერებას შეადგენს ქვაბი. გავა ის დრო, გადის კიდეც უკვე, და ვიწყებთ ნელ-ნელა შეგნებას, რომ თუ ძალა ქვაბით მოიპოვება, ძლიერებას ვერაფრით მივაღწევთ, თუ არა ჭკუით. - სხვაფრივ რომ ვთქვათ, ქვეყანას განაგებს და წინა სწევს არა ორთქლმავალი, არამედ ფიქრი და იდეა, დაახმარეთ იდეას ორთქლმავალი, კარგი და პატიოსანი, მაგრამ ცხენს კი მხედრად ნუ ჩასთვლით. ისევ ბასტილიის მოედანს დავუბრუნდეთ. სპილოს ამშენებელმა ხუროთმოძღვარმა დიადი რამ შექმნა ფარდახტით; ღუმელის და იმის საკვამურის ამშენებელმა ხუროთმოძღვარმა ბრინჯაო იხმარა, მაგრამ კნინი რამ შექმნა. ამ საკვამურს ღუმელისას ნათლობის სახელად - „ივლისის სვეტი“ დაარქვეს. ამაოდ ჩავლილ რევოლუციის სახსოვრად და ძეგლად; 1832 წ. ჯერაც პერანგივით ფარავდა დიდი ხარაჩო, რომლის ჩამოშლა მეტად დაგვენანა, და გარეშემო კიდეც მაღალი ღობე ჰქონდა ფიცრებისა. ამგვარად მთლად განცალკევებულად იდგა სპილო. ბნელი იყო ეს მხარე, რადგან შორეული ფარნის სინათლე ძლივსღა აღწევდა სპილომდე. ამ ბნელ მხარისკენ მიჰყავდა გავროშს სტუმრები. ნება გვიბოძოს მკითხველმა შევწყვიტოთ ერთ წამს ჩვენი მოთხრობა და მოვაგონოთ, რომ სრულ სინამდვილესა ვწერთ: ამ ოცი წლის წინათ სასამართლომ გაარჩია ერთი უბედური ბიჭის დანაშაული - ბინის უქონლობა და საზოგადო ძეგლის დაზიანება: ბიჭი ბასტილიის სპილოში იპოვეს მძინარე.

მამ ისევ ჩვენი განვაგრძოთ.

სპილოს რომ მიუახლოვდნენ, გავროშმა იგრძნო, რომ უსაზღვროდ დიდმა შეიძლება შეაშინოს უსაზღვროდ პატარა, და გააფრთხილა ბავშვები: - არ შეშინდეთ, ბალებო! მერე ერთ ალაგას გატეხილი ღობით ისარგებლა, გადაიყვანა ისინი და სპილოსთან მივიდა. ცოტა არ იყოს, შეეშინდათ პატარა ბიჭებს, მაგრამ ხმის ამოუღებელივ მისდევდნენ გავროშს, რადგან სრული ნდობა ჰქონდათ იმ პატარა, დაფხრეწილტანისამოსიანი განგებისა, რომელმაც პური აჭამა და თავშესაფარს დაჰპირდა. ღობისძირას

კიბე იდო, რომლითაც დღისით მუშები სარგებლობდნენ. ბუმბულივით მსუბუქად ასწია გავროშმა და სპილოს წინა ფეხს მიადგა. კიბის თავი სპილოს მუცლის შავ, ბნელ ხვრელთან მოაქცია. მერე ბავშვებს ის ხვრელი დაანახვა, კიბესთან მიიყვანა და უთხრა: - აბა, ადით!

ერთმანეთს შესცქეროდნენ პატარები, შეშინებოდათ იმ სიბნელისა.

- რისა გეშინიათ, ბიჭუკებო? - შეჰყვირა გავროშმა და ცოტა ხანს შემდეგ დაუმატა: - აბა, მიყურეთ! ხელი წაავლო სპილოს ხორკლიან ფეხს, კიბით სარგებლობა არ იკადრა, და თვალის დახამხამების უმალ ხვრელთან ავარდა. ისე შეძვრა შიგ, როგორც გველი თავის სოროში და ჩაიმალა. რამდენიმე წამს შემდეგ ბნელ ხვრელში ოდნავ გამოჩნდა გავროშის ფერმკრთალი სახე.

- ამოდით, ბიჭო, რაღას უყურებთ? ნახეთ რა კარგადა ვარ აქ მოწყობილი! ჯერ შენ ამოდი, - მიმართა უფროსს, - ხელს მოგაშველებ. ერთმანეთს აწვებოდნენ კიბისკენ ბავშვები და ასვლას კი ვერა ბედავდნენ, სპილო აშინებდათ. გავროში აქეზებდა მათ, - ჩქარა, საშიში არაფერიაო! - ციოდა, კარგად წვიმდა და როგორც იყო გაბედა უფროსმა, შედგა კიბეზე. ნახა უმცროსმა, რომ მარტო დარჩა ამ საშინელ მხეცის ფეხებ შუა, შეეშინდა, ცრემლით აევსო თვალები, მაგრამ ტირილი ვერ გაბედა. ნელ-ნელა, ბარბაცით ადიოდა უფროსი კიბეზე. ზემოდან გავროში ამხნევებდა, როგორც ფარიკაობის ოსტატი თავის მოწაფეებს, ან კიდევ მენახშირე თავის დატვირთულ ჯორებს: - ნუ გეშინია!

- აგრე!

- ჰო, ყოჩად!

- ემანდ დაადგი ფეხი!

- ჰო, აგრე!

- მოიტა ხელი!

ბიჭი რომ მიუახლოვდა, ხელი სტაცა და უცბად აიტაცა თავისკენ.

- ეს ერთი! - დაიძახა სიხარულით.

შეიყვანა ბნელ ხვრელში და უთხრა: - აქ დამიცადე. უკაცრავად, ბატონო, მობრძანდით, დაბრძანდით! ისევ სწრაფად გაძვრა გარეთ და მაიმუნის სისწრაფით და სიმარჯვით ჩაცურდა სპილოს ფეხებზე. ჩახტა ბალახში, ხელი მოხვია ხუთი წლის ბავშვს, ასწია, შუა კიბეზე დააყენა, თვითონაც უკან დაუდგა და ასძახა უფროსს: - მე მოვაწვები და შენ აიტაცე. ვერც კი გაიგო პატარამ, როგორ ააფრინეს იმ კიბეზე. ქვევიდან აწვებოდა გავროში, და თან მაგრა ეჭირა, - არ ჩამოვარდესო. - მიჰყავდა, ამხნევებდა და ისიც სწრაფადვე შეიყვანა თავის ბნელ ბინაში. მერე ფეხი ჰკრა კიბეს, ძირს ჩააგდო ბალახზე, შევიდა ბნელში, ტაში დაჰკრა და დაიძახა: - აი, შინა ვართ! გაუმარჯოს გენერალ ლაფაიეტს. მერე ბავშვებს მიმართა: - თქვენ ჩემთან ხართ, ჭაბუკებო! და მართლაც გავროში თავის ბინაში იყო.

ო, უსარგებლო სარგებლობავ! დიად ქმნილებათა მადლო! ბუმბერაზების გულკეთილობავ! ეს უსაზომო ძეგლი, რომელშიაც განხორციელებული უნდა ყოფილიყო აზრი ნაპოლეონისა, ქუჩის ბიჭის სასახლედ იქცა. ბუმბერაზმა მიიღო და შეიწყალა პატარა. კვირაობით მორთული ბურჟუები რომ გაივლიდნენ ხოლმე ბასტილიის მოედანზე და ზიზღით შეხედავდნენ სპილოს თავის გადმოკარკლული თვალებით, მოყვებოდნენ ბუზდუნს: - ნეტა ეს რის მაქნისიაო? რის მაქნისი იყო ეს შენობა? იგი იფარავდა სიცივისაგან, თოვლისაგან, სეტყვისაგან, წვიმისაგან, ზამთრის გამყინავი ქარისაგან, ტალახში ძილისაგან და დაავადებებისაგან, თოვლში ძილისაგან და სიკვდილისაგან პატარა ქმნილებას, რომელსაც არც დედა ჰყავდა, არც მამა, არც ტანსაცმელი ჰქონდა, არც თავშესაფარი. რის მაქნისი იყო ეს შენობა? თავშესაფარს აძლევდა უმანკოს, რომელიც განდევნილი იყო საზოგადოებისაგან. ეს საზიზღარი შენობა იყო, რომ ჰკიცხავდა საზოგადოებრივ უდიერებას. კარდია თავშესაფარი იყო იმისთვის, ვისაც დაკეტილი ხვდებოდა ყველგან კარი. ერთი მასტოდონტი იყო, მატლითა და დავიწყებთ დაღრღნილი, მუწუკიანი, ხავსიანი, დაწყლულებული, სამირკველაშლილი, მივიწყებული, განწირული, ერთგვარი უზარმაზარი მათხოვარი, რომელიც მოედანზე იდგა ხელგაწვდილი და ამაოდ ელოდა, რომ გრძნობის თვალთვლით გადმოეხედა ვინმეს, ერთს მაინც იმოდენ ხალხიდან. და ამ განწირულმა, ყველასგან უარყოფილმა, შეიბრალა მეორე განწირული, საწყალი პატარა ბიჭი, რომელიც დაყაილობდა ქუჩაში ფეხშიშველი, თავშიშველი, გაყინული ხელ-ფეხით, დაფლეთილი ტანსაცმლით და საზრდოობდა მხოლოდ იმით, რასაც საზოგადოება ჩაჰყრიდა სანაგვეში. აი, რის მაქნისი იყო ბასტილიის მოედნის სპილო. ეს იყო აზრი ნაპოლეონისა, განკიცხული ადამიანისაგან, და მოწონებული ღვთისაგან; რაც შეიძლება მხოლოდ სახელოვანი გამხდარიყო, დიდებული შეიქმნა. ნაპოლეონს თავისი ზრახვის განსახორციელებლად მეწამული ქვა, სპილენძი, რკინა, ოქრო, მარმარილო სჭირდებოდა; ღმერთისთვის კი საკმარისი იყო ძველი ფიცრებისა და ბოძების გალესილი ანაწყობი. იმპერატორი გენიოსურ ოცნებას გაეტაცა; უნდოდა ამ უზარმაზარი იარაღით აღჭურვილ ძლიერ სპილოში, მაღლა რომ აეშვირა ხორთუმი, ზურგზე მაღალი კოშკი დაედგა და მჩქეფარე შადრევნებით იყო გარშემორტყმული, გამოესახა ხალხი; ღმერთმა კი უფრო დიდებული დანიშნულება მისცა მას, - უპატრონოდ მიტოვებული ბავშვის ბინად აქცია. ხვრელში რომ შეძვრა გავროში, ბზარი იყო, თითქმის დაუნახავი გარედან, რადგან დამალული იყო სპილოს მუცლის ქვეშ, და იმდენად ვიწრო, რომ შიგ კატების და ბავშვების მეტი ვერავინ შეძვრებოდა.

- მაშ ვუბრძანოთ მეკარეს, რომ შინ არა ვართ, - დაიძახა გავროშმა და პირდაპირ ფიცარს წაავლო ხელი. თავის სასახლეში იყო და სიბნელეშიც კარგად ხედავდა, რაც კი დასჭირდებოდა. ასწია ფიცარი და შემოსადგრომ ხვრელს დააფარა. წინ წაიწია იმ ბნელში და რაღაც შრიალი შემოესმათ ბავშვებს, ფოსფორიან ბოთლში ჩაშვებული ასანთისა. ჯერ არა ჰქონდათ მაშინ ქიმიური ასანთი. ფუმადის ტალკვესიც კი პროგრესს წარმოადგენდა იმ დროს. სინათლე ეცა ბავშვებს, თვალი დაახუჭვინა. ბაწარი ჰქონდა გავროშს, ფისში ამოვლებული. ამ სანათ ბაწარს „სარდაფის თაგვი“ ერქვა. გავროშის სარდაფის თაგვი უფრო ხრჩოლავდა, ვიდრე ანათებდა, მაგრამ მაინც ჩანდა იქაურობა. მიიხედ-მოიხედეს პატარა სტუმრებმა, თვალი გადაავლეს გავროშის მეორე სართულს და იგივე განიცადეს, რასაც განიცდის ჰეიდელბერგის დიდ კასრში ჩამწყვდეული კაცი, ან ის, რაც უნდა განეცადა იონას ბიბლიური ვეშაპის მუცელში. უშველებელი ჩონჩხი იყო ამართული მათ ზემოდან. ზემოთ ერთი დიდი ბოძი მოჩანდა დაშავებული, ამ ბოძიდან პატარ-პატარა მანძილის დაშორებით გამოდიოდა ორივე მხრივ მრავალი მოწინეილი სქელი ლარტყი, ეს ბოძი წარმოადგენდა სპილოს ხერხემალს და ნეკნებს; ალაგ-ალაგ სტალაქტიტივით ჩამოშვებულიყო თაბაშირი; ობობების აბლაბუდა იყო ყველგან, ფართოდ გაბმული და დამტვრიანებული. აქა-იქ კუნჭულებში რაღაც მოჩანდა პატარა, მოშავო, მოძრავი, რომელიც ცოცხალი უნდა ყოფილიყო, რადგან სწრაფად იძვროდა შეშინებული. მრავალი ნატეხი დასცემოდა ზემოდან სპილოს მუცელს. ამოევსო მუცლის სიღრმე და ზედ თავისუფლად შეიძლებოდა სიარული, როგორც იატაკზე. პატარა ბავშვი თავის ძმას მიეკრა და ჩუმი ხმით თქვა: - ოჰ, ბნელა! ამ სიტყვამ გააჯავრა გავროში: ისე გამტვრებულიყვნენ შიშით ორივე ძმები, რომ პატარა შეტევა იყო საჭირო იმათ გასამხნეებლად.

- რას მიედ-მოედებით, რა ვქნა? - შეუტია გავროშმა. - ხუმრობთ, თუ რა? არ მოგწონთ აქაურობა? იქნებ ტუილერის სასახლე გნებავთ? რატომ არ იტყვით? ეს იცოდეთ, რომ მე ოტროველების რაზმს არ ვეკუთვნი. თქვენ კი, პატარა გოჭებო! წმ. პაპის მელორის გოჭები კი არ ბრძანდებით, რომ აგრე იჭიმებით! ცოტა რამ დატუქსვა უებარი წამალია შეშინებულის განსაკურნავად, ჭკუაზე მოიყვანა გავროშის გაჯავრებამ პატარები. მოისმინეს და მიუახლოვდნენ. გული მოუღბო ბავშვების ამ საქციელმა გავროშს, თითქო მამა ყოფილიყო იმათი, რისხვა ალერსად შეეცვალა და ტკბილად დაარიგა უმცროსი: - ნუ ხარ სულელი, პაწიავ. აქ კი არა, გარეთა ბნელა. გარეთა წვიმს, აქ კი არა; გარეთა ცივა, აქ კი არა; იქ ქარი ქრის და აქ კი ქარისა ჭაჭანებაც არ არის; გარეთ ხალხით სავსეა ქუჩები, აქ კი არავინ არის; გარეთ მთვარეც კი არსადა ჩანს, აქ კი სანთელი გვინათია, მაშ! ისინი მაინც დაკვირვებით სინჯავდნენ იქაურობას, ოღონდ ნაკლები შიშით, მაგრამ არ დააცადა გავროშმა, კარგად დამტკბარიყვნენ მისი სასახლის მშვენიერებით.

- აბა, ჩქარა! - დასძახა ბავშვებს და იმ მხარეს მიიყვანა ორივე, რომელსაც, ჩვენდა საამოდ, შეიძლება ოთახის ბოლო ვუწოდოთ.

აქა ჰქონდა თავისი ლოგინი.

არა აკლდა რა ამ ლოგინს. ლეიბიც იყო, საბანიც და წალოდ ჩამოფარებული ფარდებიც. ლეიბად ჭილობი ჰქონდა, საბნად - ძალიან თბილი, თითქმის ახალი, რუხი დიდი ყაჯარი, და წალოდ - აი, რას წარმოადგენდა იმისი წალო: სამი ლატანი იყო მაგრად ჩასმული იატაკად გამხდარ ნანგრევში, ესე იგი, სპილოს მუცელში, ორი წინ, ერთი უკან; ზემოთ კი ერთმანეთს უერთდებოდნენ და თოკით იყვნენ შეკრული, ისე რომ პირამიდულად ამართულიყვნენ ლოგინის ზემოდან. ამ სამ ლატანზე მიყუდებული და მავთულით მიკრული ჰქონდა თითბერის მავთულის ბადე. ისე ხელოვნურად იყო მიმაგრებული ეს ბადე, რომ სრულიად ჰფარავდა ლოგინს. ბადეს ქვემოთ დიდრონი ქვები ჰქონდა მიყუდებული, რომ შიგ ვერაფერი შემძვრალიყო; ბადე იყო სწორედ იმ გალიის ნაწილი, როგორცშიაც სამხეცეში მოთავსებული არიან ფრინველები. გავროშის ლოგინიც ამგვარ გალიაში იყო ჩამალული და გარეგნობით ესკიმოსების კარავსა ჰგავდა.

თითბერის ქსელი უსრულებდა ფარდის დანიშნულებას.

გავროშმა ოდნავ აქეთ-იქით მისწია ქსელზე მიყუდებული ქვები და ერთმანეთს გააშორა ორი ქსელფარდა.

- აბა, შეძვერით! უნდა წაწვეთ, თორემ ვერ შეხვალთ.

დიდი სიფრთხილით შეაძვრინა წალოში თავისი სტუმრები, მერე თვითონ შეძვრა ძირს განრთხული, ქსელის ნაპირი გადაადო მეორეს, ქვები გაასწორა და საბოლოოდ გაამაგრა თავისი გალიის შესავალი. ჭილობზე დაწვნენ სამივე ერთად. ხომ ისე პატარები იყვნენ და ფეხზე წამოდგომას კი ვერავინ შესძლებდა იმ გალიაში; „სარდაფის თავგად“ წოდებული სანათი ისევ ხელში ეჭირა გავროშს.

- ახლა, ნანა! - უბრძანა გავროშმა, - ახლა კი უნდა გავაქრო ჩემი ჭადი.

- ბატონო, - მიმართა გავროშს უფროსმა და ხელი დაადო ბადეს, - ეს რადაა?

- ეს ბადეა, ბიჭიკო, თავგების მოსაშორებლად. აბა, ნანა!

მაგრამ საჭიროდ ეჩვენა დაემატებინა რამდენიმე სიტყვა, რომ სრული განმარტება მიეცა პატარებისთვის, და აუხსნა: - ეს ყველაფერი ზოოლოგიური ბაღიდან არის. მხეცებს ეკუთვნის. იმდენი უწყვიათ საწყობში, რომ ვერ გამოლევს ადამიანი. კედელზე უნდა აფოფხდე, ფანჯარაში გადაძვრე და იქიდან კარის ქვეშით გახვიდე. წამოიდე, რამდენიც გინდა.

ამას ამბობდა და თან საბანს ხურავდა უმცროსს. დახურა, ამოუკეცა.

- ოჰ, როგორ გავთბი! - წამოიძახა სიხარულით ბავშვმა.

კმაყოფილებით გადახედა გავროშმა თავის საბანს.

- ეს საბანიც ზოოლოგიური ბაღიდან არის, მაიმუნებს ავწყაპნე.

მერე უფროსს თავისი ლეიბი აჩვენა. ეს იყო ჭილობი, რომელზედაც იწვნენ სამივე, სქელი და საგანგებოდ დაწნული: - ეს კიდევ ჟირაფისა იყო. ცოტა ხანს მიჩუმდა. მერე განაგრძო: - იმ მხეცებს, ტყის ნადირებსა ჰქონდათ ეს ყველაფერი. მეც მივედი და წავართვი, როდი გამიჯავრდნენ. - ეს სპილოსთვის მინდა-მეთქი, - ვუთხარი. კიდევ გაჩუმდა, მაგრამ მალე წამოიძახა, რაც გულზე აწვა: - კედელზე უნდა გადაძვრე და... ჯანდაბას მთავრობაც და იმისი მომგონიც! გაკვირვებით და მოკრძალებული თაყვანისცემით ისმენდნენ პატარები ამ უშიშარი გამბედავი ბიჭის ლაპარაკს; ისიც პატარა იყო, უფროსზე ცოტა დიდი, იმათსავით უბინაო, იმათსავით უპატრონო, გამხდარი, სუსტი ქუჩის ბიჭი; მაგრამ რაღაც ჰქონდა ამ ბიჭს საკვირველი და ყოვლადშემძლებელი, რაც იმათ ზებუნებრივად ეჩვენებოდათ. ამ ქუჩის ბიჭის სახეზე იხატებოდა ბებერი მასხარას ღმეჭვა და ჩვილი ბავშვის ტკბილი ღიმილი.

- მამ, პოლიციელებისა არ გეშინიათ, ბატონო? - ჰკითხა მოწიწებით უფროსმა.

გავროშმა მოკლედ მოუჭრა: - ბიჭიკო! პოლიციელები კი არა, ღამურები უნდა თქვა. ჯერ არ ეძინა უმცროსს, მაგრამ არას ამბობდა. ჭილობის პირას იწვა, თავისი ძმის გვერდით, არ შესცივდესო, კარგად დახურა გავროშმა საბანი, კარგად ამოუკეცა, როგორც დედამ იცის, შვილს რომ დააწვენს. ჭილობს ქვეშიდან ძველი ნაგლეჯები ამოუწყო, ისე რომ მუთაქისმაგვარ რაღაცაზე ედო თავი პატარას.

- განა კარგად არ მოვეწყვეთ? - შეეკითხა გავროში უფროსს.

- ძალიან კარგად, - უპასუხა ბიჭმა განსაცდელს გადარჩენილი ანგელოზის გამომეტყველებით.

წვიმისაგან სულ დაწუწული ბიჭები თბებოდნენ.

- მართლა! - წამოიძახა გავროშმა, - ერთი მითხარით, რა გატირებდათ წედან? ემაგ პაწიამ რომ იტიროს, კიდე ჰო, ეპატიება, - მიუთითა უმცროსზე, - მაგრამ შენოდენა ბიჭი რომ ბღავის ხბოსავით, ეგ კი სირცხვილია.

- ვაი, როგორ არ გვეტირა, რომ აღარ ვიცოდით, სად დაგვეძინა ამ ღამეს? სახლი რომ აღარ გვექონდა?

- იცოდე, სახლის მაგივრად სასახლე უნდა თქვა.

- და გვეძინოდა კიდევ, მარტოდმარტონი ვიყავით ქუჩაში ღამე.

- არც ღამე ვარგა. უნდა თქვა „უკუნეთი“.

- გმადლობთ, ბატონო.

- გამიგონეთ, - დაუწყო დარიგება გავროშმა, - თავისდღეში არ იწუწუნოთ ტყუილუბრალოდ. ახლა მე გიპატრონებთ. ნახავ, რა კარგად ვიქნებით. ზაფხულში გლასიერში წავიდეთ ნავესთან ერთად, ნავე ამხანაგია ჩემი, კარგა ლამაზად ვიბანავებთ წყალში. მერე ქვიშაზე ვირბენთ სულ მთლად ტიტვლები, აუსტერლიცის ხიდთან, და ისე გავაბრაზებთ მრეცხავ დედაკაცებს, რომ სულ ცოფსა ჰყრიდნენ. მოჰყვებიან ყვირილს, წყევლას, ლანძღვას, გინებას! სიცილით მოკვდება ადამიანი. ჩონჩხი-კაცი ვნახოთ. მკვდარი არ გეგონოს, ცოცხალია. იმას ელისეს მინდვრებზე აჩვენებენ. ისეა ჩამომხმარი, რომ ცარიელი ძვალი და ტყავილა დარჩენილა. მერე თეატრში წავიყვანთ, ფრედერიკლემეტრისას რომ წარმოადგენენ რასმე. ბილეთები რამდენიც გინდა, მსახიობი მყავს ნაცნობი. ერთხელ მეც მივიღე მონაწილეობა წარმოდგენაში. პატარა ბიჭები ვიყავით. ერთი დიდი ზეწრის ქვეშ დავრბოდით, ის ზეწარი ზღვას წარმოადგენდა. თქვენც მიგაღებინებთ ჩემ თეატრში. ველურების სანახავად წავიყვანთ. მართლა ველურები კი არ გეგონოთ, რაღაც აცვიათ ვარდისფერი თავითფეხამდე, მაგრამ ზოგან დახეულია და თეთრი კანი უჩანთ. მერე ოპერაში წავიდეთ. ტაშის მკვრელებთან ერთად შევიდეთ.

ძალიან კარგად არიან ოპერაში ტაშისმკვრელები. სადმე ქუჩაში მათთან მე არ გავივლი, ოპერაში კი სხვაა. ზოგიერთს ოც სუს აძლევენ ოპერაში და სახლიც შესაფერი აქვთ იმ სულელებს, - მჩვარს ეძახიან. მერე კიდევ გილიოტინა ვნახოთ, თავს რომ გააგდებინებს საწყალ კაცს, ჯალათსაც გაჩვენებთ; მარეს ქუჩას დგას, ბატონი სანონსი. კარებზე წერილების ყუთი უკიდია. დიდებულად გავატარებთ დროს. ამ დროს სანათის წვერი დაეცა ხელზე გავროშს და ცხოვრების სინამდვილე მოაგონა.

- ერიჰა! - შეყვირა ხუმრობით, - პატრუქი მელევა. მე თვეში ერთ სუზე მეტს ვერ დავხარჯავ ჩემი პალატის გასანათებლად. რაკი დაწვება კაცი, კიდევ უნდა დაიძინოს. ან დრო სადა გვაქვს იმდენი, და ან სინათლე, რომ ბატონ პოლ დე-კოკის რომანები წავიკითხოთ? ერთიც ვნახოთ, სადმე გაბზარული იყოს შემოსავალი კარი, სინათლე გადიოდეს და თავს დაგვესხან ღამურები! გავროშთან ლაპარაკს მარტო უფროსი ბედავდა, და ისიც მოკრძალებით. გავროშის პოლიციელებმა, ღამურებმა, იმას სხვა შიში აღუძრეს.

- ერთიც ვნახოთ, - დაიწყო მოკრძალებით, - ჭილობს დაეცეს ნაპერწკალი და ცეცხლი წაუკიდოს, ხომ მთელი სახლი გადაიწვება!

- ეჰ, ვინ ამბობს - სახლი გადაიწვაო, სთქვი სასახლე გადაიბუგება-თქო.

ავი დარი იდგა. ჭექა-ქუხილი ისმოდა, შხაპუნა წვიმა მოდიოდა და ზურგში სცემდა ბუმბერაზს.

- ძალიან იბერება, მაგრამ მაინც შერცხვება ზეცა, - თქვა გავროშმა, - დასველებას გვიპირებს და ხახამშრალი დარჩება! რა სულელია ზამთარი! ამაოდ ჰფანტავს თავის საქონელს და თავის შრომას! ვერ გვასველებს და ცოფი ერევა იმ ბებერ მერწყულეს. ის იყო გამომწვევი დაცინვით ახსენა გავროშმა ჭექა-ქუხილი, როგორც მეცხრამეტე საუკუნის ფილოსოფოსს შეეფერებოდა, რომ მის სიტყვას ეს შედეგი მოჰყვა: ჯერ ფართო ელვა მოედო ცას, იმდენად მძლავრი, რომ გავროშის სასახლეშიც კი შეატანა; თითქმის იმავე წუთს საშინლად დაიქუხა, თითქო ვიღაცის ჯავრს ამოყრას ლამობსო. ორთავე პატარამ შეშინებული ყვირილი გააბა, ისე უცბად წამოცვივდნენ, რომ კინაღამ დააწვინეს მთელი ბადე, მაგრამ გავროშმა გადახედა თავის სტუმრებს მამაცურად და გრგვინვას სიცილი დააყოლა: - ჭკვიანად, წვრილფეხობავ! ემაგრე მთელ ნაგებობას დამინგრევეთ, თქვე სამაგლებო! ძალიან დაიქუხა? მამა ვაცხონე იმისი! ერთი შეადარეთ მას ჩუმჩუმა შემპარავი ელვა! ვაშა ღმერთსა, ამბიგუს თეატრს არც კი ჩამოუვარდება! წამოიწია, გაასწორა თავისი ბადე, ალერსით მიაწვინა პატარა ბიჭები ჭილობზე, ხელი დააჭირა მუხლებზე, რომ სამივე დატეულიყვნენ და შეჰყვირა: - რაკი ფუფალამ თავისი სანათი აანთო, მე ჩემსას გავაქრობ. უნდა დაიძინოთ, ბიჭებო, მომავალ კაცობრიობავ. უძილობისთანა ცუდი არა არის რა. პირი აგიყროლდებათ უძილობით, ანუ წარჩინებული საზოგადოების სიტყვით რომა ვთქვათ, არასასიამოვნო სუნი აგედინებათ. აბა, გაეხვიენით ამ ქურქში! ჰა, ვაქრობ! მზადა ხართ?

- დიახ, უპასუხა უფროსმა, - ძალიან კარგადა ვარ. ისე მაქვს თავი, თითქოს ყურთუკზე მედოს.

- თავი კი არა, გოგრა, ბიჭო!

ერთმანეთს მიეკვრნენ პატარები. მისწი-მოსწია გავროშმა, საბანი გაუსწორა, ყურთამდე დახურა, და მესამედ გაიმეორა თავისი ბრძანება: - აბა, მალე! ნანინა! და გააქრო პატრუქი. ის იყო გააქრო და რაღაც მოუვიდა ბადეს, რომლის ქვეშ დაძინებდა აპირებდნენ ბიჭები. შეინძრა ქსელი; რაღაც მრავალკბილიანი და მრავალბრჭყალიანი ცდილობდა გაჭრას. ლითონზე დაჭერილ კბილის კაწკაწი ისმოდა და რაღაც მრავალხმიანი წრიპინი. მოესმა თუ არა პატარას, ხუთი წლისას, ეს ღრიანცელი, კინაღამ გული გაუსკდა შიშით და ნიდაყვი წაჰკრა თავის ძმას. მაგრამ იმას ძილი მორეოდა და აღარა ესმოდა რა. რაკი ველარ გაუძლო პატარამ ამ საშინელებას, გაბედა და გავროშს მიმართა, ისე ჩუმად, რომ სუნთქვას იკრავდა ბიჭი: - ბატონო?

- ჰა, რა იყო? - უპასუხა გავროშმა და ძლივს გაახილა თვალი.

- ეს რა არის?

- ვირთაგვებია, - უპასუხა გავროშმა და ისევ დახუჭა თვალი. თავგები დახვეოდნენ ბადეს. ათასობით ირეოდნენ სპილოს დახეთქილ კედლებში. შავ მოძრავ ქვებად ეჩვენნენ, როგორც ზემოთაცა ვთქვით, ბავშვებს, ხვრელში რომ შევიდნენ, და მანამ სანათი ენთო, მისი პატივისცემით ახლო მისვლას ვერ ბედავდნენ; მაგრამ როგორც კი გააქრო სინათლე გავროშმა და დააბნელა ამ თავგთა სამეფო, სუნი მიუვიდათ იმისი, რასაც კარგი მეზღაპრე პერო „ნედლ ხორცს“ უწოდებს, და უცბად მიესივნენ გავროშის კარავს, აძვრნენ ბადეზე და ღრღნა დაუწყეს, რომ გაეხვრიტათ როგორმე და შემძვრალიყვნენ.

რაღა დააძინებდა პაწიას?

- ბატონო?

- ჰა?

- რა არის ეს ვირთაგვები?

- თაგვებია.

ამ განმარტებამ ოდნავ დაამშვიდა ბავშვი. პატარა თეთრი თაგვები ენახა სადღაც და არ შეშინებოდა მათი. მაგრამ მაინც კიდევ აწუხებდა რაღაც.

- ბატონო?

- ჰა, რა გინდა?

- რატომ ერთ კატას არ იშოვით?

- მყავდა, კარგი კატა მოვიყვანე, მაგრამ შემიჭამეს.

ამ მეორე განმარტებამ მთლად გააქარწყლა პირველი და კანკალი დააწყებინა ბავშვს. მეოთხედ მიმართა გავროშს და გაიმართა ბაასი: - ბატონო?

- რაო?

- რა შეგიჭამეს?

-კატა.

- რამ შეგიჭამათ კატა?

- ვირთაგვებმა.

- თავგებმა?

- ჰო, ვირთავგებმა?

განცვიფრებული იყო პატარა ბიჭი, ვერ წარმოედგინა, რომ თავგებს კატა შეეჭამათ, და კიდევ ჰკითხა: - ბატონო, მამ ჩვენც შეგვჭამენ ეს თავგები?

- მოდი შენა და...

გულგახეთქილი იყო პაწია. მაგრამ დაამშვიდა გავროშმა: - ნუ გეშინია! აქ ვერ შემოვლენ. მერე მე აქ არა ვარ? აჰა, აი ჩემი ხელი გეჭიროს... დახუჭე თვალი და დაიძინე. და შეშინებულის ხელს დაადო თავისი ხელი. მაგრა ჩაიკრა ბავშვმა გავროშის ხელი და გული დაუმშვიდდა. მამაცობას და ძალასაც რაღაც საიდუმლო გადამდები თვისება აქვს. ამ ბასმა შეაშინა ალბათ თავგები, რომ ჩამოშორდნენ ბავშვებს, და მიჩუმდა ყველაფერი. რამდენიმე წუთის შემდეგ კვლავ განაახლეს ბრძოლა და გაცოფებულნი მიესივნენ ბადეს, მაგრამ ისე ჩასძინებოდა სამივეს, რომ მათ აღარა ესმოდათ რა. ღამე ილეოდა. ბნელი დაჰფენოდა ვეება მოედანს ბასტილიისას, ზამთრული ქარი ჩარეულიყო წვიმაში და დაქრიალებდა. პოლიციელები დაყალიბდნენ, ზვერაგდნენ ალაყაფის კარებს, ხეივნებს, შემორაგულ ადგილებს, ბნელ კუთხეებს, ემებდნენ ღამის მაწანწალებს, რომელნიც მრავლად დაეხეტებოდნენ ქუჩებში, და ისე გაუვლიდნენ ხოლმე სპილოს, თითქოს ვერც კი ხედავდნენ. ის კი იდგა მალლა ამართული, უძრავი, თვალგახელილი იმ სიბნელეში, კმაყოფილი თავის ქველმოქმედებით, მით, რომ თავშესაფარი აღმოუჩინა და ბინა მისცა ცისა და კაცთაგან დევნილ, საცოდავ, ამჟამად ტკბილად მძინარე ბავშვებს.

რომ კარგად შევიგნოთ, რაც ამას მოჰყვება, უნდა გავიხსენოთ, რომ იმ დროს ბასტილიის მცველი რაზმი მოთავსებული იყო მოედნის მეორე ბოლოში. ამგვარად, რაც უნდა მომხდარიყო სპილოსთან, გუშაგები მას ვერც კი დაინახავდნენ და ვერც გაიგონებდნენ. მოახლოებული იყო გათენება, მაგრამ ჯერ ბნელოდა, როდესაც ერთი კაცი გამოვიდა სენტ-ანტუანის ქუჩიდან, მიიხედ-მოიხედა, მერე სირბილით გადმოიარა მოედანი, „ივლისის სვეტის“ დიდ ღობეს შემოუარა და სპილოს მუცლის ქვეშ შეძვრა. იმ დროს რომ სინათლე მოხვედროდა, დაინახავდით, რომ ძალიან დასველებული იყო წვიმისაგან, ალბათ მთელი ღამე უნდა ყოფილიყო ცის ქვეშ. სპილოს ქვეშ რომ შეძვრა, რაღაც დაიძახა უცნაური, რომელიც არც ერთი ადამიანის ენას არ ეკუთვნის და, თუ იტყვის ვინმე, მარტო თუთიყუში. ორჯერ დაიძახა ის სიტყვა, რომელს მარტო ნაწილობრივ აღნიშნავენ შემდეგი ასოები: - კირიკიკიუ! მეორედ რომ დაიძახა, სპილოს მუცლიდან პასუხი გასცა მხიარულმა, ყმაწვილი ბიჭის კრიალა ხმამ: - ახლავე. თითქმის მაშინვე შეინძრა შესავალზე დახურული ფიცარი, იქით წაიწია და გზა მისცა პატარა ბიჭს, რომელიც

სპილოს ფეხზე ჩამოცურდა და წინ გამოეჭიმა იმ კაცს. პატარა გავროში იყო, ის კაცი - მონპარნასი. რაც შეეხება ამ ძახილს - კირიკიკიუ, - გავროშისთვის რომ გეკითხათ, ასე გითარგმნიდათ: - შინ ბრძანდება ბატონი გავროში?

რომ შემოესმა ეს ძახილი, იმ წუთს გამოელვინა, გამოძვრა თავის წალოდან, მერე ისევ გაამაგრა ბადე, რომ თავგები არ შემძვრალიყვნენ, ფიცარი აიღო და ძირს ჩაცურდა. მაშინვე იცნეს ერთმანეთი, თუმცა ბნელოდა. ეჩქარებოდა და მოკლედ უთხრა მონპარნასმა: - საქმე გვაქვს რამე და შენი დახმარება დაგვჭირდა. წამოდი, ჩქარა! გავროშმა ესეც იკმარა, არავითარი კითხვა არ მისცა: - წავიდეთ. სირბილით გასწიეს სენტ-ანტუანის ქუჩისკენ, საიდანაც წელან გამოვარდა მონპარნასი. მირბოდნენ და ძლივს უქცევდნენ გზას სოფლიდან პარიზის ბაზრისკენ მომავალ ოთხთვალეებს, რომლებიც მიეშურებოდნენ მოედნისკენ, რომ კარგი ადგილი დაეჭირათ და კარგად გაეყიდათ ბოსტნეული. ოთხთვალეებში სხვადასხვა მწვანეში ჩამსხდარიყვნენ მეზობლები, უძილობით მილულულები, თავითფეხამდე შეხვეულნი წამოსასხამებში საშინელი წვიმის გამო, ისინი არც კი უყურებდნენ ამ უცნაურ მიმავალთ.

4

აი, რა მოხდა იმ ღამეს ფორსის საპატიმროში: გასაპარავად შეთანხმებულიყვნენ ბაბეტი, ბრუჟონი, გელმერი და ტენარდიე, თუმცა ტენარდიე ცალკე იყო დამწყვდეული. ბაბეტი უკვე გაპარულიყო, იმ ღამესვე, როგორც გავროშს უამბო მონპარნასმა. დანარჩენ სამს მონპარნასი უნდა დახმარებოდა გარედან. ბრუჟონი ერთი თვის განმავლობაში ცალკე ოთახში იყო დამწყვდეული და საკმაოდ დრო ჰქონდა, რომ ჯერ ერთი მაგარი თოკი შეეკრა, მეორეც - კარგად შეედგინა საპატიმროდან გაპარვის გეგმა. უწინ ეს ცალკე ოთახი, რომელშიაც საპატიმროს დისციპლინა მართოდმართო სტოვებს დამნაშავეს, წარმოადგენდა ოთხ ქვიტკირის კედელს, ქვის ჭერით, ფილაქანის იატაკით, სამგზავრო საწოლით, რკინის მოაჯირიანი სარკმლით, რკინით შეჭედილი კარით და სახელად ტუსადის საკანი ეწოდებოდა; მაგრამ მეტად სასტიკად იქმნა ცნობილი ეს საკანი, და დღეს კაცის ცალკე დასამწყვდევად ოთახი წარმოადგენს რკინის კარს, მოაჯირიან სარკმელს, სამგზავრო საწოლს, ფილაქანის იატაკს, ოთხ ქვიტკირის კედელს და სახელად სასჯელი საკანი ეწოდება. პატარა სინათლე შედის შუადღისას ამ სენაკში. იმით იყო უვარგისი ეს სენაკებიც, რომელნიც, როგორც დავინახეთ, ტუსადის საკანი აღარ იყო, რომ იქ დამწყვდეული თავის ფიქრებში უნდა ყოფილიყო გართული, იმის მაგივრად, რომ სასარგებლო რამ გაეკეთებინა. მთელი თვის განმავლობაში ბევრი რამ გაიაზრა ბრუჟონმა და სენაკიდან რომ გამოვიდა, თან კარგი გრძელი თოკი გამოიტანა. რადგან მას ძალიან საშიშარ პატიმრად სთვლიდნენ იმ ნაწილისთვის, რომელსაც „კარლოს დიდის ეზო“ ეწოდებოდა, ის გადაიყვანეს „ახალ შენობაში“. როგორ კი გადავიდა „ახალ შენობაში“, ბრუჟონი გელმერს შეხვდა, ეს ერთი: მეორე კიდეც - ერთი ლურსმანი იშოვა. გელმერი - ეს დანაშაული იყო და ლურსმანი - თავისუფლება. ბრუჟონი, დრო არის კარგად გავაცნოთ იგი მკითხველს, შეხედულებით სუსტი აგებულებისა იყო და განზრახ ნელი და ზღაპრული მხიარული ყმაწვილი ჩანდა, ზრდილი, განვითარებული არამზადა. თვალით გაილერსებდათ, ღიმილით ყელსა გჭირდათ; თვალი იმის ნებას ემორჩილებოდა და ღიმილი - იმის ბუნებას. ქურდობაში ოსტატობის მისაღწევად ბანებზე დაიწყო ვარჯიში - თუნუქის ფურცლებს იპარავდა და აგრეთვე ტყვიას აცლიდა წყალსადენ მილებს. ამ მხრივ ძალიან დახელოვნდა და მერე სხვას მიჰყო ხელი. ერთი გარემოება ძალიან ხელს უწყობდა ტუსადების განზრახვას: საპატიმროს ძველი ბანი წამხდარიყო და ამ

დროს შენობის შეკეთებისა და დამტვერული ქვადაფის შეცვლის მიზნით მუშაობა სწარმოებდა. საპატიმროს ეგრეთ წოდებული სენ-ბერნარის ეზო ძველებურად განცალკევებული აღარ იყო კარლოს დიდის და სენ-ლუის ეზოებიდან. ამ სამივე შენობის ეზოებს შორის ხარაჩოები და ფიცრის ხიდები გაედოთ, ესე იგი, ხიდები და კიბეები თავისუფლებისაკენ. „ახალი შენობა“ ერქვა საპატიმროს იმ ნაწილს, რომელიც სულ დამსკდარი ხელახლა იყო შესაკეთებელი. ეს გახლდათ საპატიმროს ყველაზე სუსტი მხარე. ისე ჩაეჭამა გვარჯილას შენობა, რომ იძულებულნი გამხდარიყვნენ ფიცარი აეფარებინათ ჭერისთვის და კედლებისთვის, რადგან აგური და კირი ცვიოდა ძირს მძინარე პატიმრების საწოლებზე. ამისდა მიუხედავად, რაღაც გაუგებრობის შედეგად, სწორედ ამ „ახალ შენობაში“ ამწყვედევდნენ სამიშ ტუსაღებს, რომელთაც „განსაკუთრებული მძიმე დანაშაული“ მიუძღოდათ, საპატიმროში მიღებული ენით რომ ვთქვათ. „ახალ შენობას“ ოთხი საწოლი ჰქონდა ერთიმეორის ზემოდან და სულ ზევით კიდევ ბანფარდული, რომელსაც „წმინდა ჰაერს“ ეძახდნენ. ერთი უზარმაზარი საკომური, ალბათ უწინდელი მეზატონის, - დე-ლა-ფორსის სამზარეულოს ნაშთი, ადიოდა პირველი სართულიდან, სჭრიდა ოთხივე სართულს და ისე აპობდა ორად ოთხივე საწოლ დარბაზს, თითქოს მაღალი კომპისთვის ყოფილიყო მიდგმული ეს ოთახები. ერთ ოთახში იყვნენ გელმერი და ბრუჟონი; სიფრთხილისა გამო „წმინდა ჰაერის“ ქვემო სართულში შემთხვევით ერთად ედგათ ორივეს საწოლები და თავით იმ საკომურს ეხებოდნენ. ზემოთ კიდევ, ამათსავით საკომურთან, ტენარდიე ბრძანდებოდა ეგრეთწოდებულ „წმინდა ჰაერში“. გზად მიმავალი რომ გაჩერდეს ვინმე კულტურ-სენტ-კატერინის ქუჩაში, მეხანძრეთა სადგომის ახლოს, აბანოების ალაყაფის კართან, დიდ ეზოს დაინახავს, სავსეს კასრებში ნახარები ყვავილებით და ბუჩქებით. და ამ ბუჩქების უკან პატარა თეთრ როტონდას, ორი ფრთედით და მწვანე დარაბებით, თითქოს ჟან-ჟაკ რუსოს ბუკოლიკური ოცნებააო. ათ წელიწადზე მეტი არც კი იქნება იმის შემდეგ, რაც ეს როტონდა ერთ შავ, უშველებელ, საშინელ კედელს ეკრა, რომელიც ოთხი-ხუთი სართულის სიმაღლეზე ამართულიყო. ამ კედელზე დადიოდნენ ლა ფორსის საპატიმროს დარაჯები. ეს კედელი იმ როტონდის უკან მოგაგონებდათ ბერკინის უკან მდგომ მილტონს. ამ მაღალ კედელს თავს დასცქეროდა ერთი იმაზე მაღალი ბანი, მის გვერდით, იმასავით ჩაშავებული. ეს იყო ბანი - „ახალი შენობისა“, ოთხი რკინისმოაჯირიანი სარკმლით, „წმინდა ჰაერიდან“. ბანში ის დიდი საკომური გადიოდა, ოთხ საწოლ ოთახს რომ ამშვენებდა. სამ თებერვალს დაიჭირეს ტენარდიე და მას შემდეგ „წმინდა ჰაერის“ ერთ-ერთ საიდუმლო საკანში იჯდა დამწყვედული. ვერა და ვერ გამოიკვლიეს შემდეგში როგორ, ან ვისი დახმარებით მოახერხა, რომ იშოვა და დამალული ჰქონდა ერთი ბოთლი იმ ღვინისა, რომელიც დერუს გამოგონილი უნდა ყოფილიყო, როგორც ამზობდნენ; ამ ღვინოს რაღაც წამალი ერია, ადამიანის გამაბრუებელი, და სახელგანთქმული იყო „დამადინებელთა“ ბრზოს მიერ. ბევრ საპატიმროში მოიპოვება მოლაღატე მოსამსახურე, დარაჯი თუ ქურდი, რომელიც ეხმარება ტუსაღებს, შველის გაპარვაში; მაგრამ, თუ შეაძლიეს რამე, პოლიციასაც აძლევს ბოროტმოქმედის მისამართს, და ერთი მზარეულისა არ იყოს, ბატონსაც ემსახურება და არც თავის ჯიბეს აკლებს. სწორედ იმ ღამეს გაიპარნენ ბრუჟონი და გელმერი, როდესაც გავროშმა თავმესაფარი მიუჩინა ორ უპატრონო ბავშვს. ბაბეტი რომ იმ დილას გაიპარა, იცოდნენ ბრუჟონმა და გელმერმა, და ისიც კარგად იცოდნენ, რომ ქუჩაში დაელოდებოდა იმათ ბაბეტი და აგრეთვე მონპარნასი. ისინი წამოდგნენ ჩუმად ღამე, მისდგნენ საკომურის კედელს და დაუწყეს ხგრეტა, იარაღად ლურსმანი ჰქონდათ, ბრუჟონს რომ ეპოვა სადღაც. თავით საკვამურისკენ იწვნენ და ესეც უადვილებდა საქმეს. კედლის ნამტვერევი ბრუჟონის ლოგინზე ცვიოდა და ამიტომ ხმაურს არ იწვევდა. გაზაფხულის წვიმას ჭექა-ქუხილი თან ახლდა, ქარი აჭრიალებდა დაჟანგულ კოჭაკში ჩასმულ კარებს და საშინელი ხმაური შეჰქონდა საპატიმროში. ეს ხმაურიც აადვილებდა გაპარვის საქმეს. გამოეღვიძებოდათ ხოლმე ტუსაღებს, მიხვდებოდნენ ბრუჟონის და გელმერის განზრახვას, მაშინვე დაწვებოდნენ და თავზე წაიხურავდნენ საბანს, ვითომ არა

ვიციტ რაო. ხელმარჯვე იყო ბრუჟონი, გელმერი - ღონიერი. და ისე გამოანგრის საკვამურში შესაძრომი, რომ ვერაფერი გაიგო დარაჯმა, თუმცა ამ ოთახის კედელთან იწვა თავის რკინის გალიაში და ყოველთვის შეეძლო ტუსადების დათვალიერება, პატარა სარკმელში რომ ჩამოეხედა. ავაზაკები შემვრნენ საკვამურში, ამვრნენ მის კედელზე, გატეხეს რკინის ცხაური, საკვამურს რომ ეფარა ზემოდან და ბანზე გავიდნენ. წვიმამ უფრო იმატა. ქარი გრიალებდა, ფეხი უსხლტებოდათ სახურავზე. - კარგი ღამე დაგვიდგა გასაფრენად! - წარმოთქვა ქურდული ენით ბრუჟონმა. ბანზე იყვნენ ქურდები, მაგრამ ბანიდან სადარაჯო კედლამდე უფსკრული იყო ორ მეტრამდე სიგანისა და ოცდაექვსი მეტრის სიღრმისა. ამ უფსკრულის ძირში ცხადად ჩანდა გუშაგის ელვარე ხიშტი. ბრუჟონის თოკი მაგრამ მიაბეს საკვამურის ცხაურის სამაგრ რკინას, მერე მთელი თოკი სადარაჯო კედლის ზემოდან გადაისროლეს და თვითონაც ამ კედელზე გადახტნენ, იქიდან პატარა სახლის ბანზე დაემშენენ, რომელიც აბანოების შენობას მიჰკვროდა, იმავე თოკის ბოლოთი აბანოების ეზოში ჩახტნენ, ჯერ ერთი, მერე მეორე, დასწიეს თოკი, ჩამოიწყვიტეს კარგა დიდი ნაწილი, გაიარეს ეზო, შეაღეს მეკარის სარკმელი, რომლის გვერდზე კარების გასაღებად გამოსაწევი ბაწარი ეკიდა, გამოსწიეს ეს ბაწარი და ქუჩაში გავიდნენ. ერთი საათიც არ გასულა იმის შემდეგ, რაც ისინი ლოგინიდან წამოდგნენ ბნელში, ერთი ლურსმნით ხელში და კარგად მოაზრებული გეგმით თავში. რამდენიმე წუთის შემდეგ შეუერთდნენ ბაბეტსა და მონპარნასს, რომლებიც იქვე ახლოს დაყიალებდნენ. ჩამოსვლისას თოკი გაუწყდათ და ნაწილი ბანზე დარჩა, საკომურზე მიბმული, თვით არა დაუშავებით რა, გარდა იმისა, რომ ტყავი ჰქონდათ გადამძვრალი ხელებზე. ტენარდიეს წინათვე გააგებინეს, - ვინ იცის, როგორ და ვისი დახმარებით, - ამაღამ გაპარვას ვაპირებთო, - და არ ეძინა. პირველი საათი იქნებოდა ღამისა, ძალიან ბნელოდა. წვიმდა, ქუხდა. ტენარდიემ დაინახა თავისი სარკმლიდან, რომ ბანზე იმის სარკმელს გაუარა რაღაც ლანდმა, მერე მეორემ. ერთი შეჩერდა წუთით, რომ ტენარდიესკენ გაეხედა. ეს ბრუჟონი იყო. ტენარდიემ იცნო და მიხვდა. ეს საკმარისი იყო. ტენარდიე, რომელიც ღამე შეეპყროთ იარაღით ხელში, ბოროტმოქმედების ჩადენის დროს, საშინო ავაზაკად მიაჩნდათ და თვალს არ აშორებდნენ. იმის გალიასთან მუდამ მიდი-მოდიოდა თოფიანი გუშაგი. ყოველ ორ საათში სცვლიდნენ ამ გუშაგს. „წმინდა ჰაერს“ ანათებდნენ. ტუსაღს ბორკილი ჰქონდა ფეხებზე ოცდახუთი კილოგრამის სიმძიმისა. დაჰკრავდა ნაშუადღევს ოთხი საათი და ერთი ზედამხედველი შევიდოდა ტენარდიესთან, თან ორი ძალი ახლდა, - ჯერ ისევ ასე იქცეოდნენ იმ დროს: შევიდოდა გალიაში, დაულაგებდა ლოგინთან ერთ კილო შავ პურს, ერთ ტოლზა წყალს და ჯამით წვენს, რომელშიაც აქა-იქ მოჩანდა რამდენიმე მარცვალი სისირი. გაუსინჯავდა ბორკილს, დაუკაკუნებდა მოაჯირს. ეს კაცი თავისი ძაღლებით ორჯერ კიდე ეწვეოდა ღამე. ტენარდიესთვის ნება მიეცათ, თავის გალიაში ჰქონოდა რკინის ჭანჭიკი, - ამ ჭანჭიკით ვამაგრებ გამსკდარ კედელში პურს, რომ თავგებმა არ შემიჭამონო, და რადგან ძალიან სდარაჯობდნენ, საშიში ვერაფერი დაინახეს ამ ჭანჭიკში. შემდეგში კი მოაგონდათ ერთი დარაჯის იმ დროს ნათქვამი, - თუ ჭანჭიკი ეჭირვება, ისევ ხისა მივცეთ და არა რკინისაო. ღამის ორ საათზე გუშაგი გამოცვალეს, ძველი, გამოცდილი ჯარისკაცის მაგივრად ყმაწვილი ბიჭი დააყენეს, ახალწვეული, ცოტა ხანს უკან ზედამხედველი მივიდა, ძაღლებით რომ დადიოდა, და მაშინვე წავიდა, ვინაიდან საეჭვო ვერა შენიშნა რა, გარდა იმისა, რომ მეტად ახალგაზრდად და გაუთლელ სოფლელად ეჩვენა ახალი გუშაგი. ეს მან შემდგომ განაცხადა, დაკითხვის დროს. ორი საათის შემდეგ, ოთხ საათზე რომ მივიდნენ ამ ახალწვეული გუშაგის შესაცვლელად, საწყალი ბიჭი ძირს ეგდო გამზლართული, ტენარდიეს გალიასთან, ღრმად მიძინებული. რაც შეეხება ტენარდიეს, ის იქ აღარ იყო. იქვე ეყარა მისი დამტვრეული ბორკილები. გალიის ჭერი გახვრეტილი იყო ისევე, როგორც ბანი. საწოლ ტახტს ერთი ფიცარი აკლდა; ალბათ აგლიჯა ტენარდიემ და თან წაიღო, რადგან მერეც ველარსად იპოვეს. გალიაში ნახევარი ბოთლი ძილისმომგვრელი ღვინო აღმოჩნდა. ნახევარი ბოთლი უთუოდ დარაჯს დააღვინა

ტუსადმა. დარაჯის თოფის ხიშტიც გამქრალიყო. იმ დროს, როდესაც ყოველივე ეს აღმოაჩინეს, ეგონათ, ტენარდიე უკვე სამშვიდობოს იქნებაო. სინამდვილეში კი, მართალია, იგი „ახალ შენობაში“ აღარ იყო, მაგრამ ჯერ შორს არ წასულიყო აქედან, და ისევ განსაცდელს მოელოდა. „ახალი შენობის“ ბანზე რომ ავიდა, ბრუჟონის მიერ მიბმული თოკი ნახა, მაგრამ გაწყვეტილი თოკისა მხოლოდ მოკლე ნაჭერიღა დარჩენილიყო. იმას არ შეეძლო თოკი სადარაჯო კედლის ზემოდან ჩაეშვა ძირს, როგორც ეს ბრუჟონმა და გელმერმა მოახერხეს. ბალეს ქუჩიდან რუა-დე-სისილის ქუჩისაკენ რომ ჩაუხვევს კაცი, თითქმის მაშინვე დაინახავს მარჯვნივ ერთ საზიზღარ ჩაღრმავებულ ეზოს. წარსულ საუკუნეში ამ ეზოში ერთი სახლი იდგა, რომლისაგანაც დღეს ერთი უკანა კედელიღა დარჩენილა, ნამდვილი ნაშთი ნანგრევისა, იმდენად მაღალი, რომ მეზობელი შენობების მესამე სართულის სიმაღლე ჰქონდა. კედელს ორი ოთხკუთხედი ფანჯარა შერჩენოდა. ამ ფანჯრებიდან ოდესღაც ჩანდა ფორსის საპატიმროს მაღალი, შავი სადარაჯო კედელი. დანგრეული სახლის ეზო ქუჩის მხრივ შემოღობილი იყო დამპალი ფიცრულით, რომელსაც ჯერ კიდევ იმაგრებდა ხუთი ბოძკინტი ქვისა. ეზოში პატარა სახლი იდგა, ნგრევას გადარჩენილი კედლის ძირას. შემოღობილი იყო ეზო, მაგრამ რამდენიმე წლის წინათ კარს უბრალო რაზა ედო მხოლოდ. დამის მეოთხე საათი იყო ამ მაღალ კედელზე რომ გადაძვრა ტენარდიე. როგორ მოახერხა კედელზე გადაძვრა? ეს ვერასოდეს ვერ გაიგო ვინმემ. ელვა-ჭექა შველოდა კიდევაც და ხელსაც უშლიდა ერთსა და იმავე დროს. ვინ იცის, ბანის შესაკეთებლად გაკეთებულ ხარაჩოებით ისარგებლა, ბანიდან ბანზე გადავიდა, ზღუდიდან ზღუდეზე, „კარლოს დიდის ეზოს“ შენობიდან „სენ-ლუის შენობაზე“, სადარაჯო კედელზე და იქედან რუა-დე სისილის დანგრეული სახლის მაღალ კედელზე? მაგრამ ამ გზას იმოდენა გარდაუვალი უფსკრული ახლდა თან, რომ შეუძლებლად ხდიდა სარგებლობას. იქნებ იმ ფიცრით ისარგებლა, თავის ტახტს რომ ააგლიჯა და „წმინდა ჰაერიდან“ ხიდად გაიდო სადარაჯო კედელზე გადასასვლელად, მერე პირქვე დაწვა ამ კედელზე და ხოხვით გაიარა დიდი მანძილი ნანგრევის კედლამდე, მაგრამ ფორსის სადარაჯო კედელი სწორ ხაზს არ წარმოადგენდა; ზოგან ზევით იწევდა, ზოგან ქვევით, დაბალი იყო მეხანძრეების სადგომთან, მაღალი აბანოებთან, ზოგან ჩაჭრილი; ლამუანონის სასახლესთან სხვა სიმაღლისა იყო და პავეს ქუჩაზე სხვა სიმაღლისა: გარდა ამისა, როგორ შეიძლებოდა, არ დაენახათ დარაჯებს, რომ რაღაც შავი მიცოცავდა კედელზე? ამ გზითაც შეუძლებელი გვეჩვენება ტენარდიეს გაპარვა. იმ გზას მიჰყვა თუ ამას, ორივე შემთხვევაში ჩვენთვის ეს მიუწვდომელია. მაგრამ აღზნებული უნდა ყოფილიყო, თავისუფლების მოპოვების უშრეტი სურვილით, იმ აღზნებით, რომელიც მდინარეს პატარა რუდ გადააქცევს, რკინის მოაჯირს ლელის წნულად, ხეიბარს ბუმბერაზად, კუტს ფრინველად, სისულელეს ალლოდ, ალლოს გონებად, გონებას გენიოსობად. იქნება მართლა ტენარდიემ შესძლო და სხვა, მესამე გზა აირჩია? ეს მის საიდუმლოებად დარჩა.

მრავალ გასაკვირველს წარმოადგენს ტუსადის გაპარვა და ხშირად შეუძლებელია მისი წარმოდგენა. გამქცევი კაცი, ვიმეორებთ, ზემთაგონებულია, ვარსკვლავიცა აქვს და სინათლეს ბნელი გზის გასარკვევად. თავისუფლებისადმი მისწრაფება იმდენადვე არის ძლიერი, რამდენადაც ძლიერია უდიადესი აღტაცება. და გაკვირვებულნი იძახიან, ქურდის გაპარვას რომ გაიგონებენ, - იმ სიმაღლე კედელზე როგორ ამკრებოდაო? - სწორედ ისევე, როგორც კორნელის შესახებ ამბობენ, - სად ნახა სიტყვა, „დაე მოკვდესო“. ასე იყო, თუ ისე, ტენარდიე ნანგრევის კედელზე იყო. ოფლი სდიოდა. წვიმა ასველებდა. ტანისამოსი შემოხეოდა, ხელებზე კანი გადაჰყვლეფოდა, იდაყვიდან სისხლი სდიოდა, მუხლები დასისხლიანებოდა და იქამდე მისულიყო, რასაც ბავშვები თავის მხატვრული ენით „მორევს“ ეძახიან; კედლის პირამდე მისული იქ დაწოლილიყო, რადგან მეტი აღარა შეეძლო რა. ოთხი

სართულის ციკაბო კედელი ჰქონდა ჩასავლელი, რომ მიწაზე დაედგა ფეხი. თოკი წამოეღო, მაგრამ მეტად მოკლე იყო. იწვა და ელოდა ფერმიხდილი, დაქანცული, სასოწარკვეთილი. ჯერ ისევ ღამე იცავდა, მაგრამ სასომიხდილი გრძნობდა, რომ საცაა გათენდებოდა. შიშის ზარს ჰგვრიდა იმის ფიქრი, რომ მალე დაჰკრავს ოთახს სენ-პოლის საათი, მის გალიაში მოვლენ გუშაგის გამოსაცვლელად, გუშაგი მძინარე დახვდებათ, ჭერი გახვრეტილი და ატყდება განგაში. უიმედოდ ჩასცქეროდა საშინელ სიღრმეს, ფანრების სინათლეს, მოკირწყლულ ქუჩას, სველს და შავბნელს, იმ ქუჩას, რომელიც სანატრელიც გამხდარიყო და შემამრწუნებელიც, სიკვდილიც და თავისუფლებაც. თან თავისი ამხანაგები აგონდებოდა და თავისთავს ეკითხებოდა, - ნეტა თუ გაიპარნენ? გაიგონეს ჩემი სიტყვა? მომეშველებიან თუ არა? - სმენად იყო გადაქცეული. ერთხელ გაიარა მარტო ჯარისკაცთა პატარა რაზმმა, რაც ხანი ის იმ კედელზე ეგდო. მონრეილის, შარონის, ვენსენის და ბერსის მეზობლები თითქმის ყოველთვის სენტ-ანტუანის ქუჩით მიემუშრებიან მოედნისკენ. საათმა ოთხი დაჰკრა. აკანკალდა ტენარდიე. საათის რეკას მოჰყვა ის საზარელი ჩოჩქოლი, რომელიც შედეგია ციხეში ტუსადის გაპარვის აღმოჩენისა. კარების ჯახუნის ხმა ისმოდა, მოაჯირის ჭრიალი, დარაჯების, რაზმელების ღრიალი, ხრინწიანი ხმით ძახილი მეციხოვნეებისა, ეზოდან თოფების კონდახის ცემა მიწაზე; მიდი-მოდიოდა სანათები ხან ზევით, ხან ქვევით, ანთებდა ცხავურით დაჭედილ სარკმელს საპატიმროსას; ზევით „წმინდა ჰაერში“ სანათით ხელში დადიოდნენ დარაჯები. მეხანძრეები დაიბარეს გაპარულის სამებნელად და ტენარდიე კარგად მიხვდა იმათ ჩირაღდნებით გაელვარებულ ლითონის ქუდებს. ამ დროს ტენარდიემ შენიშნა ბასტილიის მხარეს ცაზე რიჟრაჟით ოდნავ განათებული ვიწრო ზოლი. კედელზე ეგდო. სიგანე ამ კედლისა ერთი მეოთხედი იყო მეტრისა. მარჯვნივ და მარცხნივ უფსკრულს დაელო პირი. განძრევა არ შეეძლო. თავბრუ ესხმოდა. ან კედლიდან გადავარდნა მოელოდა, ან ისევ დაპატიმრება, და ზარის ენასავით ხან უფსკრულის საშინელებას ეცემოდა იმის ფიქრი, ხან დაპატიმრებას. ჩავვარდები - მოკვდები, არადა, დამიჭერენ! ასე იმედმიხდილმა უცბად ვიღაც დაინახა ბნელ ქუჩაში, იგი კედლისკენ მოემუშრებოდა პავეს ქუჩიდან და სწორედ დანგრეული სახლის ღობესთან გაჩერდა. ამ კაცთან მეორეც მოვიდა, რომელიც იმავე სიფრთხილით მოდიოდა. მერე მესამე და მეოთხე. სხვა აღარავის ელოდნენ, ალბათ, რადგან რაზა ასწიეს, გააღეს კარი, შევიდნენ ეზოში და სწორედ სულგანაბული ტენარდიეს ქვევით გაჩერდნენ. ცხადი იყო, სიფრთხილით შევიდნენ ამ მიყრუებულ ეზოში მოსალაპარაკებლად, რომ არც გამვლელს ვისმე დაენახა, და არც გუშაგს, რომელიც იქვე, რამდენიმე ნაბიჯით მოშორებული იდგა ფორსის კარებში, მაგრამ წვიმას საგუშაგოში შეემწყვდია. კაცების სახეს ვერ ამჩნევდა ტენარდიე, მათ სიტყვებს უსმენდა იმ განწირული ადამიანის უიმედო ყურადღებით, რომელიც უკვე დაღუპულად გრძნობდა თავს. რაღაც იმედის მსგავსი აღედრა ტენარდიეს, როდესაც დარწმუნდა, რომ ქვემოთ მდგომნი არგოს ენაზე ლაპარაკობდნენ.[3] ჩუმი ხმით, მაგრამ გასაგონად თქვა პირველმა: - რას დავრჭობილვართ, წავიდეთ, აქ ვეღარას გავარიგებთ. მეორემაც კვერი დაუკრა: - ჩვენ კი არა, ჯოჯოხეთის მამხალაც ვერ გაუძლებს ამ თავსხმას. ახლა პოლიციელებიც გამოირეკებიან. აგერ, ერთი გუშაგი, აქვე, ჩვენს გვერდით აყუდებულა კიდეც; გავიჭედებით და იმითი გათავდება ჩვენი საქმე. პირველმა „ვუდგავართის“ მაგივრად „დავრჭობილვართ;“ თქვა, მეორემ „გავიჭედებით“. არგოს ეკუთვნის ორივე, პირველი საბაჟოებისას და მეორე ტანპლის უბნისას, - სიხარულის სხივი მოჰვინა ტენარდიეს ამ სიტყვებმა. „დავრჭობილვართში“ მამინვე ბრუჟონი იცნო, რომელიც სულ საბაჟოებთან დაეხეტებოდა, და „გავიჭედებითში“ - ბაბეტი, რომელიც სხვადასხვა ხელობასთან ერთად ვაჭრობდა კიდეც ტანპლის უბანში. ძველს, დიდებულ საუკუნის არგოს აღარსად ლაპარაკობდნენ ტანპლის გარდა და მარტო ბაბეტი იყო, რომ წმინდად ლაპარაკობდა ამ ენაზე. ეს „გავიჭედებით“ რომ არ გაეგონა ტენარდიეს, ვერც კი იცნობდა ბაბეტს, რადგან ხმა გამოეცვალა. მესამე ჩაერია ბაასში: - ასაჩქარებელი არაფერია, ცოტა მოვიცადოთ. რა იცით, რომ არ ესაჭიროება ჩვენი

დახმარება? ეს კი წმინდა ფრანგულით იყო ნათქვამი და მონპარნასი იცნო ტენარდიემ, რომელსაც თავი მოსწონდა, რომ ყველა არგო იცოდა და იმისი საშუალებით რისამე თქმას კი არ კადრულობდა. მეოთხე გაჩუმებული იყო, მაგრამ გაშლილი მხარბეჭები უმტკიცებდა ტენარდიეს, რომ ეს გელმერი უნდა ყოფილიყო. გაჯავრებით უპასუხა ბრუჟონმა, მაგრამ ჩუმი ხმით: - რას უნდა ვუცადოთ, ერთი მითხარი? ან როგორ მოახერხებდა მედუქნე გამოპარვას? ცოდნა იმას არა აქვს და გამოცდილება! რა, თავის პერანგს დახევედა და ლოგინის ზეწარს, რომ თოკი დაეგრისა? კედელს გახვრეტდა? ყალბი ქაღალდების შედგენას, ბორკილის დამტვრევას, თოკის ხმარებას, გარეგნობის შეცვლას და მდევართაგან დამალვას ნიჭი უნდა და გამოცდილება. როგორ მოახერხებდა ამას ბებერი, რომ მუშაობა არა იცის რა? ბაბეტმაც იგივე თქვა იმ კლასიკურ, აზროვან არგოთი, რომელსაც ხმარობდა პულაღი და კარტუში, და ისევე განსხვავდებოდა ბრუჟონის ახალი, გამბედავი, ლამაზი, სახიფათო არგოსაგან, როგორც რასინის ენა - ანდრე შენიეს ენისაგან.

- იქვე გააკავებდნენ შენს მედუქნეს. სადა აქვს ამდენი ეშმაკობა? აქ ოსტატი უნდა იყოს, ის ჯერ შეგირდია. გააბრიყვებდა ვინმე ჯაშუში და ათქმევინებდა თავის განზრახვას. არ გეყურება, მონპარნასო, რა ღრიანცელია ციხეში? ხომ ხედავ, როგორ დაემკებენ თავიანთი მამხალებით? დაიჭირეს, ძმავ, და ოცი წლის კატორღითაც ძლივს გადარჩება. მე არ მეშინია. მხდალი არა ვარ, ეს ყველამ იცის, მაგრამ სადაც არა სჯობს, წასვლა სჯობს. ჰოდა, წავიდეთ, თორემ ტყუილად დავიღუპებით. ნუ ჯავრობ, მოდი შენც ჩვენთან წამოდი, ერთი პირი გავისველოთ კარგი ძველი ღვინით.

- თუ ამხანაგები ვართ, არც გაჭირვებაში უნდა ვუმტყუნოთ, - წაიბურტყუნა მონპარნასმა.

- მე კი გარწმუნებ, დაჭერილია. დაჭერილია და, მამასადაძმე, ჩალის ფასად არა ღირს შენი მედუქნე. ჩვენ იმას ვედარას ვუშველით, წავიდეთ. ასე მგონია, ხელი მტაცა პოლიციელმა.

მონპარნასს ყოყმანი შეეტყო. ერთგვარი თავგანწირვითი ერთგულება აქვთ ქურდებს და ყაჩაღებს ამხანაგისადმი და ამიტომ იყო, რომ მთელი ღამე ეს ოთხი კაცი დაეხეტებოდა იმ ღამეს ფორსის გარშემო; იმედი ჰქონდათ, რომ ტენარდიეს დაინახავდნენ და მიემშველებოდნენ; მიუხედავად იმისა, რომ ამითი შეიძლებოდა თავიც წაეგოთ. კოკისპირული წვიმა მოდიოდა, ციოდა, ტანისამოსი მთლად სველი ეცვათ, ფეხსაცმელში წყალი შესდიოდათ, თან საპატიმროში ატეხილი განგაში აშინებდათ. დრო გადიოდა. პოლიციელების გამოვლა იყო მოსალოდნელი, იმედი ეკარგებოდათ და შიში ერეოდათ. ამიტომ იყო, რომ წასვლას გაიძახოდნენ სამნი. თვითონ მონპარნასიც, რომელიც თითქმის სიძე იყო ტენარდიესი, ისიც კი ფიქრობდა უკან დახევას. ერთი წუთი კიდევ და წავიდოდნენ კიდევ. ისე ქშინავდა კედელზე ტენარდიე, როგორც „მედუხის“ მგზავრები, რომლებიც ხედავდნენ მშველელი გემის დაღუპვას ჰორიზონტზე. ვერ გაეხედა დამახება, რადგან დაიღუპებოდა, სხვას ვისმე რომ გაეგონა მისი ხმა და ერთმა ფიქრმა გაუელვა უცბად, უკანასკნელმა რაღაც სინათლემ: ამოიღო ჯიბიდან ბრუჟონის თოკის ნაწყვეტი და ძირს ჩააგდო, ამხანაგებისკენ.

ქურდების ფეხთან დაეცა თოკი.

- ოჰო, მახრჩობელა! - წამოიძახა ბაბეტმა.

- ჩემი ხვლანჯი! - შეჰყვირა ბრუჟონმა.

- იქ არის მედუქნე, - დაიძახა მონპარნასმა.

ახედე. ოდნავ წინ წამოეწია ტენარდიეს თავი.

- აბა, ჩქარა! - თქვა მონპარნასმა, - თოკი შენა გაქვს, ბრუჟონ?

- ჰო.

- ეგეც ზედ მიაბი, ავისროლოთ, დაიჭერს, კედელს მიაბამს და ჩამოცურდება.

ახლა კი გაბედა ხმის ამოღება ტენარდიემ: - გაფიჩხებული ვარ.

- გაგათბობთ.

- ველარ ვიძვრი.

- ჩამოცურდი, აქ ჩვენ დაგიჭერთ.

- ხელს ველარ ვანძრევ.

- ეს თოვი გამოაბი კედელს.

- აღარც ეგ შემიძლია.

- ჩვენგანი უნდა ავიდეს ვინმე, - თქვა მონპარნასმა.

- ამ სიმაღლეზე? - იკითხა ბრუჟონმა.

კედელს პატარა ძველი სახლი ეკრა და ამ სახლის საკვამური ასდევდა ბოლომდე, იმ ალაგამდე, სადაც ტენარდიე იწვა. დახეთქილი იყო ეს საკვამური, დასერილი და ძალიან ვიწროც. - მალეც დაინგრა შემდეგში.

- ამ საკვამურით ავძვრეთ, - თქვა მონპარნასმა.

- ამ დანგრეულით? - შეჰყვირა ბაბეტმა, - ამით კაცი ვერ ავა. აქ ბავშვია საჭირო.

- პატარა გვინდა ვინმე, - დაეთანხმა ბრუჟონი.

- მერე ვინ სად ვიპოვოთ ამ ბნელში?

- მომიტმინეთ, - უთხრა მონპარნასმა, - ახლავე მოვიყვან.

ფრთხილად გააღო კარი, დარწმუნდა, რომ არავინ იყო ქუჩაში, ჩუმად გავიდა, კარი გაიხურა და სირბილით წავიდა ბასტილისაკენ.

შვიდი თუ რვა წუთი გავიდა - რვა ათასი საუკუნე ტენარდიესთვის. ხმას არ იღებდნენ ბაბეტი, ბრუჟონი

და გელმერი. ხელახლა გაიღო კარი და მონპარნასი შევიდა ეზოში, დაღლილ-დაქანცული. თან გავროში მოსდევდა. ისევ წვიმდა, არავინ ჩანდა ქუჩაში.

შევიდა ეზოში პატარა გავროში, დამშვიდებული სახით შეაჯერდა ავაზაკებს. წყალი ჩამოსდიოდა თავიდან. გელმერმა მიმართა კითხვით: - კაცი ხარ, ბალო?

მხრები აიჩეჩა გავროშმა და უპასუხა: - ჩემისთანა ბალო ყოველთვის კაცია, და ემანდ თქვენისთანა კაცები ბალოები არიან.

- ძაან პასუხი მოგცა ბალომა! - დაიძახა ბაბეტმა.

- დამბალი ჩალისა როდია პარიზელი ბიჭი! - დაუმატა ბრუჟონმა.

- და მაინც რაზე დაგჭირდით? - ჰკითხა გავროშმა.

პასუხი მონპარნასმა გასცა: - ამ საკვამურზე უნდა აძვრე.

- აი, ამ მახრობელით, - განუმარტა ბაბეტმა.

- აძვრე და კედელს გამოაბა ეს თოკი, - უთხრა ბრუჟონმა.

- იქ, ზემოდან, - დაუძახა ბაბეტმა.

- აი იმ ფანჯარაში, - მიუთითა ბრუჟონმა.

- მერე? - ჰკითხა გავროშმა.

- მერე აღარაფერი, - აუხსნა გელმერმა.

თვალი გადაავლო გავროშმა კედელს, შიგ დაყოლილ ფანჯარას, თოკს, საკვამურს, მერე ტუჩი აიბზუა და დაცინვით წამოიძახა: - სხვა არაფერი?

- ერთი კაცია კედელზე. იმას გადაარჩენ, - უთხრა მონპარნასმა.

- ჰო, ამერები? გინდა?

- ვაიმე, ვაიმე! - წამოიძახა წყენით გავროშმა, - მაგას როგორა მკითხავთო, - და წაღები გაიხადა.

ცალი ხელით აიტაცა გელერმა გავროში და პატარა სახლის ბანზე შესვა, რომლის დამპალი ჭერი ამ ბიჭის სიმძიმისაგანაც კი იზნიქებოდა, და მიაწოდა დახვეული თოკი. მივიდა გავროში გამსკდარ საკვამურთან და შიგ შეძვრა. ბიჭი რომ საკვამურში ძვრებოდა, ტენარდიემ იგრძნო სიცოცხლისა და თავისუფლების მოახლოება და თავი გადმოყო კედლიდან. განთიადის პირველმა სხივმა ოდნავ გაანათა მისი ოფლიანი შუბლი, გაყვითლებული ლოყები, ველური წაწვეტებული ცხვირი, ჭადრა, აწეწილი წვერი, გავროშმა იცნო თავისი მამა.

- ეჰე, ეს მამაჩემი ყოფილა!.. დაე, ვინც უნდა იყოს!

თოკი კბილებით დაიჭირა და გაბედულად შეუდგა ცოცვას. ამერა კედელზე, ზედ შეჯდა, როგორც ცხენზე, და მაგრა მოაბა თოკი ფანჯარაში დარჩენილ ჩარჩოს. რამდენიმე წუთის შემდეგ უკვე ძირს, ქუჩაში იყო ტენარდიე. როგორც კი ფეხი დაადგა მიწას, იგრძნო, რომ გადარჩა განსაცდელს, დაღლაც დაავიწყდა, სიცივეც, კანკალიც; ისე გადაავიწყდა იმოდენა საშინელება, თითქო კვამლი ყოფილიყო და ქარს გაეფანტა. მაშინვე მოიკრიბა თავისი მხეცური ჭკუა-გონება, თავისუფალ კაცად იგრძნო თავი, ავკაცობის მეტი არა ახსოვდა რა და აი, რით მიმართა თავის მხსნელ ამხანაგებს: - ახლა ვინ ვჭამოთ? საჭირო არ უნდა იყოს განმარტება ამ სიტყვების საზიზღარი მნიშვნელობისა, რომელიც ტენარდიემ წარმოთქვა. ამხანაგებსა ჰკითხავდა, ვინ მოვკლათ, ვინ ავიკლოთ, ვინ გავძარცვოთ?

- რაღა დროსია, - უპასუხა ბრუჟონმა. - საჩქაროდ, სამი სიტყვით გავათავოთ და წავიდ-წამოვიდეთ. ერთი კარგი საქმე იყო პლუმეს ქუჩაზე. მიყრუებული უბანია, განცალკევებული სახლი; ერთი ძველი, დამპალი ღობე და მარტო ქალები.

- ჰოდა, რატომ არა?

- შენმა გოგომ, ეპონინმა დაათვალიერა სახლი, - უპასუხა ბაბეტმა. - და ხელცარიელი დაბრუნდა, - ჩვენ იქ ვერაფერს გავარიგებთო.

- კაი თავი აქვს ჩემს გოგოს, - თქვა ტენარდიემ, - მაგრამ მაინც ვნახოთ.

- ჰო, ჰო, - დაემოწმა ბრუქონი, - ჩვენი თვალითა ვნახოთ.

ლაპარაკობდნენ და აღარც კი ახსოვდათ გავროში, რომელიც ამ ბაასის დროს ლობეზე ჩამომჯდარიყო. ცოტა ხანს იჯდა ასე, ელოდა - ჩემსკენ მოიხედავს მამაჩემიო, - მერე წაღები ჩაიცვა და ჰკითხა: - ჰა, გათავდა? აღარ გესაჭიროებთ, კაცებო? ხომ გაირიგეთ თქვენი საქმე! მივდივარ. უნდა მივხედო ჩემს პაწიებს. - და წავიდა.

ფრთხილად გავიდა ქუჩაში ხუთი კაცი.

გავროშმა რომ ბალეს ქუჩაში შეუხვია და მიიძალა, ბაბეტმა ცალკე გაიყვანა ტენარდიე და ჰკითხა: - იცანი ის ბიჭი?

- ვინ ბიჭი?

- პატარა ბიჭი, კედელზე რომ ამოძვრა. თოკი რომ ამოგიტანა.

- ვერა, რა იყო?

- მგონი, შენი შვილი იყო.

- რას ამბობ! - წამოიძახა ტენარდიემ, - შენ ასე გგონია?

5

1839 წ. აჯანყების დროს 12 მაისს, სენ მარტენის ქუჩაზე ერთ ჩია ბებერ კაცს გაეკეთებინა მკლავზე პატარა სამფეროვანი ნაკუწი, ხელურმით სასმელი დაჰქონდა და ჰყიდა; ხან ბარიკადთან მივიდოდა, ხან იქიდან მთავრობის ჯართან, და ორთავეს განურჩევლად სთავაზობდა თავის სასმელებს, ხან მთავრობას, ხან ანარქიას. არაფერი იქნება ამაზე უცნაური; ეს არის დამახასიათებელი თვისება საკუთრივ პარიზის ამბოხებისა და სხვაგან, სხვა სახელმწიფოების დედაქალაქში, ამას ვერსად ნახავთ. ამისთვის ორი რამ არის საჭირო; იშვიათი სიდიდე პარიზისა და იმისი მხიარულება. საჭიროა ქალაქი ვოლტერისა და ქალაქი ნაპოლეონისა. ამ აჯანყებაში კი, 1832 წლის 5 ივნისს რომ იარაღი აისხა ხალხმა, რაღაც იგრძნო დიდებულმა ქალაქმა, ალბათ უფრო ძლიერი, ვიდრე თვით იყო. შიში მოერია. ყველგან, საცა კი გაივლიდა ადამიანი, თვით იმ უბანშიც კი, რომლებიც არ იყვნენ „დაინტერესებულნი“, დღე და ღამე დაკეტილი ჰქონდა ყველას კარი, ფანჯარა, ფანჯრის დარაბა. ვაჟკაცი იარაღს ეძებდა, ლაჩარი იმალებოდა. გამვლელი აღარსად იყო, აღარც უზრუნველი და არც საქმეზე მიმავალი. ბებერი ქუჩა იყო ისე დაცარიელებული, როგორც დილის ოთხ საათზე არის ხოლმე. საშინელი ხმები ტრიალებდა. საბედისწერო ამბები ვრცელდებოდა: - ბანკი „იმათ“ ხელში არის: მარტო სენმერის მონასტერში ექვსასი კაცი არის გამაგრებული, საყდარში ჩასაფრებული; ჯარი არ არის საიმედო; არმან კარელი ყოფილა მარშალი კლოზელის სანახავად და იმას უბრძანებია, ჯერ საიმედო რაზმი შეიგულებოთ. - ლაფაიეტი ავად არის, მაგრამ მაინც გამოუცხადებია აჯანყებულებისთვის, - თქვენი ვარ და ყველგან მოგყვებით, საცა კი ჩემი ჯალამბარისთვის ადგილი მექნებაო. - დიდი სიფრთხილე გვმართებს; ღამე ქურდებით გაივსება ქუჩები და აიკლებენ, საცა კი განცალკევებულ სახლს ნახავენ ქალაქის მიყრუებულ ქუჩებშიო. აქ ცხადადა ჩანდა პოლიციის წარმოსახვა, ამ მთავრობის ანა რატკლიფისა. ზარბაზნები დაულაგებიათ ობრი-ლე-ბუშეს ქუჩაზეო; შეთანხმებულან ლობო და ბუჟო, და შუადამისას, ან სულ გვიანი რომ ვთქვათ, გათენებისას, ოთხივ მხრიდან შემოესევა აჯანყებულთა ცენტრის ჯარი, - პირველი ბასტილიიდან, მეორე სენმარტენის კარიდან, მესამე - გრევიდან, მეოთხე ბაზრიდან; შეიძლება ჯარები გავიდნენ პარიზიდან და მარსის მოედანზე შეკრბნენო. არავინ იცის, რა მოხდება, მაგრამ ის კი ცხადია, რომ ძველებური ხუმრობა არ არის ეს ამბოხებაო. - სალაპარაკოდ გაეხადათ აგრეთვე ყოყმანი მარშალ სულთისა; რა მიზეზი იყო, რომ აყოვნებდა შეტევას? ეტყობოდა, ძალიან უჭირდა რისამე გადაწყვეტა. ბებერ ლომს ამ საქმეში რაღაც საზარელი, გამოუცნობი ურჩხულის ლანდი აშინებდა. დაბინდდა. თეატრები არ გაუღიათ. გააფთრებული მოდარაჯე რაზმები ტრიალებდნენ ყველგან, ჩხრეკავდნენ გამვლელთ, აპატიმრებდნენ საექვოებს. ცხრა საათზე რვაას კაცზე მეტი იყო დაჭერილი; გატენილი იყო დაჭერილებით პოლიციის სამმართველო, კონსიერჟერის და ლაფორსის საპატიმროები; მეტადრე ბებერი მიეყვანათ კონსიერჟერში, სადაც მიწის ქვედა ტალანში, რომელსაც სახელად „პარიზის ქუჩა“ ერქვა, დაეყარათ ჩალის კონები და ზედ ეყარნენ დაჭერილები, ლიონელი ლაგრანჟის მზრუნველი მეთვალყურეების ქვეშ. იმოდენ ხალხის მიერ აშრილებული ჩალა შხაპუნა წვიმის შთაბეჭდილებას ქმნიდა. სხვაგან დაჭერილებს გარეთ ეძინათ, ცის ქვეშ, ეზოში, ცარიელ მიწაზე. შიში მორეოდა ყველას და თრთოლა, რაც მეტად უჩვეულო იყო პარიზისთვის. სახლებს ბარიკადებად იყენებდნენ, მოუსვენრად იყვნენ ქალები და დედები. ერთი და იგივე ისმოდა ყველგან: - ოჰ, ღმერთო ჩემო! სად არის აქამდე? რატომ არ მოდის? - ოდნავდა ისმოდა ეტლების სიარულის ხმა. მიკეტილ კარებთან იდგა ყველა

და ყურს უგდებდა ქუჩის ყვირილს, ჩაყრუებულ განურჩეველ ხმაურობას და იძახდა: - ეს ცხენოსანი ჯარი არის - ან კიდევ, - არტილერია მიაჭენებს. ისმოდა ბუკის ხმა, ნალარისა, თოფის სროლისა და მეტადრე გულის გამწყალბებელი განგაშის ზარი სენ-მერისა. პირველ სროლასღა ელოდნენ ზარბაზნისას. უცბად გამოჩნდებოდა ვინმე ქუჩაში და უცბადვე ქრებოდა ყვირილით: - შინ შედით! - და ყველა იმას ცდილობდა, მაგრად ჩაეკეტა თავისი ბინის კარები. რით გათავდებოდა ეს უბედურება? და რაც ხანი გადიოდა და ღამე ეფინებოდა ქალაქს, უფრო და უფრო გულსაკლავად ედებოდა პარიზს ავბედითი ალი მრისხანე ამბოხებისა. არსენალს რომ მიაღწია მიცვალებული ლამარკის ბაღდახინმა და ჯარის შემოტევისა გამო იძულებული იყო უკან დაეხია, საშინელი ალიაქოთი ატყდა ხალხში, რომელიც ბაღდახინს მიჰყვებოდა და ბულვარების მთელი სიგრძით აწვებოდა თავის წინ მიმავალ ნაწილს. წინიდან რომ უკან მოაწვენენ, აირია ხალხი, დაიშალა მწყობრი და ყველა იმასა ცდილობდა, ფეხქვეშ არ მოჰყოლოდა გამოქცეულთ; გამორბოდნენ. აქეთ-იქით ქუჩებში შერბოდნენ და თან ყვიროდნენ: ზოგი იერიშის მრისხანე ყვირილით, ზოგი გამოქცეულის გულსაკლავი ხმით. ის დიდი მდინარე ხალხისა, ბულვარებს რომ ფარავდა, თვალის დახამხამების უმაღლესი გაიფანტა მარჯვნივ თუ მარცხნივ და მოვარდნილი წყალივით მოედო ორას ქუჩას, თითქო კაშხალი გადმოენგრის დაგუბებულ წყალს და ქვეყანას მოსდებოდა. ერთი პატარა ბიჭი მოდიოდა ამ დროს მენილმონტანის ქუჩით, დაგლეჯილი ტანისამოსი ეცვა, ხელში კურდღლისცოცხას ტოტი ეჭირა აყვავებული; ბელვილის მალლობზე ყოფილიყო და იქ მოეგლიჯა. ერთი მეჯღანის დუქანში დაინახა ძველებური დამბაჩა, უნაგირზე რომ იკიდებდნენ ცხენოსნები. ყვავილიანი ტოტი იქვე მიაგლო, აილო დამბაჩა და შესძახა დუქნის პატრონ დედაკაცს: - დედავ-ქალო! ე, რა გჰქვია, მიმაქვს ნისიად. და მოჰკურცხლა. ამ დროს გულგახეთქილი ბურჟუები გარბოდნენ ამელოს და ბასის ქუჩებით; წინ შეხვდათ პატარა ბიჭი, ხელში დამბაჩას ათამაშებდა და მღეროდა: ღამით ჭირს - ვინმეს გზა გაუკვალო, დღისით შუქია წყალობით მზისა. ყოველი ლექსი, თუნდ სულ უბრალო ბურჟუას გულში ესობა ისრად. ეს პატარა გავროში იყო და ომში მიბრძანდებოდა. ბულვარზე რომ ჩავიდა, იქ შენიშნა, რომ ჩახმახი არა ჰქონდა იმის დამბაჩას. ვისი იყო ეს სიმღერა, რომელსაც ასე კოხტად აყოლებდა ფეხს, ან ვისი იყო სხვა ყველა იმისი სიმღერა, რომლებსაც სიამოვნებით მღეროდა, როცა კარგ გუნებაზე იყო, ესე იგი, ყოველთვის? არ ვიცით. ან ვინ იცის? იქნებ თავისიც იყო. ეს კია, რომ გავროშმა კარგად იცოდა ხალხში გავრცელებული სიმღერები და, რომ მღეროდა, თავის საკუთარ ჭიკჭიკსაც შიგ ურევდა. ქუჩის ბიჭი იყო, ყველგან დაწრიალებდა და ბუნების და პარიზის ხმების შეერთებით ჰქმნიდა პოპურის; ფრინველების გალობას უგუებდა სახელოსნოების სიმღერებს. მხატვრების შეგირდებს იცნობდა, თავისავით ქუჩის ბიჭებს. მგონი სამი თვე ყოფილიყო შეგირდად სტამბაში. ერთხელ პოეტს, ბაურ-ლორმიანს, ორმოციდან ერთ-ერთ უკვდავთავანს, გაეგზავნა სადღაც. მამასადამე, მწერლობის მცოდნე ბიჭი იყო გავროში. რას წარმოიდგენდა გავროში, რომ იმ საძაგელ, ცივ, წვიმიან ღამეს, როდესაც ისე კარგად გაუმასპინძლდა ორ პატარა ბავშვს თავის სპილოში, თავის ძმებს უწევდა განგების მფარველობას. საღამოზე თავის ძმებს უშველა, დილით თავის მამას; აი, როგორ გაატარა პატარამ ის ღამე. ის იყო თენდებოდა, შინ რომ მივიდა, სირბილით, რომ ბავშვებისთვის მიეხედა. ოსტატურად ჩამოსხა ძირს თავისი სტუმრები, ცოტა რამ უშოვა საუზმედ, აჭამა და წავიდა. ბავშვები ქუჩას მიანდო. იმ კეთილ ქუჩას, რომელმაც დედობა გაუწია თვით იმასაც. გამოთხოვებისას პატარა სიტყვით მიმართა: - მე კარსა ვკეტავ, ანუ სხვაფრივ რომა ვთქვათ, სადღაც ვქრები, ანუ როგორც სასახლეში ბრძანებენ, მე უნდა მოვკურცხლო. ჩიტუნებო, თუ ვერ იპოვეთ თქვენი დედიკო, ან მამიკო, აქეთ მოდით საღამოზე. ვახშამსაც ერთად შევექცევით და დამინებითაც ტკბილად დავიძინებთ. აღარ მოვიდნენ ჩიტუნები, - ან პოლიციელი წაასხამდა, როგორც დაკარგულებს და ბავშვების თავშესაფარში მიიყვანდა, ან ცირკის მასხარა მოიტაცებდა, ან სადმე დაწიალებდნენ და გავროშის სასახლისთვის ვეღარ მიეგნოთ. თანამედროვე ჩვენი საზოგადოებრივი წესწყობილების

ქვედაპირი სავსე არის ასე დაკარგულთა კვალით. შემდეგში ისინი ვეღარსადა ნახა გავროშმა. ათი-თორმეტი თვე გავიდა იმ ღამის შემდეგ. ხშირად მოაგონდებოდა ხოლმე პატარა ბავშვები, თავს მოიფხანდა და იტყოდა: - ნეტავ სად ეშმაკებში დაიკარგა ის ჩემი ორი ბაჭი? მიდიოდა თავის დამბაჩით ხელში და პონტ-ო-შუს ქუჩაში შევიდა; თვალი გადაავლო, ერთის მეტი მაღაზია არსად იყო ღია და ის ერთიც, გარემოება მეტად საგულისხმო, ტკბილ-ნამცხვრის მაღაზია იყო. სწორედ ღვთის განგებით იყო, რომ შემთხვევა ეძლეოდა, ერთხელ კიდევ ეგემა ვაშლის ღვეხელი, ვიდრე უცნობ მომავალს მიეცემოდა. იქვე დადგა, ჯიბეში ხელი ჩაიყო, მოსინჯა ტანისამოსი, ჯიბეები და ვერა იპოვა რა, ერთი სუც კი არსადა ჰქონდა, და წამოიყვინა: - მიშველეთ! ხუმრობა კი არ არის ტკბილი ღვეხელის დაკარგვა! მაგრამ მაინც თავის გზას გაუდგა. ერთი ათი წუთის შემდეგ სენ-ლუის ქუჩაზე ამოყო თავი. პარ-კროილის ქუჩაში რომ შევიდა, თეატრის აფიშები ჩამოფხრიწა, საცა კი ნახა, და ამით ამოიყარა ტკბილი ნამცხვრის დაკარგვის ჯავრი. არა, რა მსუქნად არიან ეს რენტის პატრონები! ძლომა არ იციან, იმდენსა სჭამენ! სულ ტორტებით იღმუძლებიან! აბა ჰკითხეთ, რას უშვრებიან თავის ფულს! თვითონაც არ იციან. სჭამენ და სჭამენ! მუცლის მეტი არა ახსოვთ რა!

6

სასახელო საზოგადოებრივი მოღვაწეობის ნიშანი არის ხალხით სავსე ქუჩაში უჩახმახო დამბაჩის ხელში თამაში, ასე რომ საზღვარი არა ჰქონდა გავროშის აღტაცებას, მარსელიოზას მღეროდა, მაგრამ ენის წვერზე ადგა თავისი ვარამი და შეწყვეტდა ხოლმე სიმღერას, რომ თავისი წამოეყვინა: - კარგად მიდის საქმე! ძალიან მაწუხებს ჩემი მარცხენა ფეხი. ქარები მქონდა და მოვიშორე. ძლივს გამიღიმა ბედმა, მოქალაქენო. ჭკვიანად იყვნენ ბურჟუები, თორემ ისეთს შემოვძახებ, რომ ღვთის რისხვად ეჩვენოთ, ცხვირს რომ დავაცემინებ. რა არის ჯაშუში? რა არის და ძაღლია! მაგრამ არა, ნურც ასე შეურაცხყოფთ ძაღლებს. ტყუილად კი არ დაარქვეს ჩახმახს ძაღლი. აჰ, ნეტავი მეცა მქონდეს ერთი ამ დამბაჩაზე! ბულვარიდან მოვდივარ, მეგობრებო. ცხარდება საქმე, დულს და გადადის, დრო არის, ქაფი მოვხადოთ ქვაბ-ქოთანს. მამ ყოჩაღად, ძმებო! რომ უწმინდურთ სისხლმა მორწყოს ჩვენი ყანა. სამშობლოსათვის შემოიწირავს ჩემი სიცოცხლე! ვეღარა ვნახავ ჩემს საყვარელს, ვერც წინანდელს და ვერც ადელს. მაგრამ ჯანდაბას! გაუმარჯოს სიხარულს, გაუმარჯოს ბრძოლას! გული გამიწყალეს ამ მტარვალებმა! ამ დროს ცხენი წაექცა ერთ გვარდიელს. გავროშმა მიწაზე დადო თავისი დამბაჩა, წამოაყენა კაცი, უშველა ცხენის აყენებაც, მერე თავის დამბაჩა აიღო და გზას გაუდგა. მიჩუმებული იყო და დამშვიდებული ტორინის ქუჩა. უცნაურ კონტრასტს წარმოადგენდა ეს მარეს უბნისთვის დამახასიათებელი უგრძობლობა გარშემო ქუჩების ხმაურობაში. ოთხი დედაკაცი იდგა ერთ კართან და ჭორიკანობდა. შოტლანდიას სამ-სამი კუდიანი სჩვევია, პარიზს ოთხ-ოთხი ჭორიკანა. შეიძლება ისევე საბედისწეროდ ესროლა ვინმეს ბონაპარტისთვის „შენ, ...რომელს მეფობა გელის“, - როგორც მაკბეტს უთხრეს არმუიერის ჭალაში. ესეც იგივე დაჩხავლება იქნებოდა. ტორინის ქუჩის დედაკაცებს თავიანთი გაჭირვების მეტი არა აწუხებდათ რა. სამი მეკარე იყო და ერთი მემონძე თავის კალათით და კავით. იდგნენ და ლაპარაკობდნენ ოთხივე, სიბერის ოთხივე თვისებით აღჭურვილნი, - უძლურებით, ჭკნობით, მიხრწნილობით და მწუხარებით. თავმდაბალი დედაკაცი იყო მემონძე. ამ ღია ცის ქვეშ მყოფ ქვეყანაზე მემონძე ქედს იხრის და მეკარე მფარველობს; ეს დამოკიდებული არის ეზოს იმ კუნჭულზე, სადაც სანაგვე ყუთია გამართული, და მეკარის სურვილისამებრ ხან ძალიან მსუქანია და ხან ძალიან მჭლე. შეიძლება ცოცხის გასმაშიც კი მოიპოვებოდეს გულკეთილობა. მადლიერი დედაკაცი იყო

მემონძე და ტკბილად უცინოდა. რა სიცილი იყო! - სამ მეკარეს ამგვარი ლაპარაკი ჰქონდა: - მართლა! ისევ ისე იგხაჭნება თქვენი კატა?

- ღმერთო ჩემო! - კატა, მოგეხსენებათ, ბუნებითაც ძაღლის მტერია. თუ ჩივის ვინმე, ისევ ძაღლები!

- და ადამიანებიც.

- მართალია, მაგრამ კატისაგან რწყილი არავის შეაჯდებაო.

- არც ძაღლისაგან, ოღონდ საშიში არის ძაღლის შენახვა. ერთ წელიწადს ისე გამრავლდა, მახსოვს, ძაღლი, რომ გაზეთებშიც კი გამოაცხადეს. ეს იმ დროს, როდესაც ტუილრის სასახლეში დიდრონი ცხვრები ჰყავდათ, პატარა ბატონიშვილის ეტლში შებმულნი, გახსოვთ? რომის მეფისა...

- მე ბორდოს დუკი უფრო მიყვარდა.

- მე ლუი მეჩვიდმეტე ვნახე. ლუი მეჩვიდმეტე ყველას მირჩევნია.

- ძალიან გაძვირდა ხორცი, ჰა, პატაგონ-ქალებო?

- აჰ! ნულარ მომაგონებთ, საშინელებაა ჩვენი საყვასბო! საზარელი საშინელება! ეჰ, რაღაც დანაწონების მეტს ვერას წაეკარები.

აქ კი მენაგვე ჩაერია საუბარში: - აღარა იშოვება რა, ქალებო, ვაჭრობაც ძალიან გამძნელდა, ყველაფერს ფასი დაადეს, უვარგისსაც კი. აღარაფერს იმეტებენ გადასაყრელად, სულ თვითონვე სჭამენ.

- ეჰ, გაჭირვებამ იცის, ჩემო ვარგულემ.

- ეგ მართალია, - მიუგო პატივისცემით მემონძემ, - კიდევ კარგი, რომ მე ჩემი ხელობა მაინცა მაქვს.

ცოტა ხანს მიჩუმდნენ, მეძმონძე აიყოლია თავის გამოჩენის სურვილმა, რაც ძირითადი თვისება არის ადამიანისა, და განაგრძო: - შინ რომ მივალ ხოლმე დილით, ჯერ კალათს დავცლი, ვარჩევ ნაპოვარს. რამდენიმე გროვად მიყრია იატაკზე. მჩვრებს ერთ კალათაში ჩავყრი, კურკას და ნაფცქვენს მეორე კალათში. საცვლის ნაფხრეწს - განჯინაში, ქაღალდს - ფანჯრის კუთხეში, თუ საჭმელი არის რამე, ჩემ ბადიაში. შუშების ნამტვრევს ბუხარში, ძველ ფეხსაცმელს კარს უკან და ძვლებს ჩემი ტახტის ქვეშ.

გავროში უკან მისდგომოდა და ყურს უგდებდა.

- ბებრუცუნებო, რასა ბრძანებთ პოლიტიკისას?

უცბად შეუტყის, ერთხმად ოთხივემ: - შენ ვინა გკითხავს, შე არამზადავ, შენა?!

- ეგ რა გიჭირავს მაგ დასამიწებელ ხელში? დამზაჩა?

- ამას უყურეთ ერთი! ჯერ მიწას არ ასცილებია!

- როგორ მოისვენებს, მანამ მთავრობას არ დაამხობს?

პასუხის ღირსად არა სცნო გავროშმა. ზიზღით გადახედა, ცერი მიიღო ცხვირზე და ფართოდ გაშალა თითები.

მეძმონძემ შეუტია: - გასწი, გაგვეცალე, შე ფეხშიშველა მაწანწალავ!

პატაგონ-ქალს რომ ეძახდნენ, შეურაცხყოფილის ბრაზით ხელეები გაასავსავა: - უბედურება მოგველის, რაღა თქმა უნდა! ჩემ გვერდით რომ ბიჭი დგას, აი, ესპანურად წვერშეკრეჭილი, ისე ჩამოვივლიდა ხოლმე ყოველ დილით, რომ ერთი ვარდისფერქუდიანი ლამაზი უნდა ჰყოლოდა თან, ხელიხელჩაკიდებული, და ამ დილით კი რომ ჩამოიარა, იმ გოგოს მაგივრად თოფი ეჭირა ხელში. მაღამ ბაშემა თქვა, წარსულ კვირას რევოლუცია მოხდა, ღმერთო, შენ მომაგონე. აი, საცა ხბორებსა ჰყიდინ! დიახ, პონტუაზში, და ეგეც რომ არ იყოს, ამას ხედავთ, თავის დამზაჩით, ამ უტიფარ მურტალს! ამზობენ,

სულესტინი სავსეა ზარბაზნებითაო. რა უნდა გააწყოს მთავრობამ, როცა ქვეყანას იკლებენ ეს მაწანწალა ყაჩაღები, რომლებმაც არ იციან, რა მოიგონონ, რომ ქვეყანა არიონ და ხელი მოითბონ. ის არ გვეყოფოდა, რაც ჩვენ ვაი-ვაგლახი ვნახეთ, რომ ახლა ეს არ გამომტვრალიყო! მოსვენება კი აღარ არის და! ღმერთო დიდებულო! მე რომ დედოფალი ვნახე თავისი ეტლით! ახლა ბურნუთი როგორ გამვირდება! საშინელება! მეც იქ ვიქნები, იცოდე, გილიოტინაზე რომ აგაბრძანებენ, შე ბედასლო, შენა!

- რას დუდღუნებ, ძველისძველო? ეგა სჯობს, რომ ხორთუმი მოიხოცო, - შესძახა გავროშმა და გაქუსლა.

პავეს ქუჩაში რომ გავიდა, იქაც მოაგონდა მეძონძე და ამ მონოლოგით მიმართა, თუმცა ის იქ აღარა ჰყავდა: - სცდები, რომ აგრე ლანძღავ რევოლუციონერებს, ქალბატონო ნაგვისყუთო, შენ საშველად არის ეს დამბაჩა, რომ ნაგავი კი არა, კარგი საჭმელი-სასმელი გქონდეს სუფრაზე.

და რაღაც ხმაური მოესმა უკნიდან; მეკარე პატაგონი თურმე მოსდევდა, შორიდანვე უღერებდა მუშტს და უყვიროდა: - შე ნაბიჭვარო, შენა!

- ახლა მაგის დარდი ამიშალე, რა მენაღვლება?!

ცოტა ხანს უკან, ლამუანონის სახლთან რომ მივიდა, დაიყვირა: - ბრძოლისკენ, ხალხო!

მაგრამ დაღონდა უცბად: დახედა თავის დამბაჩას და საყვედურით უთხრა, თითქოს ცდილობს გული მოუგოსო!

- მე მივდივარ და შენ კი ადგილიდან ვერ დაიძვრი!

ძალსაც შეუძლია ძალად წოდებული ჩახმახი დაავიწყოს კაცს. პატარა ფინია დაინახა გამხდარი, დამშეული და შეებრაღა: - ნუთუ მთელი კასრი ჩაყლაპე, შე საწყალო, რომ აგრე გიჩანს მთელი მისი გვერგვები?

მერე ლ-ორმ-სენ-ჟერვესკენ მიაშურა.

სენ-ჟანის მოედანზე, სადაც უკვე იარაღი ჩამოერთმიათ ერთ სამხედრო სადარაჯოსთვის, გავროში გაერია ხალხში, რომელსაც წინ მიუძღვოდა ანჟოლრასი, კურფეირაკი, კონზფერი და ფეილი. თითქმის შეიარაღებულნი იყვნენ ყველანი. ახლა ბაორელი და ჟან პრუვერი შეუერთდათ და უფრო იმატა ხალხმა. ანჟოლრასს სანადირო თოფი ჰქონდა: ორლულიანი, ჯონზფერს - ეროვნული გვარდიის თოფი, რაზმის ნომრით, და ქამარში ორი დამბაჩა; სერთუკის ღილები გახსნილი ჰქონდა და კარგად მოუჩანდა დამბაჩები; ჟან პრუვერს ძველი ჯაზაირი ჰქონდა, ცხენოსანი ჯარისა; ბაორელს - მოკლე შაშხანა; კურფეირაკი იქნევდა ჯოხს; ფეილისაც ამოღებული ხმალი ეჭირა, წინ მიუძღოდა და ყვიროდა: - პოლონეთს გაუმარჯოს!

მორლანის ქუჩიდან მოდიოდნენ. ზოგს ყელსახვევი დავიწყებოდა, ზოგს ქუდი. დაღლილები იყვნენ, წვიმით დასველებულები, მაგრამ მოელვარე მზერა ჰქონდათ.

მივიდა წინამძღოლთან გავროში და დინჯად ჰკითხა: - სად მივდივართ?

- წამოდი, - უთხრა კურფეირაკმა.

ფეილის უკან ბაორელი მოდიოდა, უფრო მოკუნტრუმობდა, თავს ისე გრძნობდა, როგორც თევზი წყალში. ჟოლოსფერი ჟილეტი ეცვა. ყველაფრის შემმუსვრელი ენა ჰქონდა. ერთ ბებერ კაცს გული გაუხეთქა იმისმა ჟილეტმა და ყვირილი მორთო: - წითლები მოდიან!

- წითლები, წითლები! - შეაყენა ბაორელმა. - სირცხვილია ასე შიში, ბურჟუავ, ისე როგორ წავხდები, რომ კანკალი დამაწყებინოს წითელმა ყაყაჩომ, ან წითელქუდა გოგომ. მერწმუნეთ, ბურჟუავ, სჯობია წითელი ფერის შიში რქიან საქონელს დავუთმოთ.

კედელზე ერთი მშვიდობის მაუწყებელი ქაღალდი დაინახა გაკრული, - არქიეპისკოპოსი ნებას აძლევდა თავის „სამწყსოს“, კვერცხი ეჭამათ იმ მარხვაში.

გაბრაზდა ბაორელი: - რაო? სამწყსო? ზრდილობიანი ხსენებაა ბატებისა!

და ჩამოგლიჯა კედლიდან ეს წმინდა ნებართვა. ამით დაიმორჩილა გავროში; თვალს აღარ აშორებდა ბიჭი და აკვირდებოდა.

- სცდები, ბაორელ, - უთხრა ანჟოლრასმა, - რა გენადვლება, იყოს თავისთვის ეს ქალაღი! ჩვენ მაგის მოსასპობად კი არ გამოვსულვართ. უსარგებლოდა ხარჯავ შენს ცეცხლს. მომარაგებულის გაფრთხილებაც უნდა ვიცოდეთ. თუ მწყობრში ხარ, ცალკე ნუ ისვრი თოფის ტყვიას და ნურც მრისხანებას.

- კაცია და გუნებაო, ანჟოლრას, - უპასუხა ბაორელმა. მარცხვენს ეს ეპისკოპოსის პროზა. მე მინდა, ჩემინებისად ვჭამო კვერცხი და არა ვილაცის ნებართვით. შენ ცივი გონების კაცი ხარ, მე კი გართობაც მიყვარს. და გარდა ამისა, ჩემს მარაგს კი არა ვვლანგავ, პირიქით, მინდა ისე ვისკუპო, რომ ჩემს მიზანს მივაღწიო, ვვარჯიშობ. ის ეპისკოპოსი ჩამოვხიე? ჰერკულესის მზემ, იმიტომ ჩამოვხიე, რომ მინდა მადაზე მოვიდე!

ყურში ეცა გავროშს ეს სიტყვა „ჰერკულესი!“ ყოველგვარ შემთხვევას ეძებდა, რომ განვითარებულიყო. ბიჭი პატივისცემით შეჰყურებდა ამ აფიშების ჩამოხევას და ჰკითხა: - ეს ჰერკულესი ვილა არის?

განუმარტა ბაორელმა: - აი, დასწყევლოს ღმერთმა ძაღლიცა და იმის გამჩენიცაო, ლათინურად.

ამ დროს ერთი სახლის ფანჯარაში ყმაწვილი კაცი დაინახა ბაორელმა, ფერმკრთალი, შავწვერიანი, რომელიც ზემოდან უყურებდა ამ ხალხს. ალბათ, წვერი იქნებოდა ანბანის საზოგადოებისა. და ახლა იმას მიმართა ბაორელმა: - ჩქარა ვაზნები! Para bellum.[6]

- Bel homme! მართლა! - წამოიძახა გავროშმა, რომელიც დარწმუნდა, რომ ახლა კი კარგად ესმოდა ლათინური.

ამ ყმაწვილებს მრავალი ხალხი მოსდევდა მხიარული ხმაურით, - სტუდენტები, არტისტები, ეკსის კუფურდის მომხმარე ყმაწვილები, მუშები, ნავსადგურლები, შეიარაღებული ჯოხებით და ხიშტებით. ზოგს კონბფერივით დამბაჩა ედო შარვლის ჯიბეში. ერთი მოხუცებული კაცი ჩარეულიყო ამ ყმაწვილ ხალხში; მეტისმეტად მოხუცებულსა ჰგავდა, მაგრამ მაინც ამ ყმაწვილებთან იყო. იარაღი ჰქონდა და ჩქარობდა, უკან არ დარჩენილიყო, თუმცა ჩაფიქრებული ჩანდა.

თვალი მოჰკრა გავროშმა: - ეს ვილაა? - ჰკითხა კურფეირაკს.

- ბებერი კაცია.

ეს მახეფი იყო.

8

ვნახოთ, რა მოხდა. ანჟოლრასი და იმისი ამხანაგები ბურდონის ბულვარზე იყვნენ იმ დროს, როდესაც დრაგუნები ხალხს მისცვივდნენ. ანჟოლრასმა, კურფეირაკმა და კონზფერმა სხვებთან ერთად ბასონპიერის ქუჩას მიაშურეს ყვირილით: - ბარიკადებზე! ლედიგიერის ქუჩაზე ერთი ღრმად მოხუცებული კაცი შეხვდათ. მაშინვე მიიპყრო იმათი ყურადღება, რადგან ისე ბარბაცებდა, თითქოს მთვრალი ყოფილიყო. გარდა ამისა, ქუდი ხელში ეჭირა, თუმცა მთელ დილას წვიმდა და წვიმდა მაშინაც, ამ ყმაწვილებს რომ შეხვდა. კურფეირაკმა იცნო მოხუცებული მახეფი, იცნო, რადგან ბევრჯერ მიეცილებინა მარიუსი იმის სახლამდე. იცოდა კურფეირაკმა მახეფის მშვიდობიანი ცხოვრება; იცოდა, რომ მორიდებული, თავმდაბალი კაცი იყო ეს ძველი მნათე, წიგნების მოყვარული; გაუკვირდა, იქ რომ დაინახა, იმ არეულობაში, ორი ნაბიჯის მანძილზე ზარბაზნებიდან, სწორედ იმ ადგილზე, რომელსაც მიზანში ამოიღებდა მთავრობის ჯარი, სროლა რომ ატეხილიყო. უქუდოდ მოდიოდა მოხუცი ავდარში, თითქო სასეირნოდ გამოსულიყო ამ არეულობაში. მიესალმა კურფეირაკი და ასეთი დიალოგით გამოელაპარაკნენ ერთმანეთს ოცდახუთი წლის აჯანყებული და სამოცდათხუთმეტი წლის მოხუცებული: - ბატონო მახეფ, შინ წაბრძანდით.

- რადა?

- შეიძლება ბრძოლა ატყდეს.

- ძალიან კარგი.

- თოვის სროლა ატყდება, შეიძლება ხმალი და ხიშტი იხმარონ.

- ძალიან კარგი.

- ზარბაზნის სროლა...

- ძალიან კარგი, თქვენ საით მიხვალთ?

- ჩვენ მივდივართ, რომ ძირს დავცეთ ჩვენი მთავრობა.

- ძალიან კარგი.

და ისიც თან გაჰყვა. მას შემდეგ ხმა აღარ ამოუღია. უცხად გაუმაგრდა ფეხი. მუშებმა ხელი გაუწოდეს, - დაგეხმარებით, თუ დალლილი ბრძანდებითო, - მაგრამ თავი გაიქნია, - არა, არ მინდაო. - თითქმის პირველ რიგში მოქცეულიყო და მოძრაობა იმ ადამიანისა ჰქონდა, რომელიც იძვრის, მიდის, და სახე კი იმ ადამიანისა, რომელსაც სძინავს.

- საწყალი კაცი! - დუდუნებდნენ სტუდენტები, - როგორი თავდადებულია!

და ხმა გავარდა, მაშინვე, - კონვენტის წევრი არის წინანდელი, ერთ-ერთი მეფის მკვლელთაგანო.

ვერერის ქუჩით წავიდნენ. წინ გავროში მიუძღოდათ და, რაც შეეძლო, მაღალი ხმით მღეროდა, ისე რომ, ის ასრულებდა თავის სიმღერით ბუკის დანიშნულებას: აი უკვე ცაზე ამოცურდა მთვარე, უკვე ღამის თრთვილით იფარება არე.

- განა დრო არ არის? დრო არ არის განა? -

ეხვეწება ჟანი კერპ, თავნება ჟანას.

ზე, ზე, ზე, შატეზე.

ღმერთი, მეფე, ჯღანი, გახვრეტელი გროში - აი ამ სიმდიდრით ვცხოვრობ მე ჩვენს დროში!

მზე ჩავიდა უკვე, ღამე არის ბნელი, მიწურს გაზაფხულის სუნი ათრობს მწველი

მინდორში ბალახი ყვავის, ეძლევა ცეკვას და ხალისს, ზე, ზე, ზე, პასაზე.

ღმერთი, მეფე ჯღანი, გახვრეტელი გროში - აი ამ სიმდიდრით ვცხოვრობ მე ჩვენს დროში!

მგლის ლეკვებმა

ტყეში ისე იჩხუბეს

ბარტყი ჭილყვავისა

ისე ძლიერ დათვრა, -

რომ თვით ხაფანგშიც კი

გაიციან დათვმა.

ზე, ზე, ზე, მედონზე.

ღმერთი, მეფე ჯღანი, გახვრეტელი გროში - აი ამ სიმდიდრით ვცხოვრობ მე ჩვენს დროში!

ირგვლივ ისმის მხოლოდ არეული ხმები, იფარება თრთვილით მინდვრები და მთები, განა დრო არ არის? დრო არ არის განა?

ეხვეწება ჟანი კერპ, თავნება ჟანას.

ზე, ზე, ზე, პანტენზე.

ღმერთი, მეფე ჯღანი, გახვრეტილი გროში - აი ამ სიმდიდრით ვცხოვრობ მე ჩვენს დროში!

ამასობაში გავროშს რამდენი რამ შეემთხვა. კეთილსინდისიერად რომ ჩააქვავა სანათი და ვიელ-ოდრიეტის ქუჩაზე გავიდა, სადაც „კატაც კი არსადა ჩანდა“, სწორად შესაფერად სცნო დროც და სიბნელეც, რომ თავისი სიმღერით დაეტკბო მძინარე ბურჟუები. სიმღერის ხმას აყოლებდა ფეხს და ამით უფრო აჩქარებდა სვლას. მიდიოდა, ხმამაღლა მღეროდა და ბურჟუებს უტოვებდა მემკვიდრეობად თავის სიმღერის ხანებს: ჩეროში შაშვი ამბობდა ლანძღვით; „წედან აი იქ, რომ არის ნაძვი, ვილაცა რუსი ერთ გოგონასთან“.

ჩემო ლამაზებო, ლამაზებო სწორეთ, ფერად-ფერად მწკრივად საით გაიქროლეთ?

შენ, პიერო, აბა, ეს რას ჰგავს, დღე ერთია, სულ სხვადასხვა გყავს.

ჩემო ლამაზებო, ლამაზებო სწორეთ, ფერად-ფერად მწკრივად საით გაიქროლეთ?

ზოგჯერ საწამლაზე

საშიშია ტრფობა, ნაზი ხელი მახრჩობს, მაკარგვინებს გრძნობას, ჩემო ლამაზებო, ლამაზებო სწორეთ, ფერად-ფერად მწკრივად საით გაიქროლეთ?

სად ხარ ჟამო გართობისა, ჩემი გაპამპულეზა

ლიზონს გულით სურდა, მაგრამ

ჩაუმწარდა გუნება!

ჩემო ლამაზებო, ლამაზებო სწორეთ, ფერად-ფერად მწკრივად საით გაიქროლეთ?

როცა სიუზეტა - ღმერთო ჩემო -

მზერას მესროდა, სულ ვკანკალებდი, აზრს ვკარგავდი, თავბრუ მესხმეოდა.

ჩემო ლამაზებო, ლამაზებო სწორეთ, ფერად-ფერად მწკრივად საით გაიქროლეთ?

ღამე წიგნს ვშლი მშვიდად, მადლენი მყავს თანა, აბა რას დამაკლებს

ქაჯი და სატანა!

ჩემო ლამაზებო, ლამაზებო სწორეთ, ფერად-ფერად მწკრივად საით გაიქროლეთ?

როცა სიშიშვლით მიგიზიდავს ფეხი ლამაზი, ფეხი ლამაზი, საოცარი მაცდური, ნაზი, -

ფრთხილად, ადელო!

ჩემო ლამაზებო, ლამაზებო სწორეთ, ფერად-ფერად მწკრივად საით გაიქროლეთ?

ცეკვიდან რომ ვბრუნდებოდი

მე ჩემი მზით სახლში, მის წრფელ შუბლზე ვარსკვლავები

ფერს ჰკარგავდნენ ცაში.

ჩემო ლამაზებო, ლამაზებო სწორეთ, ფერად-ფერად მწკრივად საით გაიქროლეთ?

სიმღერით მიდიოდა, სიმღერას აყოლებდა ხელსა და ფეხს. ხელის ქნევა სიმღერის საყრდენია. მოძრავი სახე გავროშისა განსაცვიფრებლად იცვლიდა გამომეტყველებას, ისე იღრიჯებოდა და იღმიჭებოდა, უფრო კონვულსიურად და უცნაურად, ვიდრე გასაშრობად გაფენილი დახეული სარეცხი დიდ ქარში. სამწუხაროდ, მარტო იყო ქუჩაში და იმ სიბნელეში ვერ დატკბებოდა ვინმე მისი ხელოვნებით. რამდენი საუნჯე იკარგება ასე ამაოდ!

და უცბად გაჩერდა ბიჭი.

- შევწყვიტოთ რომანსი, - წარმოთქვა ჩუმად.

მგლის თვალი ჰქონდა ბიჭს და იქვე, ერთი ალაყაფის კარებთან, რაღაც დაინახა, რომელსაც „ერთადს“ ეძახიან, ესე იგი გაერთიანებული ცოცხალი კაცი და უსულო საგანი. საგანი პატარა ურიკა იყო და ცოცხალი კაცი, - ერთი ოვარნელი მთვრალი, რომელიც ზედ ხვრინავდა. ხელები ქუჩისკენ ჰქონდა, თავი კოფოსკენ მიედო მძინარეს, ფეხები მიწაზე ჩამოეშვა.

დიდი გამოცდილების მქონე გავროში მაშინვე მიხვდა, რომ ლოთთანა ჰქონდა საქმე.

მებარგულე იქნებოდა ამუბნელი, მაგრამ ისე დამთვრალიყო უბედური, რომ შინამდე ვეღარ მიედწია.

„კარგი რამ არის და ხშირად სასარგებლოც ზაფხულის ღამე, - ფიქრობდა გავროში, - თავის ურიკაში ჩაეძინა ოვერნელს? ძალიან კარგი. მაშ ურიკა რესპუბლიკას და ოვერნელი მონარქიას“.

დაინახა თუ არა ურიკა, მაშინვე გაუელვა ბრწყინვალე მოსაზრებამ: „ეს ურიკაც გამოგვადგება ჩვენი ბარიკადის დასამშვენებლადო“.

ოვერნელი ხვრინავდა.

ფრთხილად წაავლო ხელები მძინარეს ფეხებში და ძირს დასწია. მერე უკან მოეჭიდა ურიკას, გასწია ნელ-ნელა და ისე ნაზად გამხლართა მთვრალი მიწაზე, რომ მას ხელი არ გაუნძრევია.

ეხლა კი იმისი იყო ეს ურიკა.

დაჩვეული იყო ბიჭი: ცხოვრების ყოველი მოულოდნელი ავისთვის მზად ყოფილიყო ყოველგვარი საჭირო იარაღით, და ჯიბეში ედო, რაცა ჰქონდა. ხელი ჩაიყო ჯიბეში, პატარა ქალაღი ამოიღო. მერე წითელი ფანქარი, ალბათ ასწაპნა ვისმე დურგალს, და დაწერა: „საფრანგეთის რესპუბლიკა

შენი ურიკა მიღებულია“.

და ხელი მოაწერა „გავროში“.

ეს ფრიად მნიშვნელოვანი საბუთი ჟილეტის ჯიბეში ჩაუდო მთვრალს, რომელიც ისევ გულიანად ხვრინავდა, ხელები წაავლო ხელნებს და ბაზრისკენ წავიდა. წინ ურიკას მიაქანებდა, გამარჯვების ზეიმური გრილით. სწორედ ეს იყო საშიში. მეფის სტამბის კართან დროებითი სადარაჯო მოეწყობოთ ეროვნული გვარდიისა. კარგა ხანი იყო ეს ხმაურობა აღვიძებდა ხალხს და დარაჯებსაც, რაღა თქმა უნდა, ხან ერთი წამოიწევდა, ხან მეორე. ზედიზედ ორი სანათის გატეხვა, ხმამაღლა სიმღერა შუალამისას, მეტისმეტი იყო ყოველივე ეს მიძინებულ მშიშარა ქუჩისთვის, რომელიც სულ იმას ნატრობდა, - ნეტავი მზის ჩასვლისას შეიძლებოდეს დაწოლა, რომ ცოტა სანთელი დამეხარჯოსო. ამგვარ ხმაურს და წესიერების დარღვევას დღისითაც ვერსადა ნახავდა იმ მიყრუებულ უბანში მშვიდობიანი ბურჟუა, და იმ ღამეს კი ისეთი მოუსვენარი, შეუწყვეტელი ხმა აღვიძებდა, თითქო თავით ბოთლი უდგას, შიგ ბუზი ჩავარდნილა და ბზულით უწყალებს გულსაო. დარაჯების ათისთავი გაფაციცებით უგდებდა ყურს და ელოდა. კეთილგონიერი კაცი იყო და არ უნდოდა საქმე წაეხდინა აჩქარებით. მაგრამ ისეთი გრილი გაჰქონდათ ქვაფენილზე ურიკის თვლებს, რომ ათისთავის მოთმინების ფიალა აივსო, იძულებული გახდა გამოსულიყო და გამოეძია საქმე.

- მთელი ჯგუფი იქნება აჯანყებულებისა, - ფიქრობდა ათისთავი, - სიფრთხილე არის საჭირო...

ცხადი იყო, რომ ანარქიის გველუშაში გადმოვარდნილიყო თავის ბუნაგიდან და ახლა მთელ უბანში დათარეშობდა.

ფეხაკრეფით, თითის წვერებზე გავიდა ათისთავი ქუჩაში.

და უცხად, ეს იყო ვიეილ-ოდრიეტის ქუჩისკენ უნდა ჩაექანებინა გავროშს „რესპუბლიკის“ ურიკა, რომ წინ აეტუზა ერთი მაღალი ფორმის ტანისამოსი - სამხედრო ქუდი და თოფი.

იქაც ისევ უცხად შეჩერდა.

- ბიჭოს, - წამოიძახა გავროშმა, - ისა ყოფილა. ოჰ, გამარჯობა, საზოგადოებრივო წესწყობილებავ!

ხანგრძლივი გაკვირვებისა არა იცოდა რა ბიჭმა.

- სად მიხვალ, შე საძაგელო?

- მოქალაქევ, - მიუგო გავროშმა, - მე თქვენთვის ჯერ ბურჟუა არ მიკადრებია. რად მაყენებთ მაგ შეურაცხყოფას?

- სად მიხვალ ამ დროს, შე მაწანწალავ?

- იქნება გუშინ ძალიან ჭკვიანი კაცი ბრძანდებოდიო, მაგრამ დღეს კი საიმისო არა გეტყობათ რა.

- სად მიხვალ-მეთქი, გეკითხები, შე არამზადავ, შენა!

გავროშმა უპასუხა: - რა თავაზიანი ლაპარაკი გცოდნიათ! ძნელი წარმოსადგენია, გარწმუნებთ, რომ ემაგრე ხნიერი ხართ. მე რომ თქვენი ვიყო, სულ ცალ-ცალად გავყიდდი მაგ ჭალარა თმას, თითოს ას ფრანკად. ხუთას ფრანკს ჩავიჩხრიალებდი ჯიბეში.

- სად მიხვალ, შე ქურდბაცაცავ, შენა? სად მიხვალ, სად?

ისევ დარბაისლურად უპასუხა გავროშმა: - საზიზღარი სიტყვები შეგრჩენიათ პირში, ჩემო ბატონო. ძუძუს რომ მოგაწოვებენ, სთხოვეთ, კარგად გამოგირეცხონ პირი.

ათისთავმა ხიშტი მოიმარჯვა.

- ბიჭო, მეტყვი თუ არა, სად მიხვალ, შე სალახანავ, შენა?

- თქვენო აღმატებულებავ, - მიუგო გავროშმა, - მშობიარედ მიწევს ცოლი და ექიმის წასაყვანად გიახლებით.

- მაშ აგრე?! - შეჰყვირა ათისთავმა.

გულმაგარი ჭკვიანი კაცი იმით დაამტკიცებს თავის ღირსებას, რომ სწორედ იმას გამოიყენებს გაჭირვებიდან თავის დასაღწევად, რამაც ეს გაჭირვება მიაყენა. ურიკამ ჩააგდო ამ განსაცდელში და ურიკა უნდა დახმარებოდა გავროშს.

სწორედ იმ დროს, როდესაც ათისთავმა ჩახმახი დაუშვა თავის თოფს, ურიკა უცბად სასროლ ყუმბარად იქცა, დიდი ძალით გაექანა ათისთავისკენ, ცოფიანივით ეტაკა შიგ მუხლებში და პირაღმა ჩააგდო თხრილში წესიერების დამცველი. თოფი გავარდა, მაგრამ ზევით წავიდა ტყვია.

ათისთავმა ყვირილი დაიწყო, დარაჯები გამოვიდნენ ნელ-ნელა, დიდი სიფრთხილით, რაკი ერთხელ გავარდა თოფი, მეორედაც უნდა გავარდნილიყო და ერთ სროლად დასცალეს დარაჯებმა თავიანთი თოფები. დასცალეს, ხელახლა გადატენეს და სიბნელეში ისროლეს. იდგნენ და ისროდნენ.

თხუთმეტ წუთამდე გაგრძელდა ეს სროლა. ბავშვების თამაშს მოგაგონებდათ, თვალახვეული რომ დასდევს ამხანაგებს, იქნება დავიჭირო ვინმეო. - თხუთმეტ წუთამდე გაგრძელდა და მრავალი შუშა გატეხა ფანჯრებში.

ისე გარბოდა გავროში, თითქოს ფრთები შეისხაო. ხუთი-ექვსი ქუჩა გაირბინა, სუნთქვა ეკვროდა და, ანფან-რუჟის ქუჩის კუთხესთან რომ მივიდა, ქვაზე ჩამოჯდა სულის მოსაბრუნებლად.

თან ყურს უგდებდა.

ცოტა ხანი ასე იჯდა, მერე, რაკი თავისუფლად ამოისუნთქა, უკან მიიხედა, საიდანაც საზარელი სროლის ხმა ისმოდა, მარცხენა ხელი გაშალა და ცხვირზე მიიღო, სამჯერ აჩვენა ცხვირი, მარჯვენა ხელი კი სამჯერ ჩაიკრა კეფაში. ამგვარად ცხვირის ჩვენებით გამოხატავდა პარიზელი გამენი მთელ თავის დაცინვას და ეტყობოდა, კარგადაც ჰხატავდა, რადგან ეს ცხვირის ჩვენება, აგერ ნახევარი საუკუნეა, ისევე გავრცელებულია, როგორც წინათ.

ამ გამარჯვებას და სიხარულს მწარე ფიქრიც ჩაერია: - ძალიან კარგი, ვიცინი და დავცინი, ვერთობი, მაგრამ გზა რომ ასე გავიგრძელე? საიდან სად მოვუარე და! ახლა საქმე ის არის, დროზე მივიდე ბარიკადაზე.

და ისევ მოჰკურცხლა.

მაგრამ აქ შიში აღარა ჰქონდა და შემოსძახა: დრომ თქვენ მოგთიბათ ბალახის დარად, მაგრამ ბასტილია მტკიცეა მარად!

ძმებო! ძირს დამპალი რეჟიმი!

ჩემო ლამაზებო, ლამაზებო სწორეთ, ფერად-ფერად მწკრივად საით გაიქროლეთ?

კეგლის თამაშში შეიბნენ ცხარედ, აბა ბურთულა? ხელმარჯვე დარტყმით

მთლად დაიმსხვრევა ბურბონთა ტახტი.

ჩემო ლამაზებო, ლამაზებო სწორეთ, ფერად-ფერად მწკრივად საით გაიქროლეთ?

ლუვრში შემკრთალნი მსჯავრს მოელიან...

მონარქიის ნაგავი

რკინის ცოცხით გავგავოთ, ხალხო, ძირს მონარქია!

ჩემო ლამაზებო, ლამაზებო სწორეთ, ფერად-ფერად მწკრივად საით გაიქროლეთ?

ვერ შეიკავებს მესერი ვულკანს, შენ, შარლ მეათეე, კარების უკან, თვით ტალახში უნდა იგორო!

ჩემო ლამაზებო, ლამაზებო სწორეთ, ფერად-ფერად მწკრივად საით გაიქროლეთ?

ამაოდ არ ჩაუარა სადარაჯოს ამოდენა სროლამ: ურიკა დაატყვევეს, მთვრალი ციხეში ჩაადდეს; ერთი შეშის საწყობში გაგზავნეს, მეორე სამხედრო სასამართლოში, როგორც აჯანყებულთა მომხრე და დამხმარე. დიდი უნარი გამოიჩინა მთავრობამ ამ შემთხვევაში და დაამტკიცა, რა გულმოდგინედ და თავგანწირვით იცავს საზოგადოებრივ მშვიდობიანობას.

გავროშის ეს თავგადასავალი ტანპლის უბნის მცხოვრებლების მეხსიერებაში დარჩენილა; დღესაც შიშის ზარსა სცემს ბებერ ბურჟუებს, და იმათ მოგონებათა სიაში ამ სათაურით არის აღნიშნული: „აჯანყებულების იერიში ღამით მეფის სტამბის სადარაჯოზე“.

9

...და მართლაც ერთი ახალი მოქმედი პირი გამოჩნდა სცენაზე, მეორე ზარბაზანი ბარიკადის დასანგრევად.

არტილერიისტებმა სწრაფად დააყენეს ეს ზარბაზანი და ბარიკადისკენ უყვეს პირი.

ეს უნდა ყოფილიყო დასაწყისი დასასრულისა.

რამდენიმე წუთის შემდეგ ორი ზარბაზნის სროლა გაისმა ერთად. ზარბაზნის სროლას თან მოჰყვა ჯარის და გვარდიელების თოფის ტყვია.

პატარა მანძილით დაშორებულ უბნიდანაც ისმოდა ზარბაზნის სროლა. ორი ზარბაზანი რომ ცეცხლს აყრიდა შანვრერის ბარიკადს, ორი კიდევ სხვა სენ-მერის ბარიკადს ესროდა ფინდიხს, ერთი სენდენის და მეორე ობრი-ლე-ბუშეს ქუჩიდან. საზარელ ბანს აძლევდნენ ერთმანეთს ეს ზარბაზნები.

ომის შავბნელი ძაღლების ყეფა იყო აქაც და იქაც.

შანვრერის ქუჩის ბარიკადს ერთი ზარბაზანი ყუმბარით სცემდა, მეორე ფინდიხით.

ყუმბარას რომ ისროდა, პირი ცოტა ზევით ჰქონდა აწეული და ისე იყო მომართული, რომ ბარიკადის ქვაყრილს ზემოდან დასცემოდა, დაენგრია, ძირს ჩამოეშალა და ბარიკადში მყოფთ მოხვედროდა ეს ნანგრევი.

ამგვარად სროლის მიზანი იყო ქვაყრილის ზემოდან ძირს ჩაერევა აჯანყებულები, რომ ზემოდან სროლა აღარ შეძლებოდათ და, მაშასადამე, უზიანოდ მისულიყო ჯარი ბარიკადზე იერიშით.

ყუმბარას ბარიკადის კედლიდან უნდა გაერევა აჯანყებულები, ფინდიხს - დუქნის ფანჯრებიდან. მერე კი მიეპარებოდნენ, ამვრებოდნენ ქვაყრილზე და ხელთ იგდებდნენ ბარიკადს.

- უნდა შევამციროთ როგორმე ამ ზარბაზნების ძალა, - თქვა ანჟოლრასმა და დაიყვირა.

- ცეცხლი არტილერიას!

მხოლოდ ამ ბრძანებას ელოდნენ. დიდი ხანი იყო პასუხს არ აძლევდა ბარიკადი, ახლა კი ზედიზედ მოჰყვა შვიდი თუ რვა სროლა, სიხარულით და ცოფით მიძღვნილი. კვამლით აივსო ქუჩა, ორ ნაბიჯზე აღარაფერი ჩანდა, და ცოტა ხანს უკან, როდესაც გაიფანტა კვამლი და მტრის ბუნაგი გამოჩნდა, დაინახეს ბარიკადიდან, რომ ზარბაზნის მსროლელების ორი მესამედი მაინც მიწაზე ეყარა; ვინც დარჩენილიყო, ზარბაზნებს სტენიდა სასროლად.

- ძალიან მოვცხეთ, - უთხრა ბოსუემ ანჟოლრასს, - სრული გამარჯვებაა!

თავი დალუნა ანჟოლრასმა და უპასუხა: - ერთი თხუთმეტი წუთი კიდევ ამისთანა გამარჯვებისა და ათი ვაზნა აღარ გვექნება მთელ ბარიკადში.

ეტყობა გავროშმა ყური მოჰკრა ამ სიტყვას.

10

კურფეირაკმა ქუჩაში ვიღაც დაინახა, იქვე, ბარიკადის იქით, სადაც ზუზუნი გაჰქონდა ტყვიას. ბოთლების საზიდი კალათი გამოეტანა დუქნიდან გავროშს, ქუჩაში გავარდნილიყო და უშიშრად, დამშვიდებით აგროვებდა თავის კალათში მოკლული გვარდიელების ვაზნით სავსე ჩანთებს.

- მანდ რა გინდა, ბიჭო? - შეჰყვირა კურფეირაკმა.

ცხვირი აიწია გავროშმა: - კალათს ვავსებ, მოქალაქე.

- ზარბაზნის სროლა არ გეყურება?

გავროშმაც კითხვით უპასუხა: - დიახ, ძალიან წვიმს, მერე რა?

კურფეირაკმა ბრძანებით დაუყვირა: - დაბრუნდი!

- ახლავე, ახლავე, - უპასუხა გავროშმა დასამშვიდებლად და სწრაფი ნახტომით შუა ქუჩაზე აღმოჩნდა.

მკითხველს ეხსომება, რომ ფანიკოს რაზმმა, უკან რომ მიდიოდა, მრავალი მკვდარი და დაჭრილი დატოვა ქუჩაში. ოცამდე მკვდარი კაცი ეგდო მიწაზე, ოცამდე ვაზნით სავსე ჩანთა. ამაზე უკეთეს მარაგს სად იშოვნიდნენ ამ გასაჭირში? სქელი ღრუბელივით იდგა ქუჩაში კვამლი. ვინც მთაში ყოფილა და უნახავს სადმე ვიწრო ხეობაში ორ მაღალ ციცაბო მთის მწვერვალს შუა რომ ჩაიჭედება ღრუბელი, ადვილად წარმოიდგენს იმ კვამლს, მრავალსართულიან მაღალ სახლებს შუა მოგროვილს და შესქელებულს, რომელიც ნელ-ნელა იწევდა ზევით ცისკენ, მაგრამ ძირიდან ახალ-ახალი ემატებოდა და ამიტომ იყო, რომ თანდათან იკრიბებოდა და უფრო და უფრო აბნელებდა ქუჩას. ხომ მოკლე იყო შანვრერის ქუჩა, და ძლივძლივობით ხედავდნენ ერთმანეთს ბარიკადი და ზარბაზანი. ალბათ სასურველი იყო ეს სიბნელე ჯარის უფროსთათვის, რომელთაც დავალებული ჰქონდათ ბარიკადის აღება, რომ განზრახ ნაგულისხმევით ცდილობდნენ კვამლის შესქელებას. გავროშისთვისაც ხელსაყრელი იყო ასეთი სიბნელე. ბნელში იყო ჩამძვრალი და ისე მიფოფხავდა. თვითონაც ტანდაბალი იყო პატარა ბიჭი და ისე მიიწევდა იმ ჩანთებისკენ, რომ ძნელი იყო მისი დანახვა. შვიდი თუ რვა ჩანთა დაცალა თავის კალათში ისე, რომ შიში არ განუცდია. გულდაღმა იწვა და ისე მიხობავდა ოთხი ფეხით. კალათს კბილებით მიათრევდა. იკრუნჩხებოდა, მიცურავდა, მიცოცავდა, მიგორავდა. ერთი მკვდრისაგან მეორესკენ გადადიოდა და ისე სცლიდა ჩანთებს, როგორც მაიმუნი, კაკალს რომ შეექცევა. ჯერ ახლო იყო ბარიკადთან, მაგრამ იქიდან ყვირილს ვერა ბედავდნენ, რომ უკან დაბრუნებულიყო, რადგან მტერი გაიგონებდა და ახლა იმას აუტეხდა სროლას. ერთ მკვდარ ათისთავს თოფისწამლით სავსე პარკი უპოვა.

- გაჭირვებისას გამომადგება, - წამოიძახა სიხარულით და ჯიბეში ჩაიდო.

ასე მიჰყვა ქუჩას და იქ აღმოჩნდა, სადაც ნაკლებად ტრიალებდა კვამლი.

დაინახა ჯარმა, დაინახეს მსროლელებმა, რომლებიც თავიანთი ქვაყრილის უკან ჩასაფრებულიყვნენ და იქიდან ისროდნენ; დაინახეს გვარდიელებმა, ქუჩის კუთხეში რომ იდგნენ, და ერთმანეთს ეკითხებოდნენ: - რა არის იმ სიბნელეში რომ დაცოცავსო.

ერთ ათისთავთან მიცოცდა გავროში, ჩაცალა კალათში მისი ვაზნები და ტყვიაც მოხვდა მკვდარ ათისთავს.

- აი, ეშმაკმა დალახვროს! - შეჰყვირა გავროშმა. - მკვდრებს მიხობავენ!

მეორე ტყვია ქვას ეცა, იქვე, იმის გვერდით. მესამე კალათი გადაუბრუნა. გადაიხედა გავროშმა, გადახედა ჯარს და ზარბაზნებს, წელში გასწორდა. თმას ქარი უთამაშებდა, დოინჯი შემოიყარა, გადახედა მთავრობის ძალებს, რომლებიც ისევ ისროდნენ, და დასძახა: მახინჯად იქცნენ ნანტერის მკვიდრნი, ვოლტერის ბრალია, გამოთაყვანდნენ პოლესოს მკვიდრნი, სულ რუსოს ბრალია. მერე აიღო თავისი კალათი, შიგ ჩააწყო დაბნეული ვაზნები ისე, რომ ერთი არ დავიწყებია, წინ წაიწია ზარბაზნებისაკენ და ახლა იქ დასწვდა ჩანთას. აქაც დაუმიზნეს, მაგრამ არც ეს მეოთხე მოხვდა და მხიარულად შესძახა: ვერაფრით წინ ვერ წავედი, ესეც ვოლტერის ბრალია, ჩემს ბედს გაუტყდა ბორბალი, ესეც სულ რუსოს ბრალია. მეხუთე ტყვიაც ასცდა და მესამე ხანა ამღერა: გაბღენძილებს რომ სულაც ვერ ვბაძვ, ვოლტერის ბრალია, სიღარიბე რომ ბურთად მაგორებს, სულ რუსოს ბრალია. გავროში მღეროდა, ისინი ესროდნენ. საშინელი იყო ეს სურათი და თანაც მომხიბლავი. გავროში დასახვრეტად ჰყავდათ მიზანში ამოდებული და ის კი მხიარულად აღიზიანებდა თავის დამხვრეტელებს. ეტყობოდა, ძალიან სასიამოვნოდ ეჩვენებოდა ეს ბრძოლა, ხარობდა ბიჭი. ბელურა ჩიტი იყო, რომელიც აკენკვას უქადდა მონადირეებს. როგორც კი ესროდნენ, მაშინვე სიმღერით უპასუხებდა. სულ იმას უმიზნებდნენ და სულ აცდენდნენ. ჯარისკაცები და გვარდიელები იცინოდნენ და ისე სტენავდნენ თოფს. ისიც დაეცემოდა ხოლმე მიწაზე, მერე ისევ წამოვარდებოდა, სადმე ალაყაფის კარებთან მიიკუნჭებოდა, ისევ ქუჩაში ჩახტებოდა, სადღაც გაქრებოდა, ისევ გაჩნდებოდა, მიიმალებოდა, ფინდიხით სროლას ცხვირს უჩვენებდა, ოღონდ ხელის მაგივრად ფეხს უქნევდა, და ამასობაში აგროვებდა ვაზნას და ავსებდა თავის კალათს. ბარიკადიდან შეჰყურებდნენ აჯანყებულები და გული უწუხდებოდათ შიშით. ბარიკადი კანკალებდა, გავროში კი მღეროდა. ეს არ იყო პატარა ბიჭი, ეს არც კაცი იყო, უცნაური გამენი იყო, ქაჯი; იტყოდით, ქონდრის კაცია ბრძოლაში ტყვიისთვის მიუწვდომელიო. ტყვია დასდევდა პატარას, მაგრამ ის უფრო ცქვიტი იყო და გაურბოდა. საშინელ ძალასაც ეთამაშებოდა, სიკვდილს, - თუ ბიჭი ხარ, დამეწვიო! - და როგორც კი მიუახლოვდებოდა ცხვირჩაჭყლეტილი პირისახე სიკვდილისა, გამენი წკიპურტსა ჰკრავდა შიგ გულში. ერთი ტყვია კი, უფრო უკეთ დამიზნებული, ან უფრო ვერაგი, მაინც მოხვდა პატარა ბიჭს, ამ ცთომილ ვარსკვლავს. დაბარბაცდა გავროში, ძირს დაეშვა. ერთად შეჰყვირა მთელმა ბარიკადმა, მაგრამ დევამირი ანტეოსი იყო ეს ჯუჯა პიგმეი, გამენი რომ ქვაფენილს შეეხება, ისე გამოცოცხლდება, როგორც ბუმბერაზი, მიწას რომ შეეხება. გავროში იმისთვის წაიქცა მხოლოდ, რომ უფრო მარჯვედ ამდგარიყო. იქვე წამოდგა ფილაქანზე, თავიდან სისხლი სდიოდა. ორივე ხელი ზევით აიწია, გაიხედა იქით, საიდანაც ეს ტყვია ეწვია, და ისევ სიმღერა დასძახა: მე რომ უმწეო ჩიტი ვარ, ესეც ვოლტერის ბრალია, ყველა ადვილად დამიჭერს, ესეც სულ... ვედარ გაათავა. მეორე ტყვია მოხვდა, ალბათ იმავე მსროლელისა, და ხმა ჩააწყვეტინა საწყალ ბიჭს. ახლა კი წაიქცა, პირადმა დაეშვა მიწაზე და აღარც კი გაინძრა. ზეცას გაფრინდა ეს პატარა დიდებული სული.